

**Mykolo Romerio universiteto
Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas**

Gintautas Kasperavičius

**Atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė
bausmės skyrimui**

**The circumstances, which facilitate the criminal responsibility,
and their significance for imposing of penalty**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: Prof. dr. Romualdas Drakšas

Vilnius

2013

Turinys:

Įvadas	4-7
I. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata, raida, klasifikacija	7-19
I.I. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata	7-8
I.II. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių raida	9-18
I.III. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikacija	18-19
II. Baudžiamajame įstatyme įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų taikymas teismų praktikoje	20-50
II.I. BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punktas - „ <i>kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių</i> “	20-22
II.II. BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktas - „ <i>kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis</i> “	22-25
II.III. BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punktas - „ <i>kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą</i> “	25-27
II.IV. BK 59 straipsnio 1 dalies 4 punktas - „ <i>nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turinės arba beviltiškos kaltininko padėties</i> “	28
II.V. BK 59 straipsnio 1 dalies 5 punktas - „ <i>veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės</i> “	29-30
II.VI. BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punktas - „ <i>veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys</i> “	30-32
II.VII. BK 59 straipsnio 1 dalies 7 punktas - „ <i>veika padaryta nukentėjusio asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu</i> “	32-33
II.VIII. BK 59 straipsnio 1 dalies 8 punktas - „ <i>veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas</i> “	33-35
II.IX. BK 59 straipsnio 1 dalies 9 punktas - „ <i>veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinąsias ginties ribų peržengimą</i> “	36
II.X. BK 59 straipsnio 1 dalies 10 punktas - „ <i>veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai</i> “	37
II.XI. BK 59 straipsnio 1 dalies 11 punktas - „ <i>veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo</i> “ ..	38-40
II.XII. BK 59 straipsnio 1 dalies 12 punktas - „ <i>veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo</i> “	40-42

II.XIII. BK 59 straipsnio 1 dalies 13 punktas – „nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką“	42-43
II.XIV. Pavyzdinio sąrašo aplinkybių taikomumo veiksniai. Teismų praktikos analizės išvados	43-50
III. Baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė	50-53
IV. Baudžiamajame atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė individualizuojant bausmę	53-56
V. Kitų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė	56-65
VI. Kita baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė	65-77
VI.I. Lengvinančios aplinkybės, lemiančios švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimą	65-72
VI.II. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių	72-76
VI.III. Lengvinančios aplinkybės, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai	77
Išvados ir siūlymas	77-79
Literatūros sąrašas	79-85
Priedai	86-92
Priedas (Nr. 1), skirtas vizualizuoti bylų tyrimą	86
Priedas (Nr. 2) - respondentų praktinės patirties trukmė ir atstovaujamos institucijos	86-87
Priedas (Nr. 3) - apklausos rezultatų apibendrinimas	87-88
Priedas (Nr. 4) - apklausos anketa, skirta baudžiamosios justicijos mokslininkams	88-92
Priedas (Nr. 5) - apklausos anketa, skirta teisėjams.....	92
Santrauka	93-94
Summary	94-95

Ivadas

„Kaltininkui, kuris, kaltybės mažinamoms aplinkybėms esant, rastas esąs vertas malonės, bausmė lengvinama“.

Baudžiamasis statutas, šeštasis paskyris, 53.(1)¹

„Niekas neturi kentėti už kitą, bet kiekvienas pats už save“.

Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.), I skyrius, 7 straipsnis

Temos aktualumas ir mokslinė problema

Baudžiamoji teisė reguliuoja visuomenės elgesį, įvesdama grasantį baudimą už jos pažeidimą. Tačiau sankcijos taikomos tik tiems, kurie pažeidę teisę yra atsakingi už savo veiksmus. Remiantis bausme, kaip griežčiausia teisinės atsakomybės priemone, stengiamasi sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, o įgyvendinant paskirtą bausmę norima paveikti ir pačius nuteistuosius, kad individualiai nebusikalstų. Tam, kad bausmė tinkamai atliktų savo paskirtį, reikia atsižvelgti į nemažai teisinių aspektų. Viena iš svarbiausių sąlygų yra bausmės teisingumo elementas. Įstatymu nustatyta bausmė turi būti adekvati (proporcinga) nusikalstamos veikos pavojingumui ir teisingai individualizuota pagal padarytos konkrečios veikos pobūdį, asmens kaltumą, asmenybę charakterizuojančias aplinkybes. Tinkamas kaltininko asmenybės įvertinimas padeda nustatyti požymius, kurie lemia asmens pavojingumą ir kriterijus, kurie tam įtakos neturi arba švelnina asmens padėtį. Vienos iš tokių aplinkybių, reikšmingos parenkant skirtingos bausmės dydį - atsakomybę lengvinančios aplinkybės.

Minimos aplinkybės yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau tekste BK), remiantis pavyzdiniu sąrašu, o įstatymų leidėjo teismui yra suteikta teisė lengvinančiomis pripažinti ir kitas, BK 59 straipsnyje tiesiogiai neįtvirtintas, aplinkybes. Tačiau įprastai skiriant bausmes yra taikomos tik keletas iš jų. To priežastis – objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai, lemiantys BK pavyzdinio aplinkybių sąrašo taikymo teismuose stoką. Objektyvių veiksmų buvimą sąlygoja materialinių BK nuostatų faktoriai, kurių pasireiškimas byloje paprastai nepriklauso nuo žmogaus valios (pvz. kiekvienos bylos išskirtinumas). Subjektyvūs veiksniai kyla iš proceso subjektų valios ir yra susiję su jų atliekamais veiksmais (pvz., aplinkybių nevertinimas, teismo vengimas gilintis į šių aplinkybių taikymui reikšmingus kriterijus).

---

¹ 1903 m. kovo 22 d. carinėje Rusijoje įstatymu priimtas baudžiamasis kodeksas (Ugolovnoje uloženiye), vėlesniuose teisės aktuose imtas vadinti Baudžiamuoju statutu. Lietuvos receptuotas ir šalies teritorijoje galiojęs nuo 1919 m. sausio 16 d. iki 1940 m.

Platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas veda prie netinkamo teisingumo ir bausmės individualizavimo principų įgyvendinimo bausmės skyrimo procese.

Darbo naujumas

Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme numatytos baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybės yra aprašytos baudžiamosios teisės vadovėliuose², BK komentaro pirmojoje dalyje³, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje⁴. Šiuose šaltiniuose pateikiama bendra lengvinančių aplinkybių samprata, charakteristika, praktikoje dažniausiai pasitaikiusių aplinkybių pavyzdžiai. Šia tema magistro baigiamasis darbas⁵ buvo parašytas 2009 metais Vilniaus universiteto studentės Gabijos Jasiulevičiūtės. Autorės darbu remtasi rengiant šio tyrimo struktūrą. Daugiau panašia tematika ir nagrinėjimo apimtimi parašytų mokslinių publikacijų neišleista.

Manau, jog darbe dėstoma tematika naujai apžvelgia: baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, jų reikšmę bausmės skyrimo procese, pateikiama aktuali teismų praktika. Teorinių ir praktinių problemų sprendimo būdai yra paremti moksline doktrina. Darbas originalus dėl įgyvendinto kasacinės instancijos bylų tyrimo, atliktos apklausos, kuri atspindi baudžiamosios justicijos mokslininkų ir teisėjų nuomonę dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo, skiriant bausmes.

Tikiuosi šis magistro baigiamasis darbas prisidės prie tęstinio akademinio domėjimosi baudžiamosios teisės srityje bei suteiks minčių teisininkams praktikams.

Darbo tikslas – atskleisti atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto esmę ir jų reikšmę bausmės skyrimo procese, nustatant (ne)taikomumo priežastis, pateikiant susijusias teorines, praktines problemas bei pasiūlant jų sprendimo būdus.

Uždaviniai, susiję su tikslo įgyvendinimu:

---

²Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. et al., Baudžiamoji teisė (Trečiasis leid.), Eugrimas, Vilnius, 2001, Piesliakas V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga, Justitia, Vilnius, 2008;

³Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai), Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004;

⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 27. Vilnius, 2007;

⁵Jasiulevičiūtė G., Magistro baigiamasis darbas, „Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė bausmių skyrimui“, Vilniaus universitetas, 2009;

- pateikti baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sampratą (sąvoką), raidą, vyraujančias klasifikacijas;
- apžvelgti istorinius minimų aplinkybių teisinio reglamentavimo pavyzdžius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose;
- aptarti kiekvienos iš BK tiesiogiai įtvirtintų aplinkybių bruožus, taip pat pateikti jų bei aplinkybių, teismo prerogatyva pripažintų baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis, teismų praktikos pavyzdžius;
- aptarti atsakomybę lengvinančių aplinkybių praktinę reikšmę individualizuojant bausmę;
- paanalizuoti minimų aplinkybių reikšmės ypatumus skiriant švelnesnę, negu numatyta įstatymo, bausmę, atleidžiant asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės bei lengvinančių aplinkybių, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymių, kriterijus;
- apžvelgti baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, įtvirtintas pasirinktų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose;

Tyrimo objektas - baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymas, skiriant bausmes;

Tyrimo dalykas - baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikomumas teismų praktikoje bei reikšmingumas bausmės skyrimui.

Hipotezė - platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas parodo teisingumo ir bausmės individualizavimo principų netinkamą įgyvendinimą baudžiamojoje teisėje.

Metodai

- sisteminiu - tiriant atsakomybę lengvinančių aplinkybių praktinio taikymo problemas, atskleidžiant sisteminius ryšius tarp baudžiamojo įstatymo teorinių nuostatų ir praktinio taikymo;
- lyginamuoju - lyginant nūdienos ir ankstesniuose Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas atsakomybę lengvinančias aplinkybes; lyginant minimų aplinkybių teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikos BK ir pasirinktų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose;
- aprašomuoju ir istoriniu - atskleidžiant Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintų atsakomybę lengvinančių aplinkybių raidą;

- loginiu - analizuojant praktikoje kylančias problemas, apibendrinant atliktą mokslinį tyrimą, formuluojant išvadas ir pasiūlymus;
- sociologiniu - nustatant apklausiamųjų imtį, rengiant apklausos anketų klausimyną, įvertinant respondentų atsakymus.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, šešios dėstymo dalys, išvados ir siūlymas, naudotos literatūros sąrašas, priedai bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

I. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata, raida,

klasifikacija

I.I. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata

Baudžiamoji teisė reguliuoja visuomenės elgesį, įvesdama grasantį baudimą už jos pažeidimą. Tačiau sankcijos taikomos tik tiems, kurie pažeidę teisę yra atsakingi už savo veiksmus. Pagrįsti baudžiamajai atsakomybei reikalinga nustatyti nusikalstamos veikos sudėtį. Kaltinimas turi įrodinėjimo pareigą pagrįsti ne vien tik subjektyvius ir objektyvius nusikalstamos veikos sudėties požymius, bet taip pat paneigti bet kokius įrodymus, kurie pateikiami gynybos. Baudžiamasis įstatymas išskiria daugelį asmens padėtį lengvinančių situacijų, pateisinančių kaltinamąjį, dėl jo veiksmais atliktos nusikalstamos veikos. Vienos iš jų, ginančios nuo bekompromisio kaltinimo už padarytą veiką ir teismo verdikto, - Lietuvos Respublikos BK 59 straipsnyje įtvirtintos atsakomybę lengvinančios aplinkybės. Nors jomis pateisinamas kaltinamojo elgesys ir pripažįstamas kaip neteisėtas, bet leidžiama švelninti asmeniui atsakomybę ir išvengti griežčiausio nubaudimo, padarant nuolaidą jo žmogiškajam silpnumui⁶. Ikitėisminio tyrimo institucijos turi ypač objektyviai nustatyti, o teismai vertinti tokias aplinkybes, kurios yra pateikiamos kaip palengvinančios asmens padėtį ir atliekančios atsvaros kaltinimui funkciją. Lengvinančios aplinkybės parodo, kas privedė kaltinamuosius prie nusikalstamų veikų darymo. Žmogaus veiksmų pateisinimas apima nesavanorišką elgesį, gebėjimų sutrikimus, riboto pakaltinamumo atvejus, nugirdymą ar apsvaiginimą prieš valią, asmens atsakomybės sumažėjimą dėl kitos fizinės jėgos ar asmens veikimo, neišvengiamų,

⁶ Wilson W. Criminal law: doctrine and theory. Longman, London; New York, 1998, p. 206;

priverčiančių veikti sąlygų⁷. Tokio pateisinimo pagrindas kyla ir iš teigiamų faktinių aplinkybių, asmeninių pastangų, veikimo priežasčių ar motyvų, kurie visuotinai yra toleruojami, visuomenės kaip visumos nepasmerkiami.

Pastarųjų aplinkybių nustatymas yra viena iš bausmės individualizavimo sąlygų, numatytų bendruosiuose bausmės skyrimo pagrinduose (BK 54 straipsnis). Esant atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, teismas, atsižvelgdamas į jas bausmę švelnina. Tokius teismo veiksmus lemia tie teigiami momentai, kurie mažina nusikalstamos veikos pavojingumą ir taip leidžia lengvinti baudžiamąją atsakomybę. Jeigu byloje yra lengvinančių aplinkybių, teismas gali pagal taikomo straipsnio sankcijos ribas paskirti švelnesnę bausmės rūšį (BK 61 straipsnis), skirti švelnesnę, negu įstatymo numatytą, bausmę (BK 62 straipsnis), atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39 straipsnis, 93 straipsnis) ir pan⁸.

Minimos aplinkybės yra įtvirtintos baudžiamajame įstatyme, remiantis pavyzdiniu sąrašu, o įstatymų leidėjo teismui yra suteikta teisė lengvinančiomis pripažinti ir kitas aplinkybes, neįtvirtintas tiesiogiai BK 59 straipsnyje. Tokia teismo veiksmų laisvė leidžia atitinkamai reaguoti į nestandartines aplinkybes, bet teismo vertinimu galinčias švelninti bausmę dėl mažesnio nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumo. Baigtinio aplinkybių sąrašo neįtvirtinimas prisideda prie galimybės atsižvelgti į visas bylai reikšmingas aplinkybes, to pasėkoje kaltininkui gali būti skiriama visapusiškai apgalvota, teisinga bei proporcinga jo padarytai nusikalstamai veikai bausmė⁹.

Remiantis išdėstyta informacija galime apibrėžti *baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąvoką. Tai yra moraliai teigiamos iš teisinės pusės pateisinamos faktinės aplinkybės konkrečioje byloje, kurių atsiradimą lėmė neįprastos ar ekstremalios situacijos buvimas, priverkęs asmenį atlikti nusikalstamą veiką. Esant atsitiktiniui ir situaciniui faktų pasireiškimo pobūdžiui, nusikalstamos veikos arba kaltininko asmenybės pavojingumas yra sumažėjęs. Tai leidžia teismui lengvinti asmens baudžiamąją atsakomybę.*

I.II. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių raida

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, gilinantis į jų sampratą ir reikšmę skiriant bausmes, verta apžvelgti istorinę šio baudžiamosios teisės instituto

---

⁷ *Ibid.*;

⁸ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3.*, p. 323;

⁹ Jasiulevičiūtė G., *Supra note 5.*, p. 8;

raidą. Lyginimas retrospektyviu požiūriu padės suvokti nagrinėjamo instituto atsiradimo priežastis, formavimosi laikotarpius Lietuvos valstybėje ir įvertinti šių dienų aktualios redakcijos kokybės pokytį.

Aplinkybių, lengvinančių asmens padėtį, pirmuosius atitikmenis šiandienos atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms galime įžvelgti IX-X a., kai dar nebūnant vieningo teisinio mechanizmo bausmių už nuodėmes sistema atsirado vienuolynuose. Nuo VI a. svarbiausių vienuolynų abatai rašė taisyklių rinkinius – „penitencialijas“. Tada bendruomenės socialiai reguliuojančio veiksnio padėtį užėmė bažnyčia ir jos sakralinės nuostatos. Jų nesilaikius, neigiamas bendruomenės nario veiksmas buvo prilyginamas nuodėmei. Žodžiai „nusikaltimas“ ir „nuodėmė“ buvo vartojami kaip sinonimai¹⁰. Bažnyčia už sunkiausias nuodėmes reikalavo viešos atgailos. Buvo tariama, kad atgailos sakramentas užtikrina susitaikymą su Dievu ir artimu visiems laikams. Nepriklausomai nuo to, ar atgaila būdavo vieša, ar slapta, bažnytinių nuobaudų sistema galiausiai buvo pagrįsta konkretaus pažeidėjo sutikimu atlikti išpažintį ir atgailą bei, žinoma, galingu bendruomenės, reikalavusios tokio sutikimo, spaudimu¹¹.

Taipogi, viduramžiais buvo nustatyta skirtingų nuodėmių išpirkimo tipų įvairovė. Tai buvo maldos ir viginalijos, psalmių skaitymai ir piligrimystės. Kaltininkams siūlyta nukentėjusiems atlyginti ir rūpintis jų giminaičiais. Štai sumušimo atvejais iš pažeidėjo buvo galima reikalauti užmokėti už aukos gydymą, dirbti už ją arba kompensacijos¹².

Atsakomybę lengvinančių aplinkybių įforminimo kodifikuotame teisės akte apraiškas galime aptikti Pamedės teisyne (1340 m.). Kitaip dar vadinamame Prūsų teisyne surinkta paprotinė prūsų teisė atskleidžia pirmąsias galimybių švelninti baudžiamąją atsakomybę detales.

Viena iš norminių aplinkybių, lengvinančių atsakomybę, buvo įtvirtinta teisyne 17 straipsnyje. Juo laisvajam prūsui buvo leista atsisakyti savo privilegijų ir pereiti į valstiečio padėtį. 24 straipsnyje „Apie varginimą“ minima: „*Jei žmogus, priklausydamas prūsų teisei, sužeidžia kitą, po to įgyja vokiečių teisę ir tuo reikalu kaltinamas stoja į vokiečių teismą ir yra išteisinamas, tai daugiau jo nebegalima varginti ar kaltinti prūsų teisme*“¹³. Tokį pasirinkimą (statuso pakeitimas, svetimos teisės priėmimas ir kt.) galėjo skatinti skirtingos, t. y. lengvesnės, sankcijos už to paties pobūdžio nusikaltimus. Tačiau toks reveransas buvo tik užmaskuota

¹⁰ Berman J. H., Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis, iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris, Vilnius, Pradai, 1999, p. 103;

¹¹ *Idid.*;

¹² *Idid.*;

¹³ Pakarklis P., Senasis Prūsų teisynas, Chicagos Lietuvių Literatūros Draugija, Čikaga, 1960, p. 10;

laisvųjų prūsų įbaudžiavinimo priemonė¹⁴. Nuskurdintas iki baudžiauninko lygio laisvasis prūsas, padaręs nusikaltimą ir negalįs išsipirkti nuo bausmės, mirties galėjo išvengti pereidamas į baudžiamą priklausomybę. Taip buvo leidžiama pasielgti pagal teisyne 22 b straipsnį¹⁵. Įvesdami baudžiamąją atsakomybę naikinančias ar lengvinančias išlygas, suteikiančias galimybę prūsams, padariusiems vokiečių toleruojamą nusikaltimą savo gentainių atžvilgiu, naudotis vokiečių teise ir likti nenubaustiems ar lengviau nubaustiems, taip užkariautojai vokiečiai skatino ir prūsų nesantaiką¹⁶.

Žvelgiant į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) teisės šaltinių istoriografiją, reikia atkreipti dėmesį į pirmąjį LDK kodifikacijos bandymą - Kazimiero teisiną (1468m.). Šiame ikistatutinio laikotarpio teisės akte, kurio normos apėmė vien turtinius nusikaltimus, galima išvelgti situacijų, palengvinančių baudžiamąją atsakomybę. Teisyne 17 straipsnyje įtvirtinta: *„jeigu seklys suseks ką, o voginio nebus, ir pirmą kartą bus vogęs, o apylinkė vagysčių nebus mačiusi, ir jei niekam [už vagystę] nemokėjo, tada jis turi užmokėti už vagystę ieškovui ir baudą [teismui], o mirtimi bausti nereikia. 19 straipsnyje kalbama apie parobko (tarnas ar bernas, kuris buvo aukštesnio socialinio statuso nei patriarchalinis vergas, turintis žemės, ūkį) vagystę: „jeigu pirmą kartą pavogs, tai jo nekarti, o užmokėti jo banda*, o jeigu nebus bandos, tai ponas už jį užmokės, o parobką išplakti ir kaladėn dėti“¹⁷. Aplinkybė, jog vogta pirmą kartą, lengvino asmens atsakomybę ir todėl švelninta skiriama bausmė.*

LDK integruojantis į Vakarų Europos ekonominę ir politinę erdvę, atitinkamuose miestuose (pvz. Vilniaus mieste nuo 1387 m.) ėmė veikti Magdeburgo teisė. Magdeburgo baudžiamoji teisė nenumatė tiesiogiai bausmės švelninimo, tačiau teismui leista esant abejonių ją mažinti. Nusikaltėliui pasidavus miesto malonei, paprastai skirta mažesnė bausmė. Leista bausmę švelninti, kai nuo nusikaltimo padarymo praėjo ilgas laikas, kai nusikaltėlis kilmingo luomo ir jam dovanoja nukentėjusysis, arba esant blogai nusikaltėlio sveikatai, nėščiai moteriai, vagiui gražinus pavogtus daiktus ir panašiai¹⁸. Taip pat, nusikaltime nebuvimas tikrų, iš anksto nusistatytų, valios pasireiškimų galėjo palengvinti kvalifikavimą, pavyzdžiui lavono nepaslėpimas vertintas tik kaip paprastas, o ne tyčinis sunkus nužudymas¹⁹.

¹⁴ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt., Lietuvos teisės istorija, Lietuvos teisės universitetas, Justitia, Vilnius, 2002, p. 43;

¹⁵ Pakarklis P., *Supra note* 13, p. 10;

¹⁶ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt., *Supra note* 14, p. 44;

¹⁷ Gelumbauskienė R., Šapoka G., Lietuvos teisės istorijos chrestomatija, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniai. 5. Teisynai, Justitia, 2012, p. 88; **Ibid: banda - nelaisvo asmens (šeimynykščio, berno) turtas;*

¹⁸ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt., *Supra note* 14, p. 108;

¹⁹ *Ibid.*, p. 106;

Paminėti Lietuvos Statutus (Pirmasis – 1529 m., Antrasis - 1566 m., Trečiasis - 1588 m.) baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių kontekste, svarbu dėl mūsų tautos ir valstybės istorijos šaltinių, kaip unikalių teisės ir kultūros paminklų, reikšmės. Nepaisant to, jog statutų nuostatos savo pažangumu šių dienų įstatymų normoms neprilygo, tačiau atitinkamų, net ir dabartinio teisinių santykių reguliavimo bruožų juose jau buvo. Tai pasakytina apie statutuose numatytas galimybes, susiklosčius tam tikroms situacijoms, taikyti nusikaltusiam asmeniui švelnesnę baudžiamąją atsakomybę arba nuo jos atleisti. Vienas iš pavyzdžių buvo nusikaltimas dorovei, išžaginimas. Kaltinamajam įvykdžius šią veiką taikyta mirties bausmė ir bauda nukentėjusios naudai už negarbę. Tačiau aplinkybė, atleidžianti nuo bausmės, buvo nukentėjusios sutikimas, kad nusikaltėlis ją ves²⁰. Kitas pavyzdys, atskleidžiamas per nužudymą lengvinančias aplinkybes. Jos apėmė nužudymą, atliktą savo vaikui, nesantuokiniam vaikui, dvikovoje, ginčijantis, psichiškai nesveikam asmeniui, kankinant vagį, viršijant būtinosios ginties ribas, dėl atsitiktinumo. Tokiomis aplinkybėmis padarytas nusikaltimas lengvino kaltinamojo padėtį: galvažudinę buvo privalu mokėti ne visais atvejais, tėvai už vaiko nužudymą bausti kalėjimu, už nesantuokinio vaiko nužudymą kaltasis privalėjo mokėti vaiko motinai prastojo žmogaus galvažudinę (nuo trijų rublių iki 60 kapų grašių)²¹.

Pirmojo Lietuvos Statuto VII skyriaus 10 straipsnis numatė aplinkybę po sužeidimo, kuri nepriklausė nuo pirminio smurtautojo valios, tačiau įvyko po smurtinio akto pasireiškimo dėl nukentėjusiojo veiksmų. Įtvirtinta: „*Jeigu kuris bajoras, sumuštas ar suluošintas, po to sumušimo ar suluošinimo, važinėdamas į puotas ar smukles, ar muges, vėliau numirtų, nors po to sužeidimo ir gulėtų, ir nuo žaizdų šį pasaulį paliktų, tai tas, kuris jį sumušė ar sužeidė, neturi mokėti pagalvės, bet tik už žaizdas*“²². Tokios aplinkybės vertinimas, kaip lengvinančios kaltinamojo atsakomybę, logiškas, nes nėra priežastinio ryšio tarp pirminio smurtautojo veiksmo ir galutinės pasekmės (mirties), kuriai įtakos turėjo aukos nepriklausomi veiksmai.

Pirmojo Statuto VII skyriaus 21 straipsnyje įtvirtinta aplinkybė, reglamentuojanti apiplėšimą tarp bajorų, numatė atsakomybės palengvinimą, „*jeigu kas pakelėje susimuštų, bet neapiplėštų, tačiau būtų apkaltintas plėšikavimu, tai sužeistasis turi prisiekti, o kaltininkas turi sumokėti jam už sužeidimą, bet neturi netekti galvos dėl minėtojo apiplėšimo*“²³.

Trečiojo Statuto XI skyriaus 56 straipsnis nustatė: „*Jei kas nors už vagystę ar kitą kokią piktadarystę būtų teismo pasmerktas mirti pagal bendrus įstatymus, bet šį nusikaltimą ir savo*

---

²⁰ *Ibid.*, p. 232;

²¹ *Ibid.*, p. 233;

²² Gelumauskienė R., Šapoka G., *Supra note* 17, p. 121;

²³ *Ibid.*, p.122;

gyvybę išpirktų pinigais <...>, tai nė vienas toks negali daugiau naudotis padorių riterišku bajorų privilegijomis“²⁴. Šio statuto XIV skyriaus 7 straipsnis svarbumą dėl atsakomybės suteikia įkalčiams. Įtvirtinta, kad „kiekvienas vagis, atvestas su įkalčiais ar teisiškai įkaltintas, jei įkalčių vertė būtų didesnė kaip keturios kapos grašių, turi būti nubaustas mirtimi. O jei įkalčių vertė <...> mažesnė, ir būtų pagautas pirmą kartą, tada toksai už tai, ką pavogė, turi atlyginti“²⁵.

Lietuvos Statuto visos redakcijos nustojo veikti, kai 1840 m. birželio 25 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I išleido įsaką, kuriuo nutraukė 1588 m. Lietuvos Statuto galiojimą. Tai prisidėjo prie Rusijos imperijos baudžiamųjų įstatymų įvedimo okupuotoje Lietuvos teritorijoje. Galimybė taikyti nacionalinį baudžiamąjį įstatymą atsirado tik po 1918 m., atkūrus Lietuvos valstybę. Tuo metu galiojo vokiečių okupacinės administracijos karo metais įvestas Rusijos 1903 m. BK. Kadangi, susiklosčiusių per aštuoniasdešimt metų teisinių santykių Lietuvos Respublikos valdžia iš karto pakeisti ir parengti savo kodeksų negalėjo, todėl buvo nutarta palikti galioti Rusijos imperijos įstatymus, kiek jie neprieštarauja Lietuvos Konstitucijai ir visuomeniniams interesams²⁶. 1919 m. sausio 16 d. Valstybės Tarybos prezidiumas nutarė baudžiamuoju įstatymu laikyti Rusijos imperijos 1903 m. baudžiamąjį statutą. Šiame akte panaudota prancūziška nusikaltimą lengvinančių aplinkybių sistema (*circonstances atténuantes*²⁷) ir gerokai praplėsta teisėjų nuožiūra. Statuto kūrėjai laikėsi principo, jog, esant santykinai nustatytai sankcijai, normali bausmė turi būti vidutinė, palyginti su numatyta įstatymu. Jo sudarytojai manė galint būti tokių aplinkybių, kurios pakeistų bausmę, peržengiančią sankcijų ribas. Vienos šių aplinkybių galėjo būti nurodytos įstatyme, o kitos – ne, pavyzdžiui nusikaltimo motyvai ar žalos dydis²⁸. Minimais atvejais, kaltinamajam prisipažinus, esant kaltę mažinančių aplinkybių, bausmė galėjo būti sušvelninta. Kalbant apie nusikaltimą, nežinojimas aplinkybių, dėl kurių veika tampa nusikalstama arba užtraukia didesnę atsakomybę, pašalindavo pakaltinamumą dėl nusikaltimo arba dėl atsakomybę didinančių aplinkybių²⁹.

Pagal Rusijos imperijos 1903 m. baudžiamąjį statutą, bausmę „mažinamųjų“ aplinkybių sistema suskirstyta į bendras, kurių įstatymas neišvardijo *a priori*, ir ypatingas, kurias įstatymas numatė tiesiogiai. Pastarosios tapdavo priežastimi bausmės sumažinimui: 1. Bausmės dalies atlikimas užsieny (10 str. 2d.); 2. Lengvesnis nusikaltimo baudimas jo padarymo vietoj, jeigu

---

²⁴ *Ibid.*, p.158;

²⁵ *Ibid.*, p.162;

²⁶ Vansevičius S., Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 – 1940 metais. Mokomoji priemonė, Justitia, Vilnius, 1996, p.7;

²⁷ Iš prancūzų kalbos - *lengvinančios aplinkybės*;

²⁸ Vansevičius S., *Supra note* 26, p. 10;

²⁹ *Ibid.*, p. 13;

nusikalsta užsienyje (10 str. 2 d.); 3. Lengvesnis nusikaltimo baudimas jo padarymo metu (14 str. 2 d.); 4. Pasikėsinimas (49 str. 2 d.); 5. Padėjimas, jeigu pagalba buvo nesvarbi (51 str. 2 d.)³⁰. Bendroji lengvinančių aplinkybių grupė buvo įstatymu neapibrėžta, tokias aplinkybes nustatyti *ad hoc* buvo pavesta teismui. Šis mažino bausmę atsižvelgdamas į teiamojo motyvus ir aplinkybes, paskatinusias padaryti nusikaltimą³¹. Paminėtina, jog bausmei sušvelninti nereikėjo kelių kaltę mažinančių aplinkybių – pakako vienos. Baudžiamasis statutas atsakomybę lengvinančias aplinkybes įtvirtino pačiuose skyriuose, kurie reglamentavo nusikalstamų veiku sudėtis, apimdami po kelis straipsnius, o bendra tvarka, numatanti bausmių lengvinimą ir keitimą buvo numatyta šeštame paskyryje³².

Rusijos imperijos 1903 m. baudžiamasis statutas buvo pagrindinis baudžiamosios teisės šaltinis per visą nepriklausomos Lietuvos gyvavimo periodą iki 1940 m. prasidėjusios sovietinės okupacijos. Šie metai žymi pradžią laikotarpio (1940 – 1990 m.), kurio metu Lietuvoje, su pertrūkiais dėl nacių okupacijų, veikė prievarta primesta sovietinės teisės sistema. Nuo 1940 m. birželio 17 d. senieji įstatymai, tarp jų tuo metu dar galiojęs Baudžiamasis statutas, buvo naikinami ar keičiami, įdedant naują turinį, tinkantį socializmo pagrindams kurti³³.

1961 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau - TSR) BK. Šio teisės akto IV skyrius be bausmės skyrimo pradmenų numatė ir atsakomybę lengvinančias aplinkybes (TSR BK 40 straipsnis³⁴).

Pirmąja (įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 1 punktą) vertinta ar *kaltininkas užkirto kelią žalingoms padarytojo nusikaltimo pasekmėms arba savo noru atlygino padarytą nuostolį ar pašalino padarytą žalą*. Šios aplinkybės lingvistinė konstrukcija apėmė tris aplinkybes, kai kaltininkas likviduoja nusikalstamą rezultatą: užkirtimas kelio žalingoms pasekmėms, savanoriškas padaryto nuostolio atlyginimas, padarytos žalos pašalinimas – savo iniciatyva pradinės padėties (lot. *status quo*), buvusios prieš nusikaltimo padarymą, atkūrimas. Galėjo būti pašalinama materialinė žala (pavyzdžiui, suremontuojant sugadintą daiktą), moralinė

³⁰ Stankevičius V., Baudžiamoji teisė. Paskaitos. Lietuvos universiteto teisių fakulteto leidinys, Kaunas, 1925, p. 110;

³¹ Vansevičius S., *Supra note* 26, p. 20 - 22;

³² Gelumauskienė R., *Supra note* 17, p. 294;

³³ Liakas A. Baudžiamąo proceso ir teismų santvarkos įstatymų raidos Lietuvoje 1940 - 1941 metais klausimu, Teisė Nr. 6, Mintis, Vilnius, 1966, p. 155;

³⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (priimtas 1961 m. birželio 26 d.), oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1983 m. birželio 1 d., Mintis, Vilnius, 1983;

(pavyzdžiui, viešai atsiprašant įžeistą asmenį) bei fizinė (pavyzdžiui, materialiai padedant nukentėjusiajam išsigydyti kūno sužalojimą)³⁵.

Antroji Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 2 punkte įtvirtinta aplinkybė pripažinta lengvinančia dėl to, kad nusikaltimas padarytas dėl susidėjusių sunkių asmeninių ar šeiminių aplinkybių. Tokių aplinkybių susidėjimas konkrečiu atveju rodė išorinių veiksnių įtaką, pastūmėjusią kaltininką nusikalsti. Dėl to, asmenybės pavojingumas visuomenei buvo laikomas mažesniu. Tarybinės baudžiamosios teisės doktrina asmeninio ar šeiminio elemento poveikį kaltinamojo elgesiui įžvelgė įvairiose situacijose. Tai galėjo būti „paties kaltininko ar jam artimų žmonių liga, invalidumas, materialiniai sunkumai, tarnybinis nepasisekimas ir kt.“³⁶

Trečioji aplinkybė pagal minimo BK 40 straipsnio 1 dalies 3 punktą rodė, kad nusikaltimas padarytas grasinimo ar prievartos įtakoje arba dėl materialinio, tarnybinio ar kitokio priklausomumo. Grasinimo ar prievartos įtaka, vėl gi, atskleidavo mažesnę kaltininko pavojingumą visuomenei, nes tokiu atveju yra pagrindo manyti, kad savo iniciatyva jis nebūtų ryžęsis nusikalsti. Tuo tarpu, materialinis, tarnybinis (pavaldumo – subordinacinis) ar kitoks priklausomumas buvo lengvinanti aplinkybė tais atvejais, kai nusikaltimą padarydavo priklausomas asmuo, koku nors būdu to reikalaujant antrajam asmeniui, nuo kurio pirmasis priklausė. Kaltinamasis, veikiamas tokios situacijos, atlikdavo nusikaltimą vedinas baimės, kad antrasis asmuo nepakenktų jo interesams: „nenustotų teikti materialinės pagalbos, nesumažintų atlyginimo, neatleistų iš darbo, neiškeldintų iš buto, neatimtų teikiamų lengvatų, neišspręstų jo nenaudai svarbaus ūkinio klausimo ar kitaip nepanaudotų piktam esamos priklausomybės“³⁷.

Ketvirtoji aplinkybė, įtvirtinta Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 4 punkte, reiškė, kad nusikaltimas padarytas didelio susijaudinimo, kurį sukėlė neteisėti nukentėjusiojo veiksmai, įtakoje. Tokiu atveju, didelis susijaudinimas buvo pripažįstamas fiziologinio afekto būkle. Ši būklė suponavo situaciją, kai dėl emocinės būklės susilpnėjus savitvardai, tačiau iš dalies sąmoningas asmuo buvo laikomas atsakingu už savo veiksmus. Teismas atsakomybę švelnino, jeigu šį psichinį stovį neteisėtais veiksmais sukėlė nukentėjusysis, panaudodamas smurtą, sunkiai įžeisdamas ir kt. Fiziologinio afekto būklės identifikavimas priklausė tik teismo prerogatyvai.

Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 5 punkte reglamentuota situacija, kai nusikaltimas padarytas gynybos nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi atveju, nors ir peržengiant būtinosios ginties ribas. Teismo buvo vertinama ar asmuo veikė remdamasis gera intencija,

---

³⁵ Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, Mintis, Vilnius, 1972, p. 331;

³⁶ *Ibid.*;

³⁷ *Ibid.*;

būtiniosios ginties būklėje, siekė apsaugoti teisėtus valstybės, visuomenės ar atskiro asmens interesus bei teises.

Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 6 punkte įtvirtintos aplinkybės pripažinimas lengvinančia (*nusikaltimą padarė nepilnametis*), buvo paremtas fakto, kad nusikaltimas atliktas asmens, kuriam veikos darymo metu dar nebuvo suėję 18 metų amžiaus. Tuo remiantis, nepilnametis turėjo būti baudžiamas švelniau negu suaugęs nusikaltėlis už tokį pat nusikaltimą³⁸.

Septintoji aplinkybė, pateikta tuometinio BK (40 straipsnio 1 dalies 7 punktas) lengvinančių atsakomybę aplinkybių sąrašė, buvo tai, *kad nusikaltimą padarė nėščia moteris*. Buvo pripažįstama, kad nėštumas sukelia moters organizme nemaža funkcinių pakitimų ir iš esmės paveikia jos psichiką. Atsiranda padidintas nervingumas, jautrumas, polinkis greit supykti ir t. t. Tai turi tam tikros įtakos jos elgesiui iš viso ir jos atliekamiems visuomenei pavojingiems veiksams konkrečiai³⁹. Todėl nėštumas, darant nusikaltimą, mažino moters kaltę ir pavojingumo laipsnį. Taipogi, skiriant bausmę buvo atsižvelgiama į būsimojo kūdikio interesus, jo normalų vystymąsi moters organizme, patį gimimą bei šeimos padėtį⁴⁰.

Paskutinė lengvinanti aplinkybė, tuometinio įstatymo leidėjo išskirta BK 40 straipsnio 1 dalies 8 punkte, buvo tokia - *kaltininkas nuoširdžiai gailisi ar pats atvyko ir prisipažino padaręs nusikaltimą arba aktyviai padėjo išsiaiškinti nusikaltimą ar susekti kitus nusikaltėlius*. Ši aplinkybė apjungė tris aspektus: *nuoširdus gailėjimasis, atvykimas ir prisipažinimas padarius nusikaltimą, padėjimas išsiaiškinti ar susekti kitus nusikaltėlius*. Kiekviena iš jų apibūdino tokį kaltininko elgesį, kuris rodė, jog asmuo jau suprato padaręs nusikaltimą ir tai smerkia. Byloje buvus bent vienai minimų aplinkybių, mažėjo padaryto nusikaltimo pavojingumas visuomenei, dėl to švelnėjo kaltininko atsakomybė⁴¹.

Be išvardintų aplinkybių, minėto straipsnio 2 dalimi įtvirtinta galimybė teismui atsižvelgti ir į nenurodytas įstatyme lengvinančias aplinkybes. Tokiomis galėjo būti pripažįstamos: „dalyvavimas Didžiajame Tėvynės kare, vyriausybinių apdovanojimų turėjimas, geras elgesys prieš padarant nusikaltimą, išlaikytinių turėjimas ir kt.“⁴².

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, paliktas galioti 1961 m. birželio 26 d. priimtas BK, tačiau ne kartą tobulintas vėlesniais pakeitimais ir papildymais, kol neteko

---

³⁸ *Ibid.*;

³⁹ Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., *Supra note* 35, p. 334;

⁴⁰ *Ibid.*;

⁴¹ *Ibid.*;

⁴² Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., *Supra note* 35, p. 335;

galios priėmus bei įsigaliojus 2000 m. Lietuvos Respublikos BK (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII - 1968). Naujojo baudžiamojo įstatymo⁴³ 59 straipsnio 1 dalies punktais reglamentuojamos tokios atsakomybę lengvinančios aplinkybės:

1) *kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių*. Ši aplinkybė turi panašumo su Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta aplinkybės dalimi („kad kaltininkas užkirto kelią žalingoms padarytojo nusikaltimo pasekmėms...“). Naujajame įstatyme reglamentuotos aplinkybės tekstinės išraiškos elementai „suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą“, „aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių“ rodo, jog kaltinamasis dėjo pastangas užkirsti arba jau „užkirto kelią žalingoms padarytojo nusikaltimo pasekmėms“ – kas iš esmės atitinka Lietuvos TSR BK reglamentavimą. Tai rodo, kad nepriklausomos Lietuvos Respublikos įstatymo leidėjo buvo pakoreguota aplinkybės konstrukcija;

2) *kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis*. Ši lingvistinė konstrukcija nustato dvi kaltininko veiksmų alternatyvas. Pirma, kaltininko prisipažinimą padarius baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdų gailėjimąsi, antra, kaltininko pagalbą aiškinantis minėtą veiką ir (ar) joje dalyvavusius asmenis. Toks aplinkybės loginis konstravimas sutampa su Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 8 punkte įtvirtinta aplinkybe. Manytina, jog įstatymų leidėjas perkėlė šią aplinkybę dėl teigiamo poveikio išaiškinant nusikalstamas veikas ir dažno jos pasireiškimo praktikoje;

3) *kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą*. 2000 m. BK rengėjas šią aplinkybę išskyrė kaip atskirą. Pastaroji aplinkybė buvo Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 1 punkto alternatyvus veiksmas („<...> arba savo noru atlygino padarytą nuostolį ar pašalino padarytą žalą“⁴⁴);

4) *nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties*. Šios aplinkybės įtvirtinimas naujame BK nulemtas anksčiau veikusio Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 2 punkto („nusikaltimas padarytas dėl susidėjusių sunkių asmeninių ar šeimininių aplinkybių“⁴⁵);

---

⁴³Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), [aktuali redakcija – nuo 2013 m. liepos 13 d.], (Valstybės žinios, 2000 m., Nr. 89- 2741), [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-11], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=450648 ;

⁴⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Supra note* 34;

⁴⁵ *Ibid.*;

5) veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės. Panaši tekstine struktūra buvo lengvinanti atsakomybę aplinkybė, nustatyta Lietuvos TSR baudžiamojo įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 3 punkte („nusikaltimas padarytas grasinimo ar prievartos įtakoje arba dėl materialinio, tarnybinio ar kitokio priklausomumo“⁴⁶). Šiandieninis aplinkybės reglamentavimas išskiria psichinę bei fizinę prievartą;

6) veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys;

7) veika padaryta nukentėjusio asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu;

8) veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas. Paminėtina, jog ši aplinkybė (kaip ir 6), 7) punkte nustatytos) įtvirtinta tik 2000 m. naujojo BK redakcijoje;

9) veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinąsias ginties ribų peržengimą. Ši aplinkybė buvo numatyta ir 1961 m. Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 5 punkte, kuriame įtvirtinta: „nusikaltimas padarytas gynybos nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi atveju, nors ir peržengiant būtinąsias ginties ribas“⁴⁷;

10) veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai. Ši aplinkybė iš esmės atitinka iki 2000 m. BK įsigaliojimo reglamentuotą nuostatą. Lietuvos TSR BK 40 straipsnio 1 dalies 4 punkte, buvo numatyta, „kad nusikaltimas padarytas didelio susijaudinimo, kurį sukėlė neteisėti nukentėjusiojo veiksmai, įtakoje“⁴⁸;

11) veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo;

12) veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo;

13) nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką. Ši aplinkybė (kaip ir 11), 12) punkte nustatytos) - 2000 m. BK novela.

Naujojo BK 59 straipsnio 2 dalyje išliko 1961 m. baudžiamajame įstatyme buvusi nuostata, jog teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas

---

⁴⁶ *Ibid.*;

⁴⁷ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Supra note* 34;

⁴⁸ *Ibid.*;

straipsnyje nenurodytas aplinkybes. Naujas dalykas - 2000 m. BK 59 straipsnio 3 dalis. Įstatymo leidėjas įtvirtino: „skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis“.

Lengvinančių atsakomybę aplinkybių raidos analizė, apžvelgiant istorinius teisinio reglamentavimo pavyzdžius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, padeda suprasti minimų aplinkybių kilmę, visumą veiksnių ir priežasčių, lėmusių jų atsiradimą bei plėtotę nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. Priešpaskutinis baudžiamasis įstatymas galiojęs Lietuvos teritorijoje buvo 1961 m. BK. Kuriant 2000 m. BK redakciją, projekto rengėjų buvo stengtasi pakoreguoti prieš tai galiojusį reguliavimą ir integruoti į naujos koncepcijos Lietuvos baudžiamąją teisę. ***Lyginant abiejų baudžiamųjų įstatymų redakcijas, tarp aplinkybių, lengvinančių baudžiamąją atsakomybę, institutų išvelgiama ryški sąsaja. Šis perėjimas – tai praėjusio laikotarpio palikimo patobulinimas nauja vakarietiška terminija bei praturtinto paveldo recepcija, kuria stengiasi atitikti nūdienos realijas.***

I.III. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikacija

Naujojo BK 59 straipsnio 1 dalyje pavyzdiniu sąrašu įtvirtintos tik tokios aplinkybės, kurios turi svarbią reikšmę atsakomybės lengvinimui. Įstatymų leidėjas šias aplinkybes taip suformulavo, kad jos atspindėtų svarbiausius veiksnius, susiformavusius ir pasireiškusius iki nuosprendžio priėmimo, t. y. iki nusikaltimo padarymo, darant nusikaltimą ir po nusikaltimo padarymo.

Tam, kad palengvinti teismui nustatyti kaltajam asmeniui skiriamos individualios bausmės ribas, atsakomybę lengvinančios aplinkybės klasifikuojamos⁴⁹. Klasifikacija gali būti labai įvairi. Tai priklauso nuo skirtingo klasifikavimo pagrindo, kurį pasirenka tyrėjas, siekdamas mokslinių ar praktinių tikslų. Baudžiamosios teisės teorijoje tokio klasifikavimo pagrindu dažniausiai pasirenkami pagrindiniai nusikalstamos veikos sudėties požymiai (pvz. V. Pavilionis, I. Karpečas, kt.), todėl yra išskiriamos aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos veikos objektyviają pusę (pvz. BK 59 str. 1 d. 1, 4, 5, 6, 8, 9 ir 10 punktai), subjektyviają pusę (pvz. BK 59 str. 1 d. 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10 ir 13 punktai) bei subjektą (pvz. BK 59 str. 1 d. 2, 3, 4, 7, 11, 12 ir 13 punktai). Galima ir paprastesnė lengvinančių aplinkybių klasifikacija (pvz. M. Skriabinas): 1) aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamą veiką (pvz. nusikalstama veika padaryta dėl psichinės

⁴⁹ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt., *Supra note 3*, p. 396;

ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės arba dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai, kt.); 2) aplinkybės, apibūdinančios subjektą (pvz. nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties arba veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo, arba prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo, kt.); 3) aplinkybės, apibūdinančios ir nusikalstamą veiką, ir kaltininko asmenybę (pvz. nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties, kt.)⁵⁰.

Galima išskirti lengvinančių aplinkybių klasifikacijas ir kitu pagrindu, pvz.: 1) aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos veikos įvykdymo priežastis (nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties; dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės; dėl provokuojančio ar rizikingo nukentėjusiojo asmens elgesio; dėl nukentėjusiojo asmens, kurio būklė beviltiška, prašymo; dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusiojo asmens veiksmai); 2) aplinkybės, rodančios kaltininko ar jo nusikalstamų tikslų mažesnį pavojingumą (veika padaryta pažeidžiant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygas arba nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką, arba nusikalstamą veiką padarė ribotai pakaltinamas ar prieš jo valią nugirdytas, ar apsvaigintas asmuo); 3) aplinkybės, rodančios aktyvią kaltininko atgailą (kaltinamasis suteikė nukentėjusiajam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių; prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis; savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą) bei kt.

Tačiau visos baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikacijos yra sąlyginės⁵¹. Suskirstymas į klases (grupes) pagal išskiriamus pagrindus ar bendrus požymius, padeda suprasti atsakomybę lengvinančių aplinkybių etimologinę reikšmę, nustatyti jas konkrečioje byloje bei individualizuoti bausmės skyrimą.

II. Baudžiamajame įstatyme įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų taikymas teismų praktikoje

Šiame darbo skyriuje bus nagrinėjamos Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme pavyzdiniu sąrašu įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, pateikiant jų

---

⁵⁰ *Ibid.*;

⁵¹ *Ibid.*;

charakteristiką, akcentuotą mūsų šalies doktrinoje. Įstatymo leidėjo nustatytas aplinkybių pavyzdinis sąrašas pateikia esminius bei tikėtina dažniausiai praktikoje galinčius pasitaikyti mažesnį kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą rodančius veiksnius. Pasiremiant teismų praktika bus bandoma įvertinti ar visos aplinkybės yra taikomos vienodai dažnai, išsiaiškinti jų (ne)taikomumo veiksnius bei priežastis bausmės skyrimo procese.

Kiekviename šio skyriaus poskyryje be doktrinos nuostatų pateikiami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos teismų verdiktai, kuriuose pasisakoma apie žemesnės instancijos teismų atsakomybę lengvinančių aplinkybių (ne)vertinimo, (ne)taikymo atvejus. Paskutiniame šio skyriaus poskyryje apibendrinama teismų praktikos analizė, apibrėžiami veiksniai (objektyvūs ir subjektyvūs), lemiantys pavyzdinio aplinkybių sąrašo taikomumą.

II.I. BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punktas - „kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių“.

Pastaroji lengvinanti aplinkybė rodo veikos pavojingumo laipsnį. Šios aplinkybės buvimui konstatuoti būtini *aktyvūs* kaltininko veiksmai, kuriais jis siekė įsiterpti į įvykių eigą taip, kad padarinių visai neatsirastų arba, jeigu jie iš dalies jau buvo atsiradę, jų nepadaugėtų (pvz., kaltininkas sunkiai sutrikdė sveikatą, bet iškvietė gydytoją, kad išvengtų sunkesnių padarinių)⁵² (*žiūrėti žemiau tekste*).

Teismų praktika (toliau TP) : [*„Nustatyta, kad būtent nuteistasis V. K. nuvijo nukentėjusį užpuolusius šunis ir savo automobiliu atvežė jį į ligoninę, t. y. suteikė nukentėjusiajam pagalbą. Žemesnės instancijos teismai nepagrįstai teisiškai neįvertino pirmosios instancijos teismo nustatytos aplinkybės. Teisėjų kolegija, remdamasi šia nustatyta aplinkybe, konstatuoja, kad V. K. suteikė nukentėjusiajam pagalbą, todėl ši aplinkybė pripažintina jo atsakomybę lengvinančia. Remiantis tuo, kas išdėstyta, teismų sprendimai keistini dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo – BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punkto taikymo (BPK 383 straipsnis, 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas), pripažįstant V. K. atsakomybę lengvinančia aplinkybe tai, kad jis suteikė nukentėjusiajam pagalbą“]*⁵³.

Ši aplinkybė turi panašumo su aplinkybe, įtvirtinta BK 59 straipsnio 1 dalies 13 punkte, – „*nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką*“, todėl teismas turi įvertinti, ar kaltininko veikoje nėra savanoriško atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką⁵⁴. Tai

⁵² Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 323;

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje (toliau tekste – b. b.) Nr. 2K-440/2008;

⁵⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 323;

nustatyti gali padėti naujojo BK 23 straipsnio 1 dalies aiškinimas bei materialiujų ir formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių nustatymas. BK 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtina, jog savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką yra tada, „*kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją baigti*“⁵⁵, tuo tarpu 59 straipsnio 1 dalies 1 punktas nusako, jog „*kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių*“⁵⁶ – apibūdina jau įvykusį faktą, kai dedamos pastangos suteikti pagalbą jau nukentėjusiajam (jau įvykę padariniai) ar veiksmai išvengti dar sunkesnių padarinių. Materialios nusikalstamų veikų sudėtyse kaltininkas, savanoriškai atsisakydamas baigti veiką, turi sukliudyti atsirasti žalingiems padariniams. Jeigu jam nepavyko to padaryti, manytina, tokie veiksmai teismo gali būti vertinami kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė BK 59 straipsnio 1 dalies 13 punkto prasme. Formaliose sudėtyse įstatymų leidėjas, konstruodamas nusikalstamos veikos sudėtį, apsiriboja tik veikos aprašymu, o jos padariniai paliekami už nusikalstamos veikos sudėties ribų⁵⁷. Šiuo atveju nusikalstama veika baigta nuo atlikimo momento, todėl aktyvūs kaltininko veiksmai, kuriais jis suteikė nukentėjusiajam asmeniui pagalbą arba išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių, teismo turėtų būti vertinami atsakomybe lengvinančia aplinkybe⁵⁸ BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme.

Faktiniai duomenys, atitinkantys BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punkto aplinkybės lingvistinę sandarą, ir jų buvimas byloje atspindi kaltininko psichikos santykį su padaryta neteisėta veika bei leidžia įvertinti jo pastangas užkirsti kelią nusikalstamos veikos padariniams atsirasti. Toks psichinis santykis nusako subjekto intelektualinį vertinimą dėl nukentėjusiojo asmens ir valios išraišką padariniams sumažinti. Esant tokiems faktams byloje, įžvelgiamas veiką padariusio asmens teigiamas požiūris bei siekis išvengti ar sušvelninti dėl veikos atsiradusius padarinius (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Kasatorė (nukentėjusiosios E. G. atstovė pagal įstatymą J. G.) ginčija apeliacinės instancijos teismo nustatytas A. S. atsakomybę lengvinančias aplinkybes ir sprendimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. <...> Bylos duomenimis nustatyta, „kad A. S. iš karto po autoįvykio išlipo iš automobilio ir pamatęs partrenką nukentėjusiąją E. G., paėmė ją ant rankų, įsodino į automobilį ir nuvežė į Visagino ligoninės priėmimo skyrių. Tai patvirtina tiek pati nukentėjusioji, tiek įvykio vietoje buvusi ir kartu į priėmimo skyrių vykusi nukentėjusiosios močiutė A. L., kuri neprieštaravo, kad jos anūkė būtų gabenama automobiliu. Nuvykęs į ligoninę, A. S. apie eismo įvykį iš karto pranešė policijai, nurodė visas įvykio aplinkybes ir paaiškino, kad apie eismo įvykį iš karto nepranešė policijai bei nepasiliko eismo įvykio vietoje todėl, kad buvo*

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), *Supra note 43*;

⁵⁶ *Ibid.*;

⁵⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 324;

⁵⁸ *Ibid.*;

labai išsigandęs, gatvėje buvo didelis judėjimas, todėl jis nutarė netrukdyti kitiems eismo įvykio dalyviams ir kuo greičiau nukentėjusiajam suteikti greitąją medicinos pagalbą. Todėl nepaisant to, kad A. S. nesilaikė KET 269.2., 269.3., 269.4 punktų reikalavimų, A. S. veiksmai vertintini kaip pagalbos suteikimas nukentėjusiajam ir bandymas išvengti sunkesnių padarinių bei atitinka BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punkto reikalavimus ir gali būti vertinami kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė“⁵⁹.

Tačiau kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe nepripažįstama, jeigu iš pradžių apie nukentėjusiajam padarytus sužalojimus jis nepraneša ir leidžia vystytis sužalojimo padariniams, tačiau vėliau vis dėlto kreipiasi pagalbos⁶⁰.

II.II. BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktas – „kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis“.

Tai yra aplinkybė, apibūdinanti nusikalstamos veikos subjektą ir rodanti jo pažiūrų bei dorovinių nuostatų, dažnai priklausančių nuo situacijos ar kitų asmenų įtakos, nepastovumą⁶¹. *Nuoširdus gailėjimasis* dėl nusikalstamos veikos paprastai pasireiškia tuo, jog kaltininkas neigiamai vertina savo poelgius, kremtasi dėl padarytų veiksų ir stengiasi sušvelninti nusikalstamos veikos padarinius. Tai įvertinti padeda bylos aplinkybių visuma: pranešimo apie padarytą nusikalstamą veiką aplinkybės, duoti parodymai, kaltės pripažinimas, pagalba teisėsaugos institucijoms⁶². *Nuoširdus gailėjimasis* dėl padarytos nusikalstamos veikos ir *prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką* pripažįstamas, kai kaltininkas tai daro savo noru (neverčiamas objektyvių aplinkybių) ir tokia jo valinė išraiška nepertraukiamai pasireiškia iki bylos išnagrinėjimo teisme⁶³. Visada reikšmingas yra savanoriškas kaltininko prisipažinimas dėl esminių⁶⁴ bylos aplinkybių, jei tai grindžiama pozityviais motyvais (pvz., atgaila dėl padarytos nusikalstamos veikos, noras išvengti sunkesnių padarinių ir pan.) (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė dėl atvejo, kai kaltininkas pripažįsta esmines nusikalstamos veikos aplinkybes, nors dalį kitų neesminių neigia. Byloje nustatyta, „jog <...> pirmosios instancijos teismas nuosprendyje padarė išvadą, kad jis prisipažino iš dalies,*

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 5 d. nutartis b. b. Nr. 2K-437/2007;

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 27 d. nutartis b. b. Nr. 2K-14/2012;

⁶¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note* 3, p. 324;

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis b. b. Nr. 2K-539/2006;

⁶³ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note* 3, p. 325;

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“, 16 p. *Teismų praktika*, Nr. 12. Vilnius, 1999; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis b. b. Nr. 2K-420/2006;

tačiau duotų parodymų nelaikė pakankamu pagrindu vertinti juos kaip atsakomybę lengvinančią aplinkybę. Prokuroras kasaciniame skunde daro išvadą, kad nuteistasis apeliacinė instancijos teisme savo kaltės nepripažino.

Atkreiptinas dėmesys, kad kaltininko prisipažinimas kaip jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė baudžiamajame įstatyme formuluojamas ne kaip kaltės pripažinimas, o kaip kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką. Taigi, kaltininko pripažinimas aiškinamas kaip esminių kvalifikacijai reikšmingų objektyvių padarytos nusikalstamos veikos aplinkybių pripažinimas. Įstatymas šioje dalyje nereikalauja, kad asmuo pripažintų kaltę visoje kaltinimo apimtyje. Jis turi teisę į gynybą, taigi turi teisę ginčyti kaltinimą, gintis nuo jo, vadovaudamasis savo faktinių inkriminuoto nusikaltimo aplinkybių suvokimu. Jo faktinių aplinkybių suvokimas gali skirtis nuo kaltinimo formuluočių, todėl tokios teisės negalima atimti ar apriboti, grasinant atsakomybę lengvinančios aplinkybės nepripažinimu.

Apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad šioje dalyje A. K. parodymai atspindi jo savą padarytos veikos aplinkybių subjektyvų suvokimą ir vertinimą. <...>Be to, jo parodymai galėjo atitikti jo situacijos suvokimo ribas. Taigi, šioje kontraversiškoje situacijoje negalima reikalauti, kad nuteistasis būtinai pripažintų tai, ko jis gal būt iki galo ir nesuvokė.

BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta atsakomybę lengvinanti aplinkybė reikalauja ne tik prisipažinimo, bet ir nuoširdaus gailėjimosi. <...> Iš pirmosios instancijos teismo posėdžio protokolo matyti, kad nuteistasis A. K. išreiškė nuoširdų gailėtį dėl padarytos nusikalstamos veikos, atsiprašė nukentėjusiosios, o ši jam atleido ir dėl to prašė neskirti laisvės atėmimo bausmės. Be to, atlygino nukentėjusiajai moralinę žalą. Tokie veiksmai rodo kaltininko padaryto nusikaltimo vertinimą ir gali būti vertinami kaip nuoširdus gailėjimasis.

Esant šioms aplinkybėms, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino A. K. atsakomybę lengvinančią aplinkybę prisipažinimą ir nuoširdų gailėjimąsi”]”⁶⁵.

TP.: *[Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje nustatė, jog nuteistasis D. M. nukentėjusiąją K. K. sužalojo netyčia, pripažino kitas esmines nusikaltimo aplinkybes. Taip pat jis šiai nukentėjusiajai visiškai atlygino ne tik materialinę, bet ir moralinę žalą, atsiprašė ir su ja susitaikė, tai vertintina kaip nuoširdus gailėjimasis. Darytina išvada, kad buvo pagrindas*

---

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis, *Supra note* 64;

*(aut. past., - Apeliaciniam teismui) pripažinti lengvinančia aplinkybe D. M. prisipažinimą padarius baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdų gailėjimąsi*⁶⁶.

Kartu savanoriškai turi būti prisipažįstama dėl veikos, kuri yra betarpiškai padaryta prisipažįstančiojo asmens, o jei buvo bendrininkauta, atskleistos ir bendrininkų veikos. Nelaikoma, kad kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, jeigu jo tokia veika buvo išaiškinta teisėsaugos institucijų ir dėl to jis duoda teisingus ar iš dalies teisingus parodymus apie ją, siekdamas sušvelninti savo atsakomybę⁶⁷. *Pagalbą aiškinant nusikalstamą veiką (ar joje dalyvavusius asmenis)* kaltininkas suteiks tada, kai bus veikama gera valia, aktyviais veiksmais padės išaiškinti visas jam žinomas nusikalstamos veikos detales (žiūrėti žemiau tekste).

TP.: *[„Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje nurodė, jog naikindamas Vilniaus apygardos teismo pripažintą R. G. atsakomybę lengvinančią aplinkybę ir nenurodydamas konkretaus nusikaltimo ar nusikaltimų, dėl kurių padarymo ši aplinkybė naikinama, Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai pritaikė baudžiamojo įstatymo nuostatas, o būtent BK 54 straipsnio 2 dalies nuostatas, taip pat padarė baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą (BPK 305 straipsnio 1 dalies 4 punktą).*

Išnagrinėjusį bylą ir įvertindama byloje surinktą medžiagą kolegija laiko, kad Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegija pakeisdama apygardos teismo sprendimą ir pašalindama BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą R.G. atsakomybę lengvinančią aplinkybę - <...> padarė dar vieną pažeidimą - netinkamai išaiškino ir pritaikė baudžiamąjį įstatymą – BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktą.

<...> Pateiktos ištraukos iš bylos medžiagos rodo, kad ir ikiteisminiame tyrime ir teisme R. G. pripažino jam inkriminuotą išžaginimą ir pripažino tuo metu, kai apie padarytą išžaginimą teisėsaugos institucijos dar neturėjo tikrų žinių. Teisme jis nekeitė anksčiau duotų parodymų. Apie padarytą ir jam inkriminuotą nužudymą kasatorius iš pradžių nepripažino, bet po kelių dienų davė kitus parodymus, pripažino padaręs nužudymą, nurodė vietą, kurioje padarė nusikaltimą, kur yra nužudytoji ir daugiau nekeitė savo parodymų. Nuoširdus gailėjimasis yra užfiksuotas R. G. kaip įtariamojo apklausos protokole ikiteisminio tyrimo metu, taip pat ir teisme. Be to, R. G. parodymus galima vertinti ir kaip padėjimą išaiškinti nusikaltimą. <...> Bylos duomenys patvirtina, kad nuteistasis R. G. savo valia parašė prokurorui pareiškimą, jame nurodęs norįs savanoriškai parodyti vietą, kur randasi nužudytosios lavonas. Esant šioms

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 29 d. nutartis b. b. Nr. 2K-264/2005;

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2004 m. rugsėjo 14 d. - Nr. 2K-400/2004, 2004 m. rugsėjo 14 d. - Nr. 2K-470/2004, 2005 m. sausio 25 d. - Nr. 2K-123/2005, 2008 m. birželio 3 d. - Nr. 2K-270/2008, 2008 m. gruodžio 9 d. - Nr. 2K-438/2008;

*aplinkybėms, laikytina, kad nuteistasis savo valia padėjo išaiškinti esmines BK 129 ir 149 straipsniuose numatytų nusikaltimų padarymo aplinkybes, nes be jo pagalbos teisėsaugos institucijoms prireiktų žymiai daugiau laiko iširti padarytą nusikaltimą ir priimti teisingą sprendimą. <...> Dėl minėtų priežasčių apeliacinės instancijos teismo nuosprendis šioje dalyje keistinas dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo”]*⁶⁸.

Teismai paprastai pripažįsta BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę, esant bent vienam iš minimų alternatyvių pagrindų⁶⁹.

II.III. BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punktas – „kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą“.

Norint pripažinti šią aplinkybę lengvinančia, svarbu, kad kaltininkas žalą atlygintų ar pašalintų *savanoriškai*. Žala pripažįstama dėl neteisėtų kaltinamojo veiksmų tiesiogiai kilę turtiniai, fiziniai ar moraliniai padariniai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 str. ir 6.250 str.⁷⁰). Žala turi būti atlyginama iki teismo nuosprendžio priėmimo, o jį apskundus – iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme⁷¹. Todėl, juo anksčiau kaltininkas atlygina ar pašalina padarytą žalą, tuo daugiau reikšmės šie veiksmai turi skiriant bausmę (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: [*„Atsakomybę lengvinančios aplinkybės pagal savo esmę yra skirtingos. Kai kurių aplinkybių, kurios galėtų švelninti kaltininko atsakomybę, kaip antai, savo noru žalos atlygimas, gali nebūti pirmosios instancijos teismui nagrinėjant bylą ir teismas jos nepripažins atsakomybę lengvinančia, tuo tarpu nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, žala gali būti jau atlyginta ir tai gali būti pagrindu apeliacinės instancijos teismui pripažinti tokią aplinkybę kaltininko atsakomybę lengvinančia”]*⁷².

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 20 d. nutartis b. b. Nr. 2K-201/2007; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, kur pasisakyta, jog teismai nepagrįstai nepripažino nuteistojo atsakomybę lengvinančia aplinkybe jo prisipažinimo ir (ar) padėjimo išaiškinti nusikaltimus (BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktas): 2005 m. lapkričio 22 d. - Nr. 2K-726/2005; 2006 m. sausio 31 d. – Nr. 2K-61/2006; 2006 m. balandžio 25 d. - Nr. 2K-276/2006; 2006 m. gegužės 2 d. - 2K-318/2006; 2008 vasario 19 d. - Nr. 2K-64/2008; 2009 m. balandžio 16 d. - Nr. 2K-102/2009;

⁶⁹ „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga“, *Supra note 4*;

⁷⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, aktuali redakcija 2013-07-16 [interaktyvus, žiūrėta 2013-10-05], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453924 ;

⁷¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 326; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas, *Supra note 64*, 9 p., Lietuvos apeliacinio teismo nutartis 2007 m. sausio 26 d. b. b. Nr. 1A-47/2007;

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis, *Supra note 64*;

TP.: [*„Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, jog Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs M. A. bylą apeliacine tvarka dėl jam paskirtos bausmės, nuosprendyje nurodė, kad M. A. atsakomybę lengvinančių aplinkybių nenustatyta. Tuo tarpu iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad nukentėjusysis D. B. civilinio ieškinio byloje nepareišė, nes „dėl plėšimo, nesunkaus sveikatos sutrikdymo padaryta turtinė žala yra atlyginta“. Ši aplinkybė, kaip M. A. atsakomybę lengvinanti aplinkybė, nurodyta ir kaltinamajame akte. Ją apeliaciniame skunde nurodė ir nuteistasis M. A. Vadinasi, apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai šios aplinkybės nepripažino M. A. atsakomybę lengvinančia aplinkybe. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad atvejais, kai, esant galimybei nustatyti atsakomybę lengvinančias (ar sunkinančias) aplinkybes, jos nenustatomos ir į jas neatsižvelgiama skiriant bausmę, laikytini nukrypstančiais nuo teismų praktikos”]*⁷³.

Žalos atlyginimo būdams nėra nustatyta įstatyminio imperatyvo. Tai reiškia, kad kaltinamasis žalą gali atlyginti: pats savo noru ar jo valia kiti asmenys nukentėjusiajam atlygina ar pašalina visą žalą⁷⁴. Žalos atlyginimo motyvai gali būti įvairūs, tačiau esmė – kaltininkas šiuos veiksmus turi padaryti savo noru⁷⁵. Priklausomai nuo bylos aplinkybių teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančią aplinkybę ir tais atvejais, kai kaltininkas atlygina ar pašalina tik dalį žalos⁷⁶. Teismų praktikoje pripažįstama, kad dalinis žalos atlyginimas pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe tada, kai kaltininkas atlygina žymią visos patirtos žalos dalį (pvz.: daugiau kaip pusę)⁷⁷. Tokiais atvejais atlygintos žalos dydis turi būti pakankamai didelis, kad būtų sudarytos pagrįstos prielaidos nukentėjusiajai tikėtis neuždelsto likusios žalos dalies atlyginimo, o kaltininko pastangas atlyginti likusią padarytosios žalos dalį vertinti nuoširdžiomis ir pan.⁷⁸ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: [*„Nuteistosios N. D. gynėjas paduotame kasaciniame skunde pagrįstai teigia, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą nenustatydamas N. D. atsakomybę lengvinančios aplinkybės, kad ji savo noru atlygino padarytą žalą. Iš Šiaulių apygardos teismo <...> nuosprendžio matyti, kad iš N. D. solidariai su kitais nuteistaisiais nukentėjusiajai ir civilinei ieškovei I. P. priteista 177,29 Lt nusikaltimu padarytai žalai atlyginti <...>. Iš nurodymo pervesti įmokėtus grynuosius pinigus matyti, kad N. D. pavedimu šių pinigų sumą 2005 m. sausio 12 d. I. P. pervėdė nuteistosios gynėjas <...>. Minėtas nurodymas pervesti*

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis b. b. Nr. 2K-174/2009;

⁷⁴ „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga“ 14 p., *Supra note 4*;

⁷⁵ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis 2007 m. sausio 26 d. *Supra note 71*;

⁷⁶ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 326;

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-397/2010;

⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 5 d. nutartis b. b. Nr. 1A-48/2013, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b.b.: 2007 m. liepos 17 d. - Nr. 2K-420/2007, 2010 m. kovo 5 d. – Nr. 2K-94/2010, 2010 m. rugsėjo 28 d. – Nr. 2K-397/2010;

grynuosius pinigus buvo pateiktas apeliacinės instancijos teismui bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka pradžioje <...>. Taigi pripažintina, kad N. D. nusikaltimu padarytą žalą savo noru atlygino iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme, todėl ji, kaip tai numatyta BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punkte, pripažintina jos atsakomybę lengvinančia. <...> Svarstydamas galimybę paskirti nuteistajai N. D. švelnesnę bausmę apeliacinės instancijos teismas į nuteistosios atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kad ji savo noru atlygino žalą, neatsižvelgė, todėl nesilaikė BK 54 straipsnio 2 dalies 7 punkto nuostatos“⁷⁹.

TP.: *[„Bylos duomenimis nustatyta, kad A. S. priklausantis automobilis eismo įvykio metu buvo apdraustas privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu. Privalomoji civilinės atsakomybės draudimo sutartis sudaroma būtent tam, kad įvykus eismo įvykiui, transporto priemonės savininkas ar valdytojas dalį nukentėjusiajam padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo perkeltų draudimo bendrovei. Todėl tais atvejais, kai kaltininkui valdant ar naudojant transporto priemonę, kuri yra drausta privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu, nukentėjusiesiems asmenims padaroma turtinė ar neturtinė žala, ir žalą Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 11 straipsnio 1 dalies nustatytose ribose atlygina draudimo įmonė (draudikas), o likusią dalį – pats kaltininkas (draudėjas), teismas tokį dalinį žalos atlyginimą pripažįsta kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe“⁸⁰.*

II.IV. BK 59 straipsnio 1 dalies 4 punktas - „nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties“.

Ši aplinkybė apibūdina objektyvias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas, kurios yra reikšmingos vertinant iš objektyviosios nusikalstamos veikos pusės. Pabrėžtina, kad *labai sunki turtinė arba beviltiška kaltininko padėtis*, visuomet yra fakto klausimas, kurį teismas kiekvieną kartą nustato atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes (pvz., ikiteisminio tyrimo, teisiamojo posėdžio metu nustatytus objektyviai susiklosčiusius kaltininko gyvenimo momentus). Pavyzdžiui, nusikaltimas gali būti padarytas dėl susidariusių sunkių asmeninių ar šeimyninių aplinkybių, kai susiklosčiusios objektyvios sąlygos (priverstinis nedarbas, turto

⁷⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-451/2005; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-397/2010, Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 28 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-51/2013, Šiaulių apygardos teismo 2013 m. birželio 27 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-463-354/2013, kur pasisakyta, jog teismai nepagrįstai nepripažino BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės;

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 5 d. nutartis b. b. Nr. 2K-437/2007;

praradimas, kaltininko ar jo šeimos nario liga, netinkamas artimo elgesys ir pan.) turėjo tiesioginės įtakos tokiam elgesiui⁸¹.

Tačiau, jei ši aplinkybė kilo dėl paties kaltininko tyčinių veiksmų, jos negalima pripažinti lengvinančia atsakomybe. Taipogi, vertinant beviltišką kaltinamojo padėtį svarbu teismui išsiaiškinti, ar kaltininkas nebuvo patekęs į būtinojo reikalingumo situaciją, kas šalintų asmens baudžiamąją atsakomybę. Vertinant nusikalstamos veikos padarymo subjektą reikšminga nustatyti psichologinę kaltininko būseną dėl šių aplinkybių (pvz., slegianti įtampa, neviltis ir kt.), asmens suvokimą, ar jis galėjo išvengti nusikalstamos veikos padarymo. Tai įvertinus teismas gali daryti prielaidą, kad jei nebūtų tokių aplinkybių poveikio, asmuo nebūtų daręs nusikalstamos veikos⁸² (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad apeliacinės instancijos teismas nepasisakė dėl apelianto A. S. skundo argumento, kuriuo buvo prašoma pripažinti atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kad nusikaltimas padarytas dėl labai sunkios turtinės padėties. <...> Teisėjų kolegija, išanalizavusi byloje esančius duomenis (A. S. savo nuoširdžiame prisipažinime nurodė, kad dėl sunkios materialinės padėties važiuodavo į Baltarusiją, ten pirkdavo maistą, benziną ir tokiu būdu užsidirbdavo. Tuomet jam ir buvo pasiūlyta užsidirbti gabenant žmones per valstybės sieną. Jo tėvas tuo metu buvo bedarbis, o sesuo moksleivė) ir juos įvertinusi, taip pat įvertinusi šalyje 2002 m. pradžioje buvusią sudėtingą ekonominę padėtį, daro išvadą, kad yra pagrindas pripažinti A. S. atsakomybę lengvinančia aplinkybe tai, kad nusikaltimas padarytas dėl labai sunkios turtinės padėties (BK 59 straipsnio 1 dalies 4 punktas)]⁸³.*

II.V. BK 59 straipsnio 1 dalies 5 punktas – „veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės“.

Aplinkybė apibūdina objektyvias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas, kai veika padaryta dėl *psichinės ar fizinės prievartos*. Tokia aplinkybė pripažįstama lengvinančią dėl išorinių, nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių, kurios sumažino galimybes pasirinkti teisėtą elgesio variantą. Šiais atvejais galima manyti, kad asmuo savo iniciatyva nebūtų ryžęsis nusikalsti, o nusikalstamos veikos iniciatorius yra kitas asmuo, prievarta palenkęs kaltinamąjį atlikti neteisėtus veiksmus. *Psichinė prievarta* (lot. *vis compulsiva*) pasireiškia grasinimu naudoti smurtą prieš asmenį, sunaikinti ar sugadinti jo turtą⁸⁴, paskleisti nepalankias žinias apie jį ar jo

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23, *Supra note* 64, 10 p.;

⁸² Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note* 3, p. 327;

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutartis b. b. Nr. 2K-102/2009;

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23, *Supra note* 64;

artimuosius ir pan. *Fizinė prievarta* (lot. *vis absoluta*) – fizinės jėgos panaudojimas prieš žmogų, sukeliant skausmą ir kitus padarinius sveikatai ar gyvybei. Poveikis prievarta asmeniui daromas ir tais atvejais, kai prievarta taikoma ne tik paties kaltininko, bet ir jam artimų žmonių atžvilgiu⁸⁵ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Apygardos teismas <...> įvertinęs A. Ž. nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes konstatuoja, kad teismas jų tinkamai neįvertino, nes nenustatė A. Ž. atsakomybę dėl nusikalstamų veikų padarymo lengvinančios aplinkybės <...>.*

Baudžiamojoje byloje nustatyta, kad R. K. liepimu ir grasinimais įtraukė A. Ž. į nusikalstamos veikos – vagystės iš UAB „(duomenys neskelbtini)“ padarymą. A. Ž. skundžiamu nuosprendžiu nuteistas ir už vagysčių iš parduotuvės „(duomenys neskelbtini)“ ir UAB „(duomenys neskelbtini)“ įvykdymą, kurias jis įvykdė su bendrininku R. K. ir kitais asmenimis. <...> Pirmosios instancijos teisiamojo posėdžio metu A. Ž. paaiškino, kad vagystes jis vykdė dėl to, kad bijojo R. K., kuris ant jo rėkdavo, vadindavo „durneliu“, jam grasino, nurodė, kad jei būtų prieštaravęs R. K. dėl vagysčių įvykdymo, prieš jį būtų pavartotas smurtas. Paaiškino, kad vagystes tiek iš UAB „(duomenys neskelbtini)“, tiek iš parduotuvės „(duomenys neskelbtini)“ bei UAB „(duomenys neskelbtini)“ suplanavo R. K.. Po vagystės iš „(duomenys neskelbtini)“, R. K. buvo atėjęs pas jį į namus ir grasino jam šautuvu, tuo metu jis net gi slapstėsi nuo R. K. ir neatsakinėjo į jo skambučius, norėdamas nutraukti santykius su R. K., kuris versdavo jį vogti (t. 8., b. l. 63-72). Kolegija, įvertinusi šių byloje nustatytų aplinkybių visumą, G. V. ir G. B. parodymus, konstatuoja, kad nepilnametis A. Ž. nusikalto dėl panaudotos psichinės prievartos, kuri nepašalina jo baudžiamosios atsakomybės, tačiau ją lengvina, todėl ši aplinkybė pripažintina jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe, numatyta BK 59 str. 1 d. 5 p. “]”⁸⁶.

Praktikoje gali pasitaikyti problemų atribojant prievartos rūšis vieną nuo kitos. Kadangi fizinis smurtas visuomet siejamas su poveikiu asmens psichikai, o psichinė prievarta gali būti realizuojama fiziniu poveikiu, dėl to akivaizdi fizinio bei psichinio lygmens tarpusavio sąveika bei sąsaja. Tam, kad atskirti šias prievartos rūšis, reikėtų remtis įvertinant kriterijus - poveikio mechanizmą, nusikalstamus padarinius, poveikio objektą, kaltininko tyčios kryptingumą, kaip jo psichinį santykį su realizuojamais prievartiniais veiksmais⁸⁷.

Doktrinoje žinomas fizinės ir psichinės prievartos sąsajos atvejis, - hipnozė (gr. *hypnos* – miegas). Ši būseną, kuri sukeliama psichiniu informaciniu poveikiu, panaši į miegą ir pasireiškia tuo, kad hipnotizuotojas per įtaigą ar kitais būdais hipnotizuojamojo psichiką atskiria nuo išorinio pasaulio, prislopina, užvaldo. Tai leidžia kaltininkui realizuoti nusikalstamą veiką

⁸⁵ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 327;

⁸⁶ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-596-337/2012;

⁸⁷ Marcinauskaitė R., Psichinės ir fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, Jurisprudencija, Nr. 11 (113), Vilnius, 2008, p. 47;

per tarpininką. Poveikio rimčiausia stadija laikoma somnambulizmu⁸⁸, kai asmeniui atimama galimybė suprasti ir valdyti savo veiksmus. Tokio pobūdžio prievarta nukreipiama į psichinės bejėgiškumo būklės sukėlimą, kai poveikis tiesiogiai pasireiškia žmogaus smegenims. Tai leidžia hipnozė laikyti fizinės prievartos atmaina⁸⁹.

II.VI. BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punktą – „veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys“.

Pastaroji aplinkybė atskleidžia objektyvias nusikalstamos veikos prielaidas - nukentėjusio asmens *provokuojantį* ar *rizikingą* elgesį. *Provokuojančiu* reikėtų laikyti tokį elgesį, kai nukentėjusysis sąmoningai (tyčia) skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį, t.y. kuria paskatas, formuoja ar stiprina nusikalstamos veikos padarymo motyvą.⁹⁰ Šie veiksmai iš nukentėjusio pusės gali iš esmės prieštarauti moralės normoms, pasireikšti įžeidimu, smurtu arba kitokiais tyčiniiais veiksmais, nukreiptais tiek į patį kaltininką, tiek į jam artimus asmenis ir pan.⁹¹ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: [*„Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nustatyta, kad L. P. E. V. tyčia nužudė dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog šio nusikaltimo padarymui įtakos turėjo nukentėjusiojo E. V. provokuojantis elgesys: apsvaigęs nuo alkoholio, jis kibo prie I. J., L. P. bandė jį nuraminti, tačiau E. V. nenurimo, praėjus kuriam laikui, priėjęs prie sėdinčio fotelyje L. P., spyrė į veidą, dėl ko L. P. kaktoje buvo padaryti odos nubrozdinimai.<...> Apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje yra nurodyti detalūs motyvai, kuriais vadovaujantis L. P. buvo paskirta bausmė. <...> Nukentėjusiųjų V. V. ir L. V. kasaciniame skunde nurodyti argumentai yra nepagrįsti, todėl nėra pagrindo naikinti ar keisti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį“]*⁹².

TP.: [*„Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nustatyta, kad O. L. J. L. tyčia nužudė dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio. Iš nuteistosios parodymų matyti, jog jos santykiai su buvusiu vyru dėl jo nuolatinio girtavimo, smurtavimo prieš ją buvo blogi, jie nuolat konfliktuodavo, mušdavosi. Tai patvirtino liudytojai O. V., A. T., S. Š., A. B., D. G. Be to, pati nukentėjusioji V. Č. patvirtino, kad tarp O. L. ir J. L. praeityje kildavo konfliktų, jie dažnai susimušdavo. Netinkamą J. L. elgesį su artimaisiais įrodo ir kiti bylos duomenys: į policijos*

⁸⁸ Tarptautinių žodžių žodynas / [redaktorių taryba: Angelė Kaulakienė ... [et al.]], Alma littera, Vilnius, 2013, p. 764, *Somnambulizmas* [lot. *somnus* — miegas + *ambulo* — vaikščioju]- liguista būseną, kuriai būdingi automatiški sudėtingi veiksmai (pvz., vaikščiojimas, daiktų perstatinėjimas) miegant; *nakvišumas*;

⁸⁹ Kujalis P., *Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis*, Jurisprudencija, Nr. 60 (52), Vilnius, 2004, p. 76;

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d. nutartis b. b. Nr. 2K-502/2005;

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2011 m. rugsėjo 20 d. - Nr. 2K- 377/2011, 2011 m. spalio 25 d. - Nr. 2K-450/2011, 2012 m. kovo 27 d. - Nr. 2K-14/2012;

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d. *Supra note* 90;

komisariatą ne kartą kreipėsi ne tik nuteistoji O. L. bei jos duktė V. M. (t. 1, b. l. 77; t. 2, b. l. 53-67), bet ir paties J. L. duktė J. S. (t. 2, b. l. 48-52).

Taigi esant įtemptiems, priešiškiems O. L. ir J. L. tarpusavio santykiams, pastarasis apsvaigęs nuo alkoholio atėjo į O. L. namus ir sukėlė barnį, t. y. neblaivus norėjo važiuoti traktoriumi, o nuteistoji to daryti jam pagrįstai neleido. Tada nukentėjusysis pradėjo ant jos šaukti, spyrė jai į koją. Dėl to teismas J. L. elgesį pagrįstai įvertino kaip veikos padarymui įtakos turėjusį provokuojantį nukentėjusio asmens elgesį, nes jo veiksmai buvo padaryti tyčia, jie buvo neteisėti, nukreipti prieš O. L. ir iš esmės suformavo pastarosios vidines paskatas padaryti nusikaltimą“⁹³.

Rizikingu laikytinas toks elgesys, kai nukentėjusysis neatsargiai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį. Toks nukentėjusiojo veikimas yra paremtas lengvabūdišku tikėjimu, kad jo elgesys neišprovokuos nusikalstamos kaltininko veikos prieš jį arba iš viso nevertina savo elgesio kaip rizikingo, nors gali ir turi numatyti, jog toks elgesys paskatins nusikalstamą veiką prieš jį⁹⁴ (žiūrėti žemiau tekste).

T.P.: *„Bylos aplinkybės rodo – tą pripažįsta tiek nuteistasis, tiek nukentėjusioji, kad prieš įvykį nuteistasis su nukentėjusiaja susipažino prie baro nakties metu, eidamas su D. ir N. L., ir ši iškart sutiko eiti su pastaraisiais į jų butą, iš anksto žinodama, kad ten bus vartojami alkoholiniai gėrimai ir rūkoma „žolė“, tačiau kai ji dėl girtumo ir narkotinės medžiagos pavartojimo apsvaigusi užmigo, nuteistasis pradėjęs elgtis kitaip – ėmęs ją glamonėti, jai pasipriešinus – smurtauti, kol galiausiai išžagino ir seksualiai ją prievartavo.*

Esant tokioms aplinkybėms, kolegija pripažįsta, kad nusikalstamų veikų padarymui šiuo atveju įtakos turėjo ir rizikingas nukentėjusiosios elgesys. Apibrėždama šios aplinkybės turinį, kolegija konstatuoja, kad žmonių bendravimas negali būti siejamas vien su baime ir įtarumu užmezgant naujas pažintis, tačiau gyvenimiška patirtis, savisaugos instinktai įpareigoja žmogų vertinti konkrečias tam tikrų gyvenimiškų situacijų aplinkybes. Šiuo atveju, įvykio aplinkybės – tai, kad nukentėjusioji, nepažįstamo vyriškio nakties metu pakviesta eiti kartu vartoti alkoholio ir narkotinių medžiagų į iki tol jai nežinomą butą ir su nepažįstamais asmenimis, akivaizdžiai rodo, kad toks nukentėjusiosios elgesys skatino įvykį – iš dalies nustatytų nusikalstamų veikų objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius. Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje ši aplinkybė nesvarstyta ir neįvertinta“⁹⁵.

⁹³ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis 2007 m. sausio 26 d., *Supra note 71*;

⁹⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 328;

⁹⁵ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. spalio 18 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-508-193/2012; *Taip pat* Panevėžio apygardos teismo 2013 m. sausio 18 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-36-350/2013, kur naujai nustatyta atsakomybė lengvinanti aplinkybė (BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punktas);

Taipogi, aplinkybė, apibūdina psichinį subjekto bei jo daromos veikos ir padarinių santykį. Tokiais atvejais kaltinamojo veiksmai nekyla nei iš savanaudiškų, nei iš kitokių žemų paskatų (pvz., keršto ar pavydo), o tai yra atsakomoji reakcija į *provokuojančius* arba *rizikingus* nukentėjusiojo veiksmus. Jei kaltininko veiksmus išprovokavo ne nukentėjusiojo, o kito asmens veiksmai, tačiau nustatoma, jog kaltininkas, vertindamas padėtį, klydo, tokia situacija teismo gali būti vertinama kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė⁹⁶.

II.VII. BK 59 straipsnio 1 dalies 7 punktas - „veika padaryta nukentėjusiojo asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu“.

Ši aplinkybė reikšminga, nes apibūdina beviltiškoje būklėje atsidūrusį nukentėjusįjį. Išskirtinis tokios veikos požymis yra tai, kad ji visuomet padaroma dėl kito asmens sveikatos būklės ir jo paties prašymu. Būklės beviltiškumas nustatomas vertinant visas bylos aplinkybes, tačiau tokiu atveju svarbiausia, kad prašantis nukentėjęs asmuo suvoktų ir neabejotų, kad jo asmeninė būklė buvo beviltiška⁹⁷.

Aplinkybė subjektyviosios pusės prasme reikšminga, nes apibūdina nusikalstamos veikos subjekto (kaltinamojo) asmenybę. Tokiu atveju paprastai nebūna nei savanaudiškų, nei kitokių žemų paskatų, o nusikalstama veika sąlygojama gailesčio ar noro palengvinti kito asmens padėtį. Vertinant ar taikyti šią aplinkybę kaltinamojo veikos atveju, svarbus yra jo *suvokimas* ir *neabejojimas*, jog nukentėjusiojo būklė buvo beviltiška. Būtent altruistiški motyvai lemia tai, kad komentuojama aplinkybė priskiriama prie atsakomybę lengvinančių⁹⁸.

Lietuvos Respublikos teismų praktikoje bylų, susijusių su šios aplinkybės taikymu, nepavyko atrasti. Tokią situaciją galima paaiškinti tuo, jog Lietuvoje itin reti eutanazijos⁹⁹ ar padėjimo nusižudyti atvejai. Prie to prisideda šių veikų latentiškumas, jas sunku įrodyti. Kadangi minėtos veikos mūsų šalyje yra kriminalizuojamos, todėl kvalifikuojamos pagal atitinkamus BK straipsnius. Pavyzdžiui, beviltiškai sergančiam asmeniui padėjęs nusižudyti asmuo atsakomybėn trauktinas pagal BK 134 straipsnį, numatantį atsakomybę už padėjimą nusižudyti. Kitu atveju, įvykdžius savanoriškos (pvz., paciento prašymu) eutanazijos aktą, atsakomybėn trauktinas už nužudymą pagal BK 129 straipsnį 1 dalį. Tačiau, teismas, įvertinęs bylos aplinkybes, jeigu yra

⁹⁶ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 328;

⁹⁷ *Ibid.*;

⁹⁸ *Ibid.*;

⁹⁹ *Bene vienintelė Lietuvos spaudoje aprašyta eutanazijos byla, kai 1998 m. motina labai stipriai apdegusiam savo sūnui, jo paties prašymu, sulėjo mirtiną vaistų dozę. Dėl patirtų nudegimų (apdegė 35% kūno, virtusio ištisa pūliuojančia žaizda) jis kentė nepakeliamus skausmus. Motina, pati būdama medikė, suprato, kad sūnaus būklė beviltiška, o kančios beprasmės, ir po pusę metų darytų nerezultatyvių operacijų sulėjo jam mirtiną vaistų dozę. Op cit.: Liesis M., Eutanazija diskusijų spąstuose, Kultūros barai, Nr. 2011, 7/8, Kultūros barai, Vilnius, 2011, p. 16, [interaktyvus, žiūrėta 2013-10-23], prieiga per internetą: https://docs.google.com/viewer?url=http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id9/KB_2011_7-8_pdf.pdf ;*

pagrįsti faktai dėl beviltiškos būklės asmens prašymo, ir skirdamas bausmę kaltininkui, turėtų atsižvelgti į BK 59 straipsnio 1 dalies 7 punkte numatytą lengvinančią aplinkybę. Asmuo, įvykdęs nesavanoriškos (be paciento prašymo) eutanazijos aktą, atsakomybėn trauktinas už kvalifikuotą nužudymą pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 2 punktą – už bejėgiškos būklės žmogaus nužudymą. Taipogi, tiek savanoriškos, tiek nesavanoriškos eutanazijos atveju, teismo turėtų būti atsižvelgiama į lengvinančią aplinkybę – asmens, atėmusio gyvybę nukentėjusiajam, veikos motyvą – gailestį (BK 54 straipsnio 2 dalis 3 punktas, 59 straipsnio 2 dalis),¹⁰⁰ esant tai liudijančioms aplinkybėms.

II.VIII. BK 59 straipsnio 1 dalies 8 punktas – „veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas“.

Šios aplinkybės lingvistinėje konstrukcijoje apjungtos šešios aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę. Jos apibūdina objektyviusius nusikalstamos veikos sudėties požymius (t. y. būdą, kaip buvo padaryta nusikalstama veika) ir teismo bei jo padarytos nusikalstamos veikos santykį. Kaltininkas veikia pažeisdamas aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, privalomas teisėtumo sąlygas, kai yra peržengiamos įstatymo leistos žalos padarymo ribos ir dėl to kyla sunkesni padariniai negu numatyta įstatyme¹⁰¹. Tokios aplinkybės keičia padarytos veikos pavojingumo socialinę reikšmę, nes iš esmės jos yra mažiau pavojingos¹⁰². Aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, teisėtumo sąlygų nesilaikymas rodo ir asmenybės mažesnį pavojingumą. Tai patvirtina pozityvūs ir neutralūs motyvai, kuriuos sąlygoja paminėtų aplinkybių prigimtis. Todėl, galime teigti, jog kaltinamojo atsakomybę lengvina pačios situacijos veiksnių visuma, dėl kurių veikiama.

Asmens padariusio nusikalstamą veiką sulaikymas (BK 29 str.) apibrėžia situaciją, kai vejantis, stabdant, neleidžiant ištrūkti ar kitais veiksmais aktyviai bandančiam išvengti sulaikymo nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui padaroma turtinė žala, nesunkus sveikatos sutrikdymas arba sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo, o sulaikant nusikaltimo vietoje asmenį, tyčia nužudžiusį ar pasikėsinusį nužudyti, - sunkus sveikatos sutrikdymas, jeigu nusikalstamą veiką padariusio asmens kitaip nebuvo galima sulaikyti. Minimas sulaikymas turi atitikti sąlygas: 1) *sulaikomas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką*, 2) *tas asmuo vengia*

¹⁰⁰ Liesis M., Baudžiamosios atsakomybės už aktyviąją eutanaziją ir padėjimą nusižudyti reglamentavimas Lietuvos, Vokietijos ir Olandijos baudžiamuosiuose kodeksuose, Teisė, t. 54, Vilnius, 2005, p. 107-108;

¹⁰¹ Piesliakas V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Justitia, Vilnius, 2008, p. 291;

¹⁰² *Ibid.*, p. 16;

sulaikymo, 3) įstatymo nurodyta žala proporcinga padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžiui ir laipsniui, 4) įstatyme nurodyta žala padaroma tik sulaikomam. Pažeidus nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo sąlygas, tokie veiksmai vertintini kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Be to, teismas tokiais atvejais bausmę gali skirti remdamasis švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimo taisyklėmis (BK 62 straipsnis)¹⁰³.

Veikiant būtinojo reikalingumo atveju teisėtai padaroma žalos baudžiamojo įstatymo saugomiems interesams, siekiant pašalinti pavojų, jei grėsmė tuo atveju negalėjo būti pašalinta kitomis priemonėmis, o atsiradusi žala yra mažiau reikšminga nei išvengta. Klasikinė, būtinuoju reikalingumu laikoma situacija, kai viena iš dviejų susidariusių vertybių aukojama siekiant išsaugoti kitą – svarbesnę¹⁰⁴. Doktrinoje asmuo, kuris veikia būtinojo reikalingumo sąlygomis yra būtinojo reikalingumo subjektas, o asmuo, negalintis pateisinti pareigos nevykdymo būtinojo reikalingumo nuostatomis (BK 31 straipsnio 3 dalies prasme) – specialusis būtinojo reikalingumo subjektas¹⁰⁵. Tam, kad būtinas reikalingumas būtų teisėtas, turi būti vykdomas pagal šias sąlygas: a) *pavojus turi grėsti pačiam asmeniui, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams*, b) *pavojus baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms turi būti realus ir akivaizdus*, c) *šis pavojus negali būti pašalintas kitomis priemonėmis*, c) *pavojus pašalinamas darant žalą trečiajam asmeniui*, d) *padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti*¹⁰⁶. Jei asmuo nereikalingai padaro žalos, jo veiksmai nelaikomi atitinkantys būtinąjį reikalingumą, tačiau veikimas teisėtumo sąlygomis, traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn, gali būti vertinamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė.

Profesinės pareigos, teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygų pažeidimai, taipogi, pasireiškia dėl asmenų veiksmų neatitikimo įstatymuose (pvz., Policijos veiklos (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048), Kriminalinės žvalgybos (2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234), Prokuratūros (2003 m. balandžio 22 d. Nr. IX-1518), Biomedicininų tyrimų etikos (2000 m. gegužės 11 d. Nr. VIII-1679) įstatymų nuostatos¹⁰⁷) ir kituose teisės aktuose (pvz., Sveikatos apsaugos ministro įsakymais patvirtinti: Lietuvos medicinos norma Mn 74:2000 „Gydytojas alergologas . Teisės pareigos kompetencija

¹⁰³ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 193;

¹⁰⁴ Jovaišas K., Žmogaus teisių katekizmas, K. Jovaišo personalinė įmonė, Vilnius, 2006, p. 65;

¹⁰⁵ Kujalis P., Būtinojo reikalingumo nuostatų taikymo problema įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui, *Jurisprudencija*, Nr. 45(37), Vilnius, 2003, p. 71;

¹⁰⁶ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 198 - 199; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 17 d. nutartis b. b. Nr. 2K-121/2009;

¹⁰⁷ Minėti įstatymai, [interaktyvus, žiūrėta 2013-10-21], prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435630,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437554,

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281302,

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414446.

ir atsakomybė“, Lietuvos higienos normos Hn 31:2008 „Radiacinės saugos reikalavimai medicininėje rentgenodiagnostikoje“) ¹⁰⁸ įtvirtintoms nuostatoms.

Paminėtina doktrinoje pateikiama nuomonė, kad įstatymų leidėjas, apibrėždamas šią aplinkybę 59 straipsnio 1 dalies 8 punkte, paliko spragą, nes neįtraukė dar vienos aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę, - įsakymo vykdymo. Dėl to, jei veika būtų padaroma pažeidžiant įsakymo vykdymo teisėtumo sąlygas, tokia aplinkybė turėtų būti pripažįstama lengvinančia atsakomybę pagal 59 straipsnio 2 dalį ¹⁰⁹. Vertinant šią savarankišką baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę, reikėtų atsižvelgti į įsakymo teisėtumą, ar jis priimtas siekiant užtikrinti visuomenės ir valstybės vertybes tokiomis priemonėmis, kurios buvo būtinos ir neišvengiamos konkrečioje situacijoje, o padaryta žala yra mažesnė už tą, kurios siekta išvengti ¹¹⁰.

BK 59 straipsnio 1 dalies 8 punkte išvardintų aplinkybių taikymo pavyzdžių teismų praktikoje pasitaiko gana retai. Manytina tokia situacija atsiranda dėl pačių bylų nebuvimo, kuriose vertinami baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygų pažeidimai.

II.IX. BK 59 straipsnio 1 dalies 9 punktas – „veika padaryta peržengiant būtinuosios ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinuosios ginties ribų peržengimą“.

Aplinkybė apibūdina objektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Baudžiamoji atsakomybė už būtinuosios ginties ribų peržengimą gali atsirasti tik tada, kai gynyba aiškiai neatitinka kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, dėl to tiesiogine tyčia užpuolikas yra nužudomas arba jam sunkiai sutrikdoma sveikata ¹¹¹. Vertinant teismojo ir jo padarytos nusikalstamos veikos santykį, kai asmuo, peržengdamas leistinas įstatymo būtinuosios ginties ribas, ginasi ar gina kitų visuomeninių santykių subjektų teises bei teisėtus interesus nuo pavojingo kėsinimosi, teismas gali daryti prielaidą, kad jis nėra labai pavojingas (žiūrėti žemiau tekste).

TP.: [„Nuteistojo gynėjas kasaciniu skundu prašo panaikinti pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nuosprendžius ir bylą nutraukti, priimant A. A. išteisinamąjį nuosprendį. <...> A. A. nuteistas už tai, kad <...> asmeninio konflikto metu, peržengdamas būtinuosios ginties ribas, tyčia peiliu tris kartus dūrė K. Š. į krūtinę, pilvą, koją ir vieną kartą L. M. į dešinę koją ir taip

¹⁰⁸ Minėti teisės aktai, [interaktyvus, žiūrėta 2013-10-21], prieiga per internetą:

<http://195.182.85.235/Litlex/LL.DLL?SusijeAktai=1&Id=9465&Rt=1&Zd=PRID%CBTIN%2BVERT%CB>, <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=800512B2-D508-4A83-AFC9-539C640DDFD5>.

¹⁰⁹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 329;

¹¹⁰ Jovaišas K., *Supra note 104*, p. 65;

¹¹¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 329;

abiem nukentėjusiems sunkiai sutrikdė sveikatą. <...> Apeliacinės instancijos teismas išsamiai išanalizavęs skundo argumentus nuosprendyje argumentuotai konstatavo, kad K. Š. A. A. suduoti smūgiai įrodo, jog šio nukentėjusiojo veiksmai kėlė realų ir akivaizdų pavojų nuteistojo sveikatai. Taigi nuteistasis turėjo teisę gintis nuo prasidėjusio pavojingo kėsینimosi.

Teismas, spręsdamas buvo ar nebuvo būtinosios ginties ribų peržengimas, atsižvelgė į tai, kad nuteistajam padaryti sužalojimai nežymiai sutrikdė jo sveikatą, o A. A. durdamas peiliu tris kartus K. Š. į krūtinę, pilvą, koją bei vieną kartą L. M. į koją turėjo tiesioginę tyčią sutrikdyti nukentėjusiųjų sveikatą ir tokių pasekmių siekė. Taigi šios ir kitos byloje nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, jog nuteistasis peržengė būtinosios ginties ribas¹¹² ir pripažino kaltinamojo atsakomybę lengvinančią aplinkybę, įtvirtintą BK 59 straipsnio 1 dalies 9 punkte].

Asmuo, peržengęs būtinosios ginties ribas atsakys pagal BK straipsnį, kuris nustato atsakomybę už konkretų nusikaltimą. Tačiau, kartu įstatymas yra liberalus besiginančiajam. Pastarojo teisinio fakto pripažinimas atsakomybę lengvinančia aplinkybe numato (esant BK 62 straipsnio sąlygoms) pagrindą skirti švelnesnę, negu įstatyme reglamentuota, bausmę¹¹³.

II.X. BK 59 straipsnio 1 dalies 10 punktas – „veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai“.

Aplinkybė apibūdina nusikalstamos veikos padarymo situaciją ir subjektą. Kaltinamojo didelis susijaudinimas pripažįstamas lengvinančia aplinkybe tik tada, jei: a) *jis pasiekė fiziologinio afekto laipsnį*, b) *jį sukėlė neteisėti nukentėjusiojo asmens veiksmai*. Fiziologinis afektas yra išskirtinė emocinė būseną, kai iš dalies aptemsta sąmonė ir susilpnėja savitvarda, tačiau neprarandamas gebėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir juos valdyti. Ši atsakomybę lengvinanti aplinkybė gali būti pripažįstama, nustačius, jog kilus kritinėms aplinkybėms, asmeniui buvo sunku rasti tinkamą išeitį iš netikėtai susidariusios situacijos. Baudžiamosios teisės teorijoje tokia teisiąmojo būseną nusikalstamos veikos darymo metu vertinama kaip tam tikras moralinis tos veikos pateisinimas¹¹⁴.

Pagal BK 59 straipsnio 1 dalies 10 punktą kaltinamąjį išprovokavę nukentėjusiojo negatyvūs veiksmai turi būti *neteisėti*. Tokiais laikomi bet kokie prieš kaltininką ar kitą asmenį nukreipti priešingi teisei veiksmai, kurie gali reikštis kėsினimusi į kaltininko ar kito asmens gyvybę ir sveikatą, turtą (tyčia ar dėl neatsargumo), smūgių sudavimu, kankinimu, tyčiojimusi, įžeidimu, šantažu ir pan. Priešingu įstatymui smurtu laikytini bet kokie tokio pobūdžio veiksmai,

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutartis b. b. 2K-342/2006;

¹¹³ Jovaišas K., *Supra note* 104, p. 56;

¹¹⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note* 3, p. 330;

padaryti nesant būtinosios ginties, būtinojo reikalingumo ar asmens, padariusio nusikaltimą, sulaikymo aplinkybių¹¹⁵. Didelio susijaudinimo būseną gali būti sukelta ir ne vienkartinį priešingų teisei veiksmų, besitęsiančių iki nusikalstamos veikos padarymo, jei nusikalstama veika padaryta iškart po paskutiniojo veiksmo, t. y. iš karto po nukentėjusio asmens neteisėto poelgio kaip greitas atsakas į tai¹¹⁶. Taip pat, didelio susijaudinimo būseną gali sukelti ir kito asmens veiksmai. Tokiu atveju, reikia nustatyti, kad kaltininkas vertindamas padėtį klydo¹¹⁷.

Minėto pobūdžio situacijų apraiškos ir iš to sekančios bylos dažnai apima žmonių intymioje plotmėje kilusių konfliktų nagrinėjimą dėl panaudoto smurto. Šeimoje ir artimiausioje buitinėje aplinkoje šie nusikaltimai yra dažniausiai tarpasmeninio, dažnai ilgai trunkančio ir subjektyviai išgyvenamo platesnio socialinio konflikto padarinys. Nemaža dalis nukentėjusiųjų nusikaltėliams būna gerai pažįstami iš buitinės aplinkos žmonės, giminės, šeimos nariai¹¹⁸.

II.XI. BK 59 straipsnio 1 dalies 11 punktas – „veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo“.

Tam, kad pripažinti šią aplinkybę lengvinančia, reikia nustatyti ar asmuo dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negalėjo visapusiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų¹¹⁹. Vertinant tokias aplinkybes svarbu išsamiai apibūdinti nusikalstamos veikos subjektą, jį paveikusių psichikos sutrikimo priežastis (lėmė ligos pasireiškimas ar išorinių veiksnių poveikis). Tai padeda išsiaiškinti psichikos sutrikimo įtaką asmens sąmoningai valiai bei ar jis buvo pajėgus laisvai ir savarankiškai veikti¹²⁰ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *„Byloje nustatyta, kad kaltinamasis S. A. labai sunkų nusikaltimą padarė sirgdamas organiniu psichosindromu, eksplozyviniu variantu, kas pagal psichinės būklės ypatumus atitinka riboto pakaltinamumo kriterijus, tačiau galėjo ribotai numatyti ir suvokti savo veiksmų pasekmes įvykio metu (It., b.l.157-160), todėl tai pripažintina jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė (BK 59 str.1 dalies 11 punktas) ir į tai atsižvelgtina skiriant bausmę“¹²¹.*

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23, *Supra note 64*;

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis b. b. Nr. 2K-377/2011;

¹¹⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 330;

¹¹⁸ Kurapka V. E., Justickis V., Kolektyvinė monografija, Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas, Babachinaitė G., Socialinių veiksnių, skatinančių smurtinį elgesį, analizė, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2010, p. 215;

¹¹⁹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 330;

¹²⁰ Kasperavičius G., Lėtinių ligų įtaka sąmoningai valiai, Mokslinės minties šventė 2013, Mokslinės konferencijos pranešimai, Mykolo Romerio universitetas, 2013, Vilnius, p. 170;

¹²¹ Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 12 d. nuosprendis b. b. Nr. 1-32-135/2007;

Pažymėtina ir tai, kad baudžiamasis įstatymas (BK18 straipsnio 3 dalis) neįpareigoja¹²², o tik suteikia teisę teismui taikyti asmeniui, pripažintam ribotai pakaltinamu, teisinės priemonės, tarp jų ir numatytas BK 59 straipsnio 1 dalies 11 punkte¹²³ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Kasatorius nurodo, kad teismas, skirdamas bausmę, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, neįsigilino į jo asmenybę ir būseną nusikaltimo padarymo metu. Kasatorius teigia, kad jis yra II-os grupės invalidas dėl kepenų cirozės ir ši liga galėjo tiesiogiai sąlygoti jo įvykdytą nusikaltimą, todėl mano, kad veika turėjo būti traktuojama kaip padaryta ribotai pakaltinamo asmens.*

<...>Ikiteisminio tyrimo metu A. K. psichinei būklei nustatyti buvo paskirta ambulatorinė teismo psichiatrinė ekspertizė ir ekspertai pateikė išvadą, kad A. K. serga psichikos ir elgesio sutrikimu, vartojant alkoholį su priklausomybės sindromu, taip pat, siekiant tikslesnių išvadų, rekomendavo A. K. atlikti stacionarinę teismo psichiatrinę ekspertizę (2003 m. lapkričio 11 d. aktas Nr.424). Ją atlikus, ekspertai konstatavo, kad kasatorius nusikaltimo padarymo metu nesirgo lėtine psichikos liga bei laikinu psichikos sutrikimu. Jis buvo paprasto girtumo būsenos, galėjo visiškai suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, jam nustatytas psichikos ir elgesio sutrikimas, vartojant alkoholį priklausomybės sindromas, netrukdy suprasti savo veiksmų esmės ir juos valdyti (2004 m. kovo 2 d. aktas Nr. 17). Taigi, nesant medicininių duomenų, teismui nebuvo jokio pagrindo pripažinti A. K. ribotai pakaltinamu ir tai laikyti jo atsakomybe lengvinančia aplinkybe¹²⁴].

Minimos aplinkybės pripažinimui yra svarbūs ir procesiniai klausimai, kurių tinkamai neįvertinus, tai gali turėti reikšmės jos taikymui.

Ribotai pakaltinamu (BK 18 straipsnio prasme) asmuo bus pripažintas tik tuomet, kai bus nustatyti du kriterijai: 1) *medicininis (biologinis)*, 2) *juridinis (psichologinis)*. Medicininio kriterijaus išraiška BK yra psichikos sutrikimas, kurio laipsnis ir to sutrikimo pasireiškimo intensyvumas neturi būti pakankamas asmenį pripažinti nepakaltinamu. Kiekvienu konkrečiu atveju, siekiant nustatyti asmens psichikos sutrikimo laipsnį ir intensyvumą turi būti skiriama teismo psichiatrinė ekspertizė. Tokios ekspertizės rezultatų pagrindu teismas gali pripažinti asmenį ribotai pakaltinamu¹²⁵. Juridinis (psichologinis) pakaltinamumo kriterijus savo sudėtyje apima intelektinį (*apibūdina tokį asmens psichikos sutrikimą, kuris tik iš dalies atima jam*

¹²² Meška A., Riboto pakaltinamumo sąvoka, Kn., Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2011, p. 254;

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-142/2008;

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-284/2005;

¹²⁵ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 117;

sugebėjimą suvokti savo veiksmų esmę) ir valinį (suvokiant veiksmų esmę (su)gebėjimą juos valdyti) požymius. Todėl, norint nustatyti bent vieną iš jų, reikia išsiaiškinti, ar žmogus, darydamas nusikalstamą veiką, suprato savo veiksmų visuomeninį pobūdį bei reikšmę, ar galėjo juos valdyti. Todėl, teismas turi ne tik nustatyti patį teisės pažeidimo faktą, bet ir suprasti, kodėl ir kaip buvo įvykdyta nusikalstama veika, t.y. suvokti vidinius veikos padarymo aspektus: nusikaltėlio motyvus, paskatinusius padaryti nusikalstamą veiką, jo emocinius išgyvenimus, nusikalstamų veikų vertinimą ir pan.¹²⁶. Siekiant išsiaiškinti šiuos dalykus vienasmenio vertinimo nepakanka. Teismas, siekdamas atsakyti į specialius teismo psichiatrinių žinių reikalaujančius klausimus turi skirti proceso veiksmą, kurį įgyvendindamas ekspertas atlieka asmenų psichikos būklės tyrimus, jų rezultatus užfiksuojant ekspertizės akte¹²⁷ (žiūrėti žemiau tekste).

TP.: *[„Skunde teigiama, kad abiejų instancijų teismai kompleksinės ekspertizės klausimo nesprenė, o pirmosios instancijos teismas bylą išnagrinėjo net negavęs tikslių A. C. psichikos sutrikimo požymių ir lydinčiųjų diagnozių kodų atskleidimo duomenų. Kasatorius pažymi, kad svarbu, jog specialistai nustatytų, kokios psichinės ir fizinės būsenos A. C. buvo 2010 m. birželio 28 d., tos būsenos priežastys turėtų būti nurodytos išvadoje. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad apeliacinės instancijos teismas nutartyje mini tikrai nepakaltinamumo nustatymo nereikalingumą, tačiau neatsižvelgia į tai, jog BK 18 straipsnis numato ir ribotą pakaltinamumą, kurį BK 59 straipsnis 1 dalis 11 punktas priskiria prie atsakomybę lengvinančios aplinkybės. <...> Nuteistojo A. C. gynėjas pateikė prašymą dėl ekspertizės skyrimo bei jai minėtus medicininius dokumentus, pagrindžiančius A. C. psichinės ir fizinės sveikatos būseną, ir išdėstė teisinius pagrindus, pagrindžiančius tokios ekspertizės skyrimą – BK 17, 18 straipsnio bei 59 straipsnio 1 dalies 11 punkto taikymą. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas šį prašymą, turėjo išspręsti du klausimus – medicininių ekspertizės skyrimo pagrindo nustatymą ir teisinį ekspertizės skyrimo pagrindą. Medicininiam pagrindui nustatyti reikia įvertinti pateiktas pažymas iš gydymo įstaigų. Jose esantiems duomenims įvertinti reikalingos specialios žinios, išsamiam jų išnagrėjimui teismas turėjo pasitelkti tos srities specialistą ar ekspertą. Pasisakydamas dėl medicininio ekspertizės skyrimo pagrindo, nesant*

---

¹²⁶ Valickas J., Psichologinės ekspertizės funkcijos, Jurisprudencija, 2003, 43 (35), p. 30, *Op cit.*: Ažubalytė R., Jurgaitis R., Zajančkauskienė J., Specifinės baudžiamojo proceso rūšys, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2011, p. 418 – 419;

¹²⁷ Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatai, PATVIRTINTA Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr.V-499, p. 2, [interaktyvus, žiūrėta 2013-10-20], prieiga per internetą: http://www.vtpt.lt/lt/teisine_informacija/darymo_nuostatai.html ;

kompetentingo subjekto išvados dėl pateiktų dokumentų reikšmės, apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 1 straipsnio 1 dalį, 7 straipsnio 2 dalį bei 320 straipsnio 3 dalies nuostatas“¹²⁸.

II.XII. BK 59 straipsnio 1 dalies 12 punktą – „veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo“.

Ši aplinkybė apibūdina nusikalstamos veikos subjektą ir tas pagrindines priežastis, dėl kurių asmuo padarė nusikalstamą veiką. Tokiu atveju svarbia laikoma asmens būseną, kai jis negalėjo visapusiškai suprasti savo veiksmų pobūdžio ar juos valdyti. Būsenos neilgalaikiškumas skiria šį atvejį nuo riboto pakaltinamumo. Tai atsiranda dėl prieš asmens valią atlikto trečiųjų asmenų poveikio. Priežastys, dėl kurių asmuo prieš jo valią nugirdomas ar apsvaiginamas, gali būti įvairios: noras iš jo pasityčioti, kerštas, lengvabūdiškumas, neteisingai suprastas draugiškumas ir pan.¹²⁹ Asmens valia gali būti paveikiama nugirdant (apsvaiginant) apgaulės būdu (pvz., vietoje vaistų nuo galvos skausmo jam paduodamos psichotropinės medžiagos), pavartojant psichinį ar fizinį smurtą (pvz., grasindami susidoroti draugai priverčia nepilnametį gerti alkoholį) ir pan. (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[Kolegijos nuomone, teismas (aut. past. Panevėžio apygardos) pakankamai neįvertino nustatytų bylos aplinkybių, susijusių su E.M. apsvaigimu nuo alkoholio bei narkotinių medžiagų, ir tai turėjo reikšmės teisingo nuosprendžio priėmimui. Buvo netinkamai taikytos BK bendrosios dalies normos (BK 59 ir 60 straipsniai) nustatant nuteistojo E.M. atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, o turėjo įtakos ir neteisingos bausmės paskyrimui.*

Bylos duomenys rodo, „kad sulaikytam po nusikaltimo padarymo E.M. buvo nustatytas 1,07 promilės girtumas, o taip pat apsvaigimas nuo morfino grupės narkotinės medžiagos. <...>Visų apklausų metu jie vienodai parodė, kad E.M. ir kitam nepilnamečiui E.P. susitikus su E.K., šis nusivedė juos į alaus barą ir nupirko alaus. Pats gerdamas alų, davė jo gerti ir nepilnamečiui E.M. Tai patvirtino ir bare dirbusi, nuteistuosius mačiusi bei alų E.K. pardavusi liudytoja R.U. Byloje taip pat nustatyta, kad iš alaus baro nuteistiesiems nuėjus pas E.K. į namus, E.M. pasiskundė, kad jam skauda galvą. E.K., E.M. to nežinant, kaip vaistą nuo galvos jam davė tabletę su nenustatyta morfino grupės narkotine medžiaga ir ta medžiaga E.M. apsvaigino.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 19 d. nutartis b. b. Nr. 2K-376/2011;

¹²⁹ Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis b. b. Nr. 1A-262-417/2011;

<...>. Teismas neįvertino su tuo susijusių jau aptartų aplinkybių. Kaip jau minėta, byloje buvo nustatyta, kad E.K. susitiko su E.M., kai šis alkoholio dar nebuvo vartojęs ir buvo blaivus. Būtent E.K. buvo alkoholio vartojimo iniciatorius, tai jis nusivedė E.M. į alaus barą ir nupirko jam alų. Nors gerti tą alų E.M. nebuvo verčiamas, tačiau šiuo atveju šio nuteistojo elgesiui neabejotinai turėjo reikšmės jo amžius. E.M. tuo metu buvo ne tik nepilnametis, bet ir jaunesnis negu 16-os metų amžiaus. Taip pat tam neabejotinai turėjo įtakos ir tai, kad alų pirkęs ir jį kartu gėręs E.K. už E.M. buvo žymiai vyresnis, anksčiau keletą kartų teistas. Akivaizdu, kad esant tokiai situacijai, E.M. alų gėrė dėl nuteistojo E.K. veiksmų įtakos. Kolegija taip pat dar kartą pažymi, kad ir pats teismas šioje byloje pripažino, jog E.K. E.M. nugirdė ir netgi už tai jį nuteisė. Visos šios aplinkybės rodo, kad E.M. ir nugirdytas buvo prieš jo valią <...>.

Nors teismas pats padarė išvadą, kad narkotinėmis medžiagomis E.M. buvo apsvaigintas prieš jo valią, tačiau šios aplinkybės pripažinimo jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe klausimas net nebuvo svarstomas ir dėl to nuosprendyje iš viso nepasisakyta. <...>Šiuo atveju, tai, kad E.M. nusikaltimą padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ir apsvaigintas, turi būti pripažinta jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe (BK 59 str. 1 d. 12 p.)“¹³⁰.

Teismas neturėtų pripažinti atsakomybę lengvinančia aplinkybe tokios situacijos, kai kaltininkas savo noru sukėlė sau būseną, dėl kurios nebegalėjo kontroliuoti veiksmų¹³¹.

TP.: [„Nagrinėjamoje byloje duomenų, kad nuteistasis būtų nugirdytas (apsvaigintas) prieš jo valią, nėra. Pats apeliantas laisvanoriškai ėjo pirkti alkoholio ir jį vartojo niekieno neverčiamas. Tokiu būdu nuteistasis, vartodamas alkoholį, pats savo noru sukėlė sau būseną, dėl kurios jis nebegalėjo kontroliuoti savo veiksmų. Todėl ši aplinkybė negali būti pripažinta jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe pagal BK 59 straipsnio 1 dalies 12 punktą ir pagrįstai pripažinta jo atsakomybę sunkinančia aplinkybe pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 9 punktą. Pats apeliantas pripažino, kad girtumas turėjo įtakos jo nusikalstamos veikos padarymui, teigdamas, kad būdamas blaivus jis nebūtų taip pasielgęs (t. 2, b. l. 38)“¹³².

---

¹³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. sausio 18 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-85/2006;

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 7 d. nutartis b. b. Nr. 2K-31/2003;

¹³² Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. kovo 13 d. nuosprendis b. b. Nr. 1A-139/2009;

II.XIII. BK 59 straipsnio 1 dalies 13 punktas – „nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką“.

Tai paskutinioji pavyzdinio sąrašo aplinkybė, apibūdinanti nusikalstamos veikos subjektą, jo požiūrį į daromą nusikalstamą veiką. Pabrėžtina, jog motyvai, dėl kurių asmuo atsisako padaryti nusikalstamą veiką, juridinės reikšmės neturi. Savanoriškai atsisakant pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą svarbiausią yra tai, kad asmuo atsisako baigti pradėtą nusikalstamą veiką savo noru (t. y. neverčiant tai padaryti objektyvioms aplinkybėms), nors ir suvokia, kad gali ją pabaigti¹³³ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: [*„Kasacinio skundo argumentai dėl atsakomybę lengvinančios aplinkybės<...> taikymo yra nepagrįsti. <...>Nusikalstama veika yra pradėta, kai rengiamasi arba kėsিনamasi ją daryti. Savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką galimas tik rengimosi ar pasikėsინimo stadijose, t. y. kol nusikalstama veika dar nėra baigta. Vagystė yra baigtu nusikaltimu nuo to momento, kai kaltininkas pagrobia svetimą turtą ir įgyja galimybę juo disponuoti. Byloje nustatyta, kad A. D. R. Ž. priklausantį automobilį jau buvo pagrobęs ir turėjo galimybę juo disponuoti: A. D. su pagrobtu automobiliu buvo nuvažiavęs ir nukentėjusysis nežinojo, kas jo automobiliu nuvažiavo ir kur. Taigi, R. Ž. priklausančio automobilio vagystė jau buvo baigtas nusikaltimas ir todėl savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką jau nebuvo galimas. Dėl šios priežasties nebuvo galimas ir nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką, kas suprantama kaip bandymas savo noru atsisakyti pabaigti nusikalstamą veiką, tačiau, nežiūrint to, nusikalstamos veikos ar jos padarinių nepavyksta išvengti (BK 23 straipsnio 4 dalis)“*]¹³⁴.

II.XIV. Pavyzdinio aplinkybių sąrašo taikomumo veiksniai. Teismų praktikos analizės apibendrinimas

Siekiant pagrįsti darbo pradžioje iškeltą problemą (*platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas parodo teisingumo ir bausmės individualizavimo principų netinkamą įgyvendinimą baudžiamojoje teisėje*) buvo nagrinėta virš 170 (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos teismų) baudžiamųjų bylų. Šių instancijų teismų pasisakyta apie atsakomybę lengvinančių aplinkybių (ne)vertinimo, (ne)taikymo atvejus BK 59 straipsnio 1 dalies 1 – 13 punktų prasme (pavyzdinis sąrašas).

¹³³ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 330;

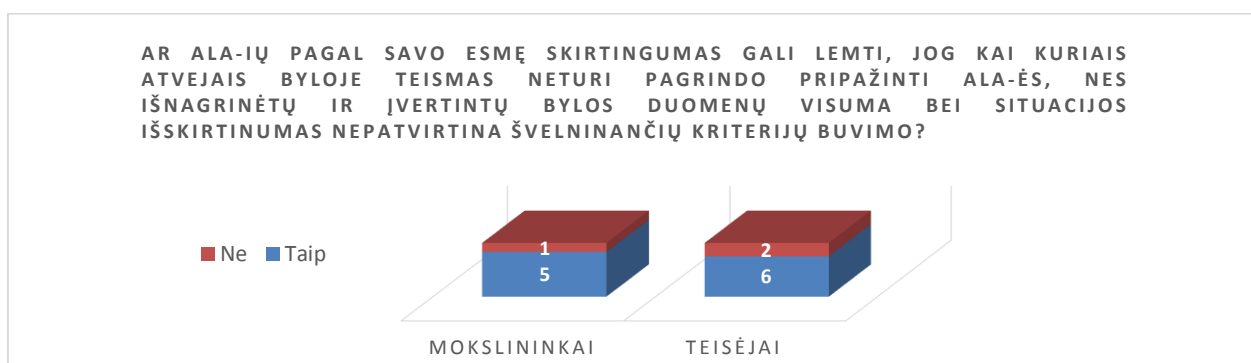
¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-356/2005;

Įvertinus medžiagą išskirtini subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai, lemiantys BK pavyzdinio aplinkybių sąrašo taikymą teismuose. Pirmieji iš jų, subjektyvūs veiksniai, kyla iš proceso subjektų valios ir yra susiję su jų atliekamais veiksmais. Objektyvių veiksmių buvimą nulemia materialinių BK nuostatų faktoriai, kurių pasireiškimas byloje paprastai nepriklauso nuo žmogaus valios. Paminėtina, jog abi grupės veiksmių yra reikšmingos, nes turi įtakos teismui, kaip galutiniam subjektui, vertinant ir pripažįstant aplinkybes atsakomybę lengvinančiomis.

Išskirtini tokie **objektyvūs veiksniai**, darantys įtaką taikant aplinkybes pagal pavyzdinį sąrašą (BK 59 straipsnio 1 dalis):

1) *Atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagal savo esmę skirtingumas.*

Aplinkybės pagal pobūdį yra skirtingos. Atitinkamos BK 59 straipsnio 1 - 13 punktų aplinkybės apibūdina nusikalstamos veikos objektyviają, subjektyviają pusę ar subjektą. Tai suponuoja, jog kai kuriais atvejais byloje teismas neturi pagrindo pripažinti lengvinančia (iomis) kaltinamojo atsakomybę, nes išnagrinėtų ir įvertintų bylos duomenų visuma ir situacijos išskirtinumas nepatvirtina švelninančių kriterijų buvimo¹³⁵. Kaip seka iš respondentų apklausos rezultatų, šio veiksmio pasireiškimą praktikoje pripažįsta ir didžioji dalis abiejų kategorijų apklaustųjų (*žiūrėti 1 pav.*).

1 pav.

Kiekviena byla yra unikali ir skirtinga savo faktinėmis aplinkybėmis. Atitinkamos atsakomybę lengvinančios aplinkybės nėra dažnai taikomos dėl bylų nebuvimo, kuriose būtų vertintini lengvinančioms aplinkybėms pripažinti reikalingi faktiniai duomenys (t. y. - „švelninantys atsakomybę kriterijai“) (pvz., veika padaryta asmens, kurio būklė beviltiška,

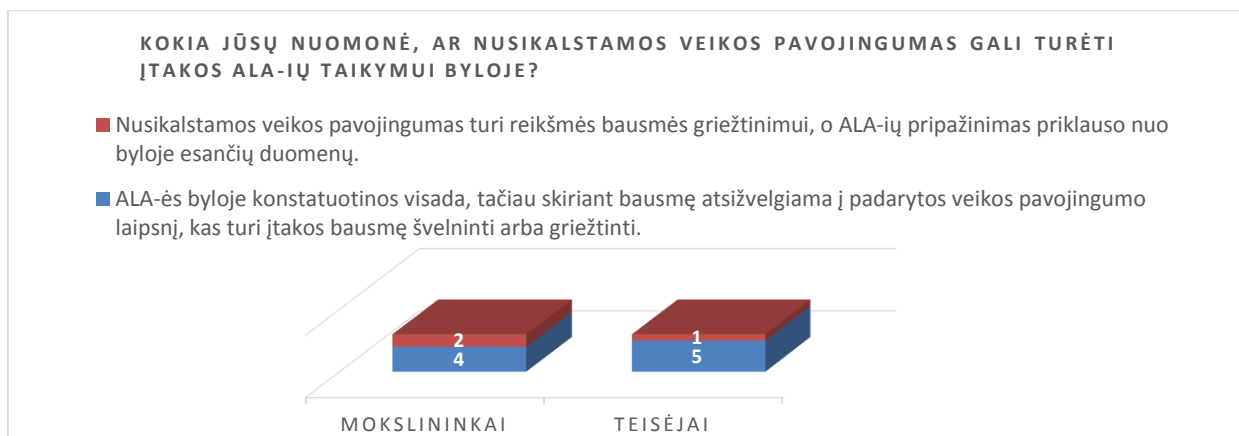
¹³⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis b.b. Nr. 2K-377/2011. Teismo pasisakyta, kad muštynių dalyvio veiksmai negali būti pripažįstami provokuojančiais bei konstatavo, jog byloje nebuvo jokių objektyvių duomenų dėl BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punkto taikymo;

prašymu (BK 59 straipsnio 1 dalies 7 punktas), baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygų pažeidimai (BK 59 straipsnio 1 dalies 8, 9 punktai)).

2) Veikos pavojingumas byloje lemia bausmės lengvinimo nebuvimą.

Šiuo veiksmu norima parodyti, kad teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai byloje, nors ir esant atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, bausmė už nusikalstamą veiką nešvelninama dėl veikos pavojingumo¹³⁶. Pasak Skirmanto Bikelio, „bausmė skiriama įvertinant visumą aplinkybių, aplinkybių visuma gali lemti, kad nustatytos ALA reikšmė bus minimali“¹³⁷. Todėl praktikoje pasitaiko atvejų, kai proceso šalims išsamiai neįsigilinus į bylos duomenis, gali atrodyti, jog nebuvo atsižvelgta į atsakomybę lengvinančias aplinkybes ir tuo pagrindu bandoma ginčyti teismų sprendimus.

Apklausus baudžiamosios justicijos mokslininkus ir teisėjus, didesnis skaičius respondentų pasisakė, kad nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis turi įtakos bausmei švelninti arba griežtinti, nors byloje ir yra nustatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės (*žiūrėti 2 pav.*).

2 pav.

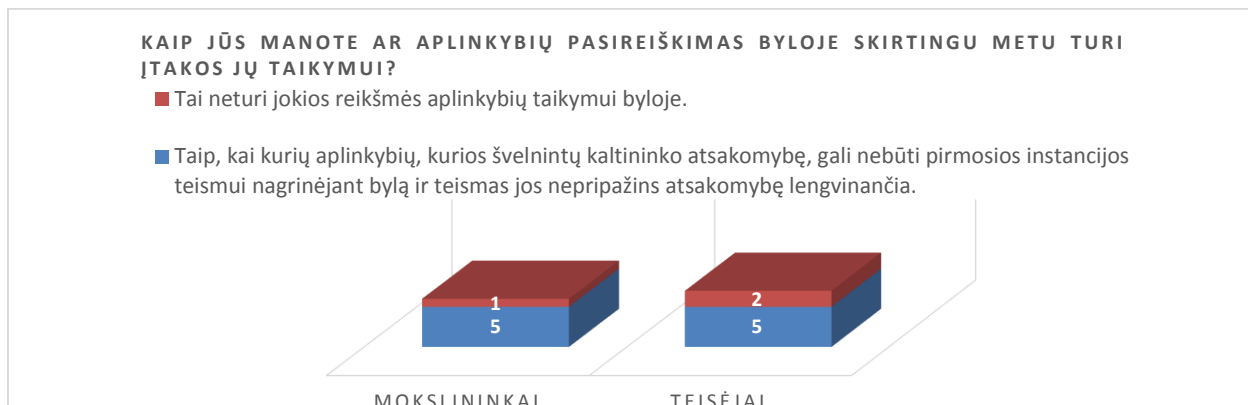
3) Aplinkybių pasireiškimas byloje skirtingu metu.

Tuo norima parodyti, jog kai kurių aplinkybių, kurios švelnintų kaltininko atsakomybę (pvz., žalos atlygimas savo noru), gali nebūti pirmosios instancijos teismui nagrinėjant bylą ir

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 20 d. nutartis, *Supra note 68, Teismo pasisakyta: „teisėjų kolegija pripažįsta R.G. atsakomybę lengvinančią aplinkybę, numatytą BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, tačiau bausmė už nužudymą nemažintina iki to dydžio, kurį nustatė Vilniaus apygardos teismas. <...> Pasirinktas nužudymo būdas (šaltakraujiškas pasmaugimas virve, kad paslėpti lengvesnį nusikaltimą) taip pat rodo didesnę nei vidutinis padaryto nužudymo pavojingumą“; Taip pat, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d., *Supra note 90, Teismo pasisakyta: „kaltininko atsakomybę lengvinančios aplinkybės konstatavimas jokių būdu nereiškia, kad tuo yra pateisinamas nuteistojo elgesys: jis yra pripažintas kaltu padaręs nužudymą ir yra nuteistas BK 129 straipsnio 1 dalies sankcijoje numatytos bausmės ribose“;**

¹³⁷ Apklaustos anketa 2013-11-26, Dr. Skirmanto Bikelio nuomonė, atsakymas į 3 anketos klausimą;

teismas jos nepripažins atsakomybę lengvinančia (šią iškeltą prielaidą patvirtina 62,5 proc. apklaustų respondentų (*žiūrėti 3 pav.*)). Tačiau, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, žala gali būti jau atlyginta ir tai taps pagrindu apeliacinės instancijos teismui pripažinti tokią aplinkybę kaltininko atsakomybę lengvinančia.¹³⁸

3 pav.

Subjektyvūs veiksniai, lemiantys aplinkybių iš pavyzdinio sąrašo taikymą:

1) *Ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai.*

Atliekamas pirminis aplinkybių ir faktų fiksavimas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso¹³⁹ (toliau tekste BPK) 179 straipsnis) svarbus dėl nusikalstamos veikos aprašymo, jos padarymo vietos, laiko, būdo, padarinių bei kitų svarbių aplinkybių. Nuo to, kaip *išsamiai* bus surinkti minimi duomenys, priklausys įtariamojo atsakomybę lengvinančių aplinkybių buvimas. Šiame bylos nagrinėjimo etape nustatius reikšmingus įtariamojo teisinę padėtį švelninančius duomenis ir faktus, prokuroras, užbaigdamas ikiteisminį tyrimą, kaltinamajame akte nurodo atsakomybę lengvinančias aplinkybes (pvz., BPK 219 straipsnio 3 punktas).

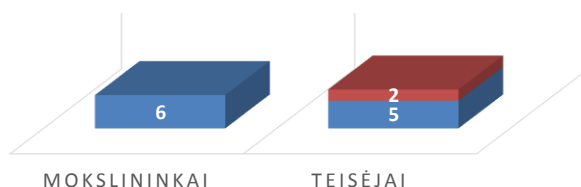
Šią autoriaus prielaidą patvirtina atlikto tyrimo duomenys (*žiūrėti 4 pav.*), rodantys, kad 68,75 proc. respondentų mano, jog pirminis aplinkybių, faktų fiksavimas yra svarbus.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 4 d. nutartis, *Supra note 64*;

¹³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, aktuali redakcija 2013-10-17, [interaktyvus, žiūrėta 2013-11-14], prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=457977 ;

KAIP MANOTE AR NUO IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNŲ VEIKSMŲ, KAIP IŠSAMIAI BUS SURINKTI DUOMENYS APIE NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ PADARIUSĮ ASMENĮ IR TOKIOS VEIKOS APLINKYBES, PRIKLAUSO ĮTARIAMOJO ALA-IŲ BUVIMAS BYLOJE?

- Ne, įtariamojo teisinę padėtį švelninantiems duomenims ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai neturi didelės įtakos.
- Taip, pirminis aplinkybių ir faktų fiksavimas yra svarbus. Nuo to, kaip išsamiai bus surinkti pastarieji duomenys, priklausys įtariamojo ALA-ių buvimas byloje.

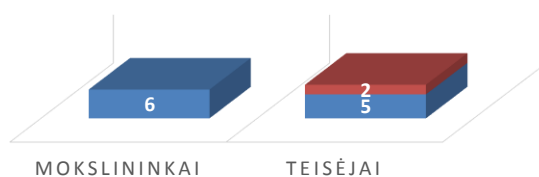
4 pav.

2) *Suinteresuotų proceso šalių (turinčių interesą dėl proceso baigties) veiksmai.*

Pateikiant argumentus bylos ikiteisminio tyrimo etape, besirungiant teisme (BPK 7 straipsnis), inicijuojant skundų nagrinėjimą aukštesnės instancijos teisme dėl atsakomybę lengvinančių aplinkybių (ne)taikymo (pvz., kaltinamojo gynėjas (atstovas), prašantis teismo pripažinti atsakomybę lengvinančias aplinkybes byloje, prokuroras, nukentėjusiojo atstovas, prašantis teismo (ne)pripažinti atsakomybę lengvinančių aplinkybių byloje) kaltinimo ir gynybos šalys siekia savo intereso dėl nagrinėjamo klausimo. Suinteresuotų šalių veiksmai gali lemti ar aplinkybės teismo bus pripažįstamos kaltinamojo atsakomybę lengvinančiomis ir taikomos byloje. Su šia prielaida sutinka ir 68,75 proc. apklaustųjų (*žiūrėti 5 pav.*). Remiantis Skirmanto Bikelio nuomone, „šalys gali pateikti duomenis apie ALA. Tai gali būti pagrindas teismui jas nustatyti. Šalys gali pareikšti ir nuomonę dėl teisinio vertinimo, bet suprantama, teismo vertinimas yra lemiamas“¹⁴⁰.

KAIP ESATE LINKĘ VERTINTI AR KALTINAMOJO BEI GYNYBOS ŠALIŲ VEIKSMAI TURI REIKŠMĖS TAM, JOG APLINKYBĖS BUS PRIPAŽĪSTAMOS KALTINAMOJO ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIOMIS IR TAIKOMOS BYLOJE?

- Ne, suinteresuotų šalių veiksmai neturi didelės reikšmės ar aplinkybės teismo bus pripažįstamos kaltinamojo atsakomybę lengvinančiomis ir taikomos byloje.
- Taip, suinteresuotų proceso šalių veiksmai turi reikšmės tam, jog aplinkybės teismo bus pripažįstamos kaltinamojo atsakomybę lengvinančiomis ir taikomos byloje.

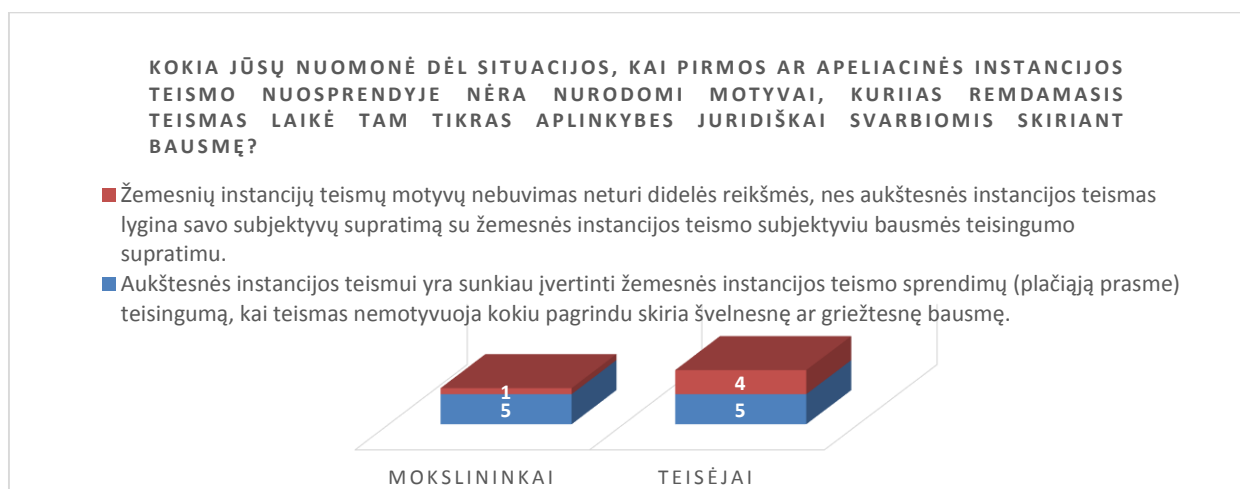
5 pav.

¹⁴⁰ Apklausos anketa 2013-11-26, Dr. Skirmanto Bikelio nuomonė, atsakymas į 6 anketos klausimą;

3) *Materialinių taisyklių (pvz., BK 54 ar 59 straipsnių) nuostatų taikymas.*

Manytina, kad byloje tos pačios lengvinančios aplinkybės teismui skiriant bausmes gali būti traktuojamos dvejopai: arba priskiriant jas konkrečioms įstatyme numatytoms bausmės individualizavimą lemiančioms nuostatoms (BK 54 straipsnio 2 dalies punktai), arba laikant jas aplinkybėmis, lengvinančiomis baudžiamąją atsakomybę (59 straipsnio 1 dalies 1 – 13 punktai). Tikėtina, pirmojo varianto pasirinkimas (vienos iš dviejų BK normų) atitinkamu atveju prisideda prie reto BK 59 straipsnyje įtvirtintų nuostatų taikymo praktikoje. Ypač tai gali pasireikšti, kai teismas nemotyvuoja kokiu pagrindu skiria švelnesnę ar griežtesnę bausmę. Šiai darbe iškeltai nuomonei oponuoja Tomas Girdenis. Pasak mokslininko, „jei yra visi BK 59 straipsnio 1 dalies punkto aplinkybės požymiai, ji turėtų būti vertinama kaip lengvinanti aplinkybė“¹⁴¹. Raimundas Jurka pasisako, kad „paprastai teisminėje praktikoje teismas, vertindamas byloje esančius duomenis, turi ir teisę, ir pareigą vertinti, ar konkretūs duomenys leidžia teigti esant lengvinančiai aplinkybei. Tačiau tai yra vertinamasis aspektas, nes joks įstatymas neįpareigoja teismo „automatiškai“ pripažinti vieną ar kitą aplinkybę. Svarbu pastebėti, kad BK 54 str. 2 d. ir 59 str. 1 d. turi būti vertinamos sistemiskai. Pirmoji norma, t. y. BK 54 str. 2 d. laikytina „bazine“, tuo tarpu BK 59 str. numatytos aplinkybės vertinamos konkretizuotai ir labai individualiai“¹⁴². Manto Liesio teigimu, „svarbiausia – tikslas, o BK 54 straipsnio 2 dalis arba 59 straipsnis – priemonės ir jos yra lygiavertės“¹⁴³.

Pastaroji mokslininko nuomonė kartu iškelia prielaidą, kad kiekvienu atveju teismo yra pasirenkama ir pritaikoma viena iš „lygiaverčių“ normų. Tačiau toks pasirinkimas, dėl teisinio aiškumo, turi būti motyvuojamas. Šiai minčiai akompanuoja ir respondentų atsakymai, patvirtinantys svarbą teismo motyvų, kurių pagrindu tam tikros aplinkybės buvo pripažintos juridiskai svarbiomis, skiriant bausmę (*žiūrėti 6 pav.*).

6 pav.

¹⁴¹ Apklauso anketa 2013-12-05, Dr. Tomo Girdenio nuomonė, atsakymas į 7 anketos klausimą;

¹⁴² Apklauso anketa 2013-11-20, Prof. dr. Raimundo Jurkos nuomonė, atsakymas į 7 anketos klausimą;

¹⁴³ Apklauso anketa 2013-11-21, Dr. Manto Liesio nuomonė, atsakymas į 7 anketos klausimą;

4) *Teismo vertinimas.*

Teisingumą vykdanči institucija faktinius duomenis, įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu (BPK 20 straipsnio 5 dalis). Tačiau, remiantis aukštesnės instancijos teismų praktika (apygardų teismai, Lietuvos apeliacinis teismas, Aukščiausiasis Teismas), ne visada teisėjai svarsto klausimus, susijusius su lengvinančiomis aplinkybėmis¹⁴⁴, nepakankamai arba netinkamai¹⁴⁵ įvertinamos minimos aplinkybės. Teismų vengimas gilintis į lengvinančių aplinkybių taikymui reikšmingus faktinius duomenis, kurie charakterizuoja objektyvias nusikalstamos veikos aplinkybes, kaltininko asmenybę ir jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, priveda prie netinkamo baudžiamojo įstatymo išaiškino bei pritaikymo. Dėl to, nepagrįstai nepripažįstamos kaltinamųjų atsakomybę lengvinančios aplinkybės¹⁴⁶.

Teismo vertinimo, kaip neišvengiamo subjektyvaus veiksnio, klaidų tikimybė lemia apeliacinės (lot. *appellatio* – kreipimasis, skundas), kasacinės (lot. *cassare, cassatio* - panaikinti) instancijų svarbą, kaip garanto įgyvendinant teisingumą. Nors BPK normos, reglamentuojančios bylų procesą pirmosios instancijos teisme, sudaro prielaidas išsamiai ir nešališkai išnagrinėti baudžiamąją bylą ir priimti pagrįstą bei teisėtą nuosprendį ar nutartį, tačiau gali pasitaikyti klaidų, kurios turi būti ištaisytos.¹⁴⁷ ***Baudžiamųjų bylų procesas apeliacinės instancijos teisme ir procesas kasacinės instancijos teisme yra kontrolinio pobūdžio stadijos, kurių paskirtis – patikrinti nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas***¹⁴⁸. Apygardų teismai ar Lietuvos apeliacinis teismas pagal proceso dalyvių, prokuroro skundus patikrina neįsiteisėjusių teismo nuosprendžių ar nutarčių, priimtų nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, teisėtumą ir pagrįstumą (BPK 13 straipsnis). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėja bylas pagal minėtų proceso dalyvių kasacinius skundus dėl įsiteisėjusio nuosprendžio ar nutarties (BPK 24 straipsnis).

Skirtingai nuo bylų proceso apeliacinės instancijos teismuose, kasacine tvarka nuosprendžiai ir nutartys tikrinami tik teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis), t. y. tikrinamas jų teisėtumas¹⁴⁹. Bylų procesas kasacinės instancijos teisme yra paskutinė ir svarbi baudžiamojo proceso stadija, kur patikrinamas įsiteisėjusių teismo nuosprendžių ir nutarčių teisėtumas bei ištaisomos teismų sprendimuose padarytos teisės taikymo klaidos, įgyvendinama

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. sausio 18 d. nuosprendis, *Supra note* 130;

¹⁴⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 20 d. nutartis, *Supra note* 68;

¹⁴⁶ Lietuvos teismų nutarčių, nuosprendžių sąrašas, *Supra note* 68, 79;

¹⁴⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis, 2-oji pataisyta ir papildyta laida, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2011, p. 477;

¹⁴⁸ Garnelienė L., Rimšelis E., Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese, Socialinių mokslų studijos 4(4), Vilnius, 2009, p. 247;

¹⁴⁹ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., *Supra note* 145, p. 527;

proceso dalyvių teisė apskųsti teismo sprendimus ir užtikrinamos kitos jų teisės bei teisėti interesai. Taipogi, šia tvarka nagrinėjant bylas formuojama vienoda teismų praktika aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus¹⁵⁰.

Dėl įvardytų aspektų reikšmės, *siekiant pagrįsti darbo pradžioje iškeltą hipotezę, buvo išnagrinėtos 134 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos (laikotarpyje nuo 2003 m. iki 2013 m.), kuriose teismo pasisakyta dėl apeliacinės instancijos teismų sprendimų (nuosprendžiai, nutartys) aiškinant ir taikant atsakomybę lengvinančias aplinkybes.*

Galima teigti, jog darbe iškeltos hipotezės viena dalis („platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas...“), pasitelkus baudžiamųjų bylų tyrimą, buvo pagrįsta. Pasiremiant teismų praktikos pavyzdžiais ankstesnėse darbo dalyse, atskleista, kad lengvinančių atsakomybę aplinkybių, nurodytų BK 59 straipsnio 1 dalies punktuose, taikymas nėra nepriekaištingas. Kaip matyta bylų ištraukose, teismai pagal faktinius duomenis, esant pagrindui įstatyme, ne visas atsakomybę lengvinančias aplinkybes vertina ir dėl to netaiko bylose.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų apžvalga, įrodanti baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumą, vizualizuota procentinėje diagramoje (*žiūrėti - Priedas (Nr. 1)*). *Išnagrinėjus medžiagą (134 bylos), 17 bylų (13 proc.) kasacinė instancija pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismai nepagrįstai nepripažino atsakomybę lengvinančių aplinkybių.* Nesuabsoliutinant kasacinės instancijos verdiktų, bet pripažįstant galutinės instancijos pobūdį, argumentus teisės taikymo aspektu bei *įvertinus objektyvių, subjektyvių veiksnių įtaką, galima pasisakyti apie pastebėtą tendenciją dėl lengvinančių aplinkybių taikymo teismuose. Šie duomenys padeda pagrįsti, taip pat, ir problemos frazės pirmąją dalį. Bylų pavyzdžiais parodyta, kad egzistuoja „platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas“.* Antroji problemos dalis („*baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas parodo teisingumo ir bausmės individualizavimo principų netinkamą įgyvendinimą baudžiamojoje teisėje*“) bus pagrįsta išdėstant likusias darbo dalis.

---

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 527-529;

III. Baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįvirtintos baudžiamąją atsakomybę

lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė

Įstatymo leidėjas sąmoningai kuria ir išleidžia teisės normas, kurių taikymas tam tikra apimtimi yra paliekamas teisėjo nuožiūrai. Būtent tokia ir yra BK 59 straipsnio 2 dalies nuostata, nes kiekviena nusikalstama veika ir ją padaręs asmuo yra tokie individualūs, kad įstatymo leidėjas būtų nepajėgus numatyti įstatyme kiekvieno praktinio atvejo, galinčio lengvinti baudžiamąją atsakomybę¹⁵¹.

BK 59 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad teismas gali (turi teisę, bet neprivalo) pripažinti atsakomybę lengvinančiomis ir kitas, minimo straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes. Tai reiškia, kad atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąrašas nėra išsamus, teismas turi teisę pripažinti lengvinančiomis ir kitas aplinkybes, kurios parodo mažesnę padarytos nusikalstamos veikos ar kaltininko asmenybės pavojingumą¹⁵². Teismas vadovaujantis BK 59 straipsnio 2 dalimi gali pripažinti bet kurią, savarankiškai pripažintą aplinkybę lengvinančia ir tada, kai ji nebuvo nurodyta teismui perduotame kaltinamajame akte. Teismų praktikoje tokiomis aplinkybėmis gali būti pripažįstamomis sunki liga¹⁵³, nepriekaištingas elgesys, išlaikytiniai, jaunas amžius ir kt. (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *„Kasatoriai nurodo, kad teismai netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, t. y. nepagrįstai nenustatė atsakomybę lengvinančios aplinkybės. <...> Pačios nuteistosios pirmosios instancijos teisme duoti parodymai ir kasacinio skundo argumentai patvirtina, kad R. S. elgesį iš esmės lėmė ne psichinė prievarta, bet jos gailestis narkomano sūnaus kančioms, kurias jis patiria abstinencijos būsenoje. <...> Byloje yra duomenų, kad J. S. – narkomanas, dėl narkotikų vartojimo kojose susidarė žaizdos, dėl kurių negali vaikščioti, todėl priverstas gulėti. Tose pačiose patalpose gyvena ir kasatorės dukters keturi mažamečiai vaikai, kurių globėja paskirta R. S. R. S. gyvenamojoje patalpoje (romų taboro namelyje) gyvena aštuoni asmenys, taigi šeimos nariai gyvena gana ankštai, todėl R. S. neturėjo fizinės galimybės atsiriboti nuo sūnaus narkomano ir jo abstinencijos būklę lydinčių reiškinių (įvairių skausmų ir su jais susijusių prašymų). Visos šios aplinkybės buvo nustatytos pirmosios instancijos teismo, tik žemesnės instancijos teismai jų teisiškai neįvertino. Taigi minėtos aplinkybės patvirtina, kad R. S. jai inkriminuotą nusikalstamą veiką padarė iš gailėsčio narkomano sūnaus kančioms, kurias šis patyrė abstinencijos būsenoje, todėl ši aplinkybė pripažintina jos atsakomybę lengvinančia, nes*

¹⁵¹Gumuliauskas A., Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę, Jurisprudencija, 61 (53), Vilnius, 2004, p. 87;

¹⁵²Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note* 3, p. 332;

¹⁵³Vilniaus apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nuosprendis b. b. Nr. 1-32/2008 (*Teismas remiantis Baudžiamojo kodekso 59 straipsnio 2 dalimi kaltinamojo ligą bei jo turimą 2-os grupės invalidumą pripažįsta atsakomybę lengvinančia aplinkybe*);

BK 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes“].¹⁵⁴

Kai kada kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe pripažįsta tai, kad nusikalstamą veiką padarė nepilnametis.

TP.: *[M. B. , R. K. ir N. V. nuteisti už tai, kad N. V. pastebėjęs taku einantį neblaivų K. S., M. B. ir R. K. pasakė, kad šis asmuo iš benamių atiminėjo pinigus ir pasiūlė K. S. sumušti. M. B. ir R. K. N. V. sumanymui pritarė – jie visi trys pasivijo K. S. , kiekvienas sudavė smūgius, po jų K. S. paliko gulėti. Praėjus 20–30 min. jie sugrįžo ir sėdinčiam K. S. sudavė dar po keletą smūgių, t. y. padarė pavojingą gyvybei kūno sužalojimą, nuo kurio K. S. mirė, taip tyčia dėl chuliganiškų paskatų nužudė K. S. Paskirdamas bausmes R. K. ir N. V. teismas pripažino jų atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis tai, kad nusikaltimą jie padarė būdami nepilnamečiais].¹⁵⁵*

Reikėtų pažymėti, kad tokie teismų sprendimai, nors ir pasitaiko retai, tačiau tai reiškia, jog teismas, skirdami bausmes, ne visada atsižvelgia į BK XI skyriaus normas, specialiai skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimams¹⁵⁶.

Apžvelgus teismų praktiką pastebėta, jog BK 59 straipsnio 2 dalies taikymas nėra dažnas. Šią situaciją būtų galima paaiškinti tuo, jog BK 54 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjo suformuluota nuostata tam tikra dalimi apima BK 59 straipsnio 2 dalį.

Pagal bausmės skyrimo pagrindus, BK 54 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teismas, skirdamas bausmę, turi atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltininko asmenybę, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes ir kt. Komentuojant BK 59 straipsnio 2 dalį, baudžiamosios teisės teorijoje yra teigiama, jog teismas kitas, įstatyme nenumatytas, aplinkybes gali pripažinti lengvinančiomis tuomet, kai jos parodo mažesnę padarytos nusikalstamos veikos ar kaltininko asmenybės pavojingumą¹⁵⁷. Tokiu būdu, minėtų normų taikymas gali pasireikšti dvejopai: priskiriant aplinkybes įstatyme numatytoms bausmės individualizavimą lemiančioms nuostatoms (BK 54 straipsnio 2 dalies punktai) arba pripažįstant jas aplinkybėmis, lengvinančiomis asmens baudžiamąją atsakomybę. Pastarojo atvejo taikymas kaltinamajam yra palankesnis, nes suteikia galimybę prašyti švelnesnės, negu numatyta įstatyme, bausmės skyrimo (BK 62 straipsnio 2 dalis). Dėl to, aukštesnės instancijos teismui gali kilti

¹⁵⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 6 d. nutartis b.b. 2K-334/2008;

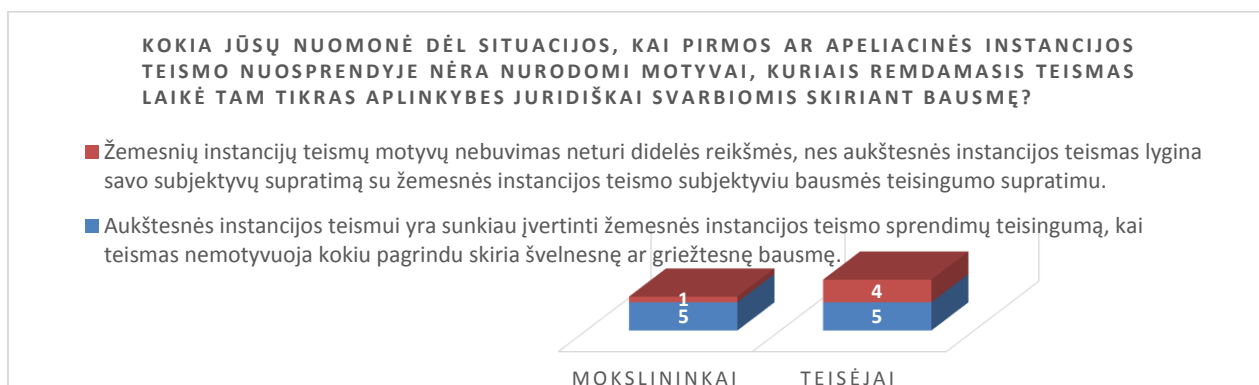
¹⁵⁵Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 21 d. nuosprendis b. b. Nr. 1-11-107/2005;

¹⁵⁶ „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga“. *Supra note 4*;

¹⁵⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 332;

neaiškumų vertinant pirmosios instancijos teismo diskrecija priimtus sprendimus, ypač, kai teismo verdiktas nėra motyvuotas.

Jei pirmos instancijos teismo nuosprendyje nėra nurodyti motyvai, kuriais remdamasis teismas laikė tam tikras aplinkybes juridškai svarbiomis skiriant bausmę, tai apeliacinės instancijos teismui yra sunkiau įvertinti, ar pirmos instancijos teismas teisingai pasinaudojo jam suteikta pasirinkimo laisve, nes apeliacinės instancijos teismas lygina savo subjektyvų supratimą, kokia bausmė yra teisinga, su pirmos instancijos teismo subjektyviu bausmės teisingumo supratimu¹⁵⁸. Teismo motyvacijos reikšmę pripažįsta abi apklaustų respondentų grupės (žiūrėti 7 pav.).

7 pav.

Atsižvelgiant į minėto atvejo galimą pasireiškimą praktikoje, kyla hipotetinis klausimas: koks aplinkybių, lengvinančių atsakomybę, reglamentavimo BK būdas yra tinkamesnis, siekiant išvengti nemotyvuotų teismo verdiktų, – pavyzdinio ar įsakmaus aplinkybių sąrašo įtvirtinimas?

Pasirinkus pastarąjį teisinio reglamentavimo būdą (įsakmaus varianto nuostatą BK) teisėjas taptų tik formaliu įstatymo taikymo „įrankiu“. Kuo daugiau analogiškų normų yra įstatyme, tuo vienodesnė yra įstatymo taikymo praktika, nes teisės taikymo subjektui yra tiksliai nurodyta, kaip elgtis. Tačiau, dėl šios priežasties nebūtų galima atsižvelgti į įstatyme nenumatytus gyvenimo atvejus arba toks įstatymas turėtų būti didelės apimties ir kazuistiškas¹⁵⁹. Todėl, teisėkūros procese suformuluoti tokią baudžiamąją normą, kuri įsakmiai ribotų teisėjo

¹⁵⁸ Gumuliauskas A., Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę, Jurisprudencija, 61 (53), Vilnius, 2004, p. 91;

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 87;

laisvę ir nurodytų tik vienintelį elgesio variantą, būtų netikslinga. Teisinė raidė, kad ir kaip ji kazuistiškai būtų išdėstyta, niekada neapims visų gyvenimo situacijų¹⁶⁰.

Esamo atsakomybę lengvinančių aplinkybių pavyzdinio sąrašo reglamentavimui BK pritaria ir 93,75 proc. respondentų (*žiūrėti 8 pav.*).

8 pav.

IV. Baudžiamajame atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė individualizuojant bausmę

Teismo veikla bausmės, kaip represinės poveikio priemonės, skyrimo procese yra atsakingas, socialinį teisingumą lemiantis reiškinys. Teisingumo principo įgyvendinimas yra viena iš bausmės paskirčių (BK 41 straipsnis). Be teisingumo, kita bausmės paskirtis (ir jos esmė) yra nubaudimas, taigi bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą. Tai savo ruožtu susiję su teismo galimybe tinkamai individualizuoti asmens atsakomybę ir taip paskirti individualizuotą bausmę.

Asmeninės baudžiamosios atsakomybės idėja, kuri buvo iškelta dar XVIII a. švietėjų,¹⁶¹ ir individualios bausmės samprata konkrečioje baudžiamajoje byloje lemia, jog kiekvienas turi atsakyti už tiek, kiek ir koku sunkumo mastu yra įvykdęs nusikalstamą veiką¹⁶². Bausmės individualizacija užtikrinama, kai teismo išsamiai įvertinama teisiamojo asmenybė ir aplinkybės, lengvinančios bei sunkinančios jo atsakomybę. Kadangi bausmės tikslas, be

¹⁶⁰ Šlapkauskas V., Beinoravičius D., Vainiutė M. ir kt., Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos: liber amicorum Alfonsui Vaišvilai, Liesis M., Baudžiamosios teisėkūros efektyvumo problemos, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, p. 301;

¹⁶¹ Drakšas R., Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai, Kn., Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamajo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2011, p. 163

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 16 d. nutartis b.b. Nr. 2K-260/2006 (*Teismo pasisakyta, jog baudžiamoji atsakomybė yra asmeninė, individuali, nepriklausanti nuo kito asmens atlikto administracinio teisės pažeidimo, drausminio nusižengimo, civilinio delikto ar nusikaltimo ir baudžiamajo nusižengimo*). *Op cit.*: 164, p. 164;

socialinio teisingumo atstatymo, yra nuteistojo pataisymas ir siekis išvengti naujų nusikaltimų, teismo turi būti išnagrinėtos tiek biologinės, tiek ir socialinės asmenybės ypatybės¹⁶³, kurių reikšmės pripažinimas padeda paskirti tiek individo, tiek visuomenės atžvilgiu teisingą bausmę.

Apie teisingą bausmės skyrimą, atsižvelgiant į kiekvienos bylos išskirtinumą, yra pasisakęs ne vienas autorius. A. Dziegoraitis pabrėžė, kad teisingumas labai priklauso nuo teismo gebėjimo tinkamai derinti valstybės prievartą, padaryto nusikaltimo pobūdį, pavojingumo laipsnį ir nusikaltėlio charakteristiką, jo psichologijos individualius bruožus, tipologiją¹⁶⁴. Anot R. Dworkin, personifikacija yra ne tik būtinas žingsnis pakeliui į sprendimus apie konkrečius žmones, bet ir atrama, į kurią galima atsispirti svarstant tuos sprendimus¹⁶⁵. Pastarieji teiginiai nusako, jog bausmės skyrimas nėra savitikslis: ji skiriama siekiant baudžiamajame įstatyme numatytų bausmės tikslų, kurių objektas yra žmogus. Dėl to, bausmė gali pasiekti jai keliamus tikslus tik, kai ji bus individualizuota, t. y. paskirta atsižvelgiant į kaltininko asmenybės bruožus ir resocializacijos poreikius. Teisingas atpildas kaltininkui turi būti adekvatus padarytai veikai, atitikti jos pavojingumo pobūdį bei laipsnį¹⁶⁶.

Remiantis baudžiamuoju įstatymo 54 straipsnio 1 dalimi, teismas skiria bausmę pagal BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis BK bendrosios dalies nuostatų. Bausmės skyrimo pagrinduose nurodytoms aplinkybėms (BK 54 straipsnio 2 dalyje) turi būti skiriama vienoda teisinė reikšmė (nė vienai iš šių aplinkybių neturi būti suteikiama išskirtinė dominuojanti reikšmė)¹⁶⁷. Tuo remiantis, galime teigti, jog atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymas yra viena iš bausmės individualizavimo sąlygų. Pagal tai, ar jos yra nustatytos, teismas bausmę švelnina, todėl tokių aplinkybių (ne)nustatymas reikalauja kruopštaus jų išnagrinėjimo¹⁶⁸, kad nusikaltusiam asmeniui būtų paskirta bausmė, individualizuojanti padarytą veiką, adekvati jai.

Pažymėtina, jog teisingumo principas yra bendrasis, visų teisės šakų pagrindinis orientyras, teisės esmė, o skiriant bausmes, jis įgauna specifinių ypatumų, kuriuos nulemia būtinybė kaltininkui paskirti tinkamai individualizuotą bausmę, nenukrypti nuo susiklosčiusios bausmių skyrimo praktikos bei atsižvelgti į baudžiamajame įstatyme įtvirtintus reikšmingus bylai

¹⁶³ Велиев С. А., Принципы назначения наказания (angl. Principles of assignment of punishment), Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2004, p. 159-160;

¹⁶⁴ Dziegoraitis, A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos, Lietuvos kalinių globos draugija, Vilnius, 2002, p. 41;

¹⁶⁵ Dworkin R., Teisės imperija, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2005, p. 183;

¹⁶⁶ Švedas G., Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. Teisė, t. 56, Vilnius, 2005, p. 79; *Taip pat*, Becaria C., Apie nusikaltimus ir bausmes. Mintis, Vilnius, 1992, p. 74 („*bausmė kiek galima daugiau turi atitikti nusikaltimą*“);

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2006 m. gruodžio 29 d. - Nr. 2K-7-576/2006, 2009 m. kovo 17 d. - Nr. 2K-129/2009;

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutartis b. b. Nr. 2K-278/2009;

kriterijus¹⁶⁹. Teisingos bausmės siekis iškelia problemą, jog reikia ne tik įvertinti ir pasverti sudėtingus bei prieštarigus veiksnius, susijusius su kaltininku ir jo veika, bet ir atsižvelgti į šių aplinkybių reikšmę, svarbą, t. y. nustatyti, koku santykiu teisingą ir proporcingą bausmę lemia padaryto nusikaltimo pavojingumas, pobūdis ir kaltininko asmeninės savybės, vertybinės orientacijos, padėtis visuomenėje ir šeimoje¹⁷⁰. Dėl to, BK 61 straipsnio 1 dalyje ir yra įtvirtinta, kad teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia ir į tai, „ar yra nustatyta tik atsakomybę lengvinančių, ar yra ir atsakomybę lengvinančių, ir atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ir įvertina kiekvienos aplinkybės reikšmę“. Teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, taip pat skiriamos bausmės dydį (BK 61 straipsnio 2 dalis).

Taigi, matome, kad minėti baudžiamojo įstatymo straipsniai, jų nuostatos, užprogramuoja įstatymu nustatytos bausmės adekvatumą (proporcingumą) nusikalstamos veikos pavojingumui ir teisingam individualizavimui pagal padarytos konkrečios veikos pobūdį, jos pavojingumo laipsnį, asmens kaltumą, asmenybę charakterizuojančias aplinkybes. Pastarieji individualios bylos faktiniai duomenys yra antroji pusė to medalio, kurio pirmoje išgraviruoti bausmės tarifai – sankcijų, įstatymo nustatytų už konkrečius nusikaltimus, minimalūs ir maksimalūs dydžiai¹⁷¹. Į šią visumą teismo turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę.

Apibendrinus šio skyriaus mintis teigtina, kad tinkamas asmeninės atsakomybės individualizavimas ir teisingas nubaudimas priklauso nuo to, kaip teismas taikys įstatymų leidėjo suformuluotas nuostatas, skiriant bausmę. Baudžiamajame įstatyme yra numatomos pirminės gairės visiems asmenims. Vien Parlamento įtvirtintomis įstatymų normomis atsakomybės diferencijavimas nėra įgyvendinamas. Todėl, teismo vaidmuo yra labai didelis, atsižvelgiant į kiekvieno individo ypatybes, išskirtinius bylos faktinius duomenis. ***Atvejai, kai teismas netaiko, netinkamai vertina baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes¹⁷² ar nesvarsto byloje esančių faktinių duomenų¹⁷³, turinčių reikšmės kaltinamojo teisinei padėčiai, teisingam bausmės skyrimui, lemia, jog nėra tinkamai įgyvendinami teisingumo ir bausmės***

¹⁶⁹ Būdvytis G., Išimtinių aplinkybių anatomija arba teisingumo principo samprata ir jo įgyvendinimas bausmių skyrimo procese, Socialinių mokslų studijos 4(3), Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012, p. 1158;

¹⁷⁰ Jovaišas, K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. Teisės problemos 2(56), 2007, p. 96;

¹⁷¹ *Ibid.*, p. 98;

¹⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. veiklos apžvalga, [interaktyvus, žiūrėta 2013-11-30], prieiga per internetą: www.apeliacinis.lt/download/47/2011%20metu%20lapt%20ataskaita.pdf.

Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs 2011 m. pagal apeliacinius skundus apygardų teismų baudžiamąsias bylas, 16 iš jų (2010 metais – 24, 2009 metais – 19, 2008 metais – 18, 2007 metais – 25, 2006 metais – 15) konstatavo, kad teismai netinkamai sprendė klausimus dėl kaltininko atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių buvimu bei jų įtakos nusikalstamą veiką padariusio asmens atsakomybės individualizavimui;

¹⁷³ Priedas (Nr. 1) – Teisingumo ir bausmės individualizavimo principų (ne)taikymas byloje (kasacinės instancijos bylų tyrimas);

individualizavimo principai. Tai yra patvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina.

Konstitucinė doktrina (toliau tekste KD): *[Konstitucinis Teismas 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, kad teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės (tame tarpe ir bausmės) turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, „jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti. <...>Konstitucinis teisingumo principas reikalauja nustatomas nuobaudas diferencijuoti taip, kad jas taikant būtų galima atsižvelgti į teisės pažeidimo pobūdį, į atsakomybę lengvinančias ir kitas aplinkybes.“]*¹⁷⁴.

V. Kitų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė

Kaip minėta pirmoje darbo dalyje, pirmąsias švelninančias aplinkybes, jų sampratą XIX a. įvedė Prancūzijos įstatymų leidėjai. Šiandien daugumos šalių baudžiamuosiuose įstatymuose tiesiogiai įtvirtintas atsakomybę lengvinančių aplinkybių reglamentavimas. Geografiniu požiūriu akivaizdu, jog lyginant įvairių valstybių baudžiamosios teisės institutus, kiekviena šalis turi savo teritorinę bazę. Valstybės pagal skirtingas teisėkūros tradicijas, teisės šakų mokyklas, sudaro grupes, vienijamas principų, metodų arba šaltinių bendrumo. Šiame skyriuje, pateikus septynių užsienio šalių baudžiamosios teisės atsakomybę (bausmę) lengvinančias aplinkybes, jas lyginant su mūsų šalies įstatyminiu reglamentavimu, siekiama apžvelgti institutus skiriančius ir suartinančius aspektus, parodant valstybių teisės sistemos priklausomybę nuo vyraujančios doktrinos tradicijos. Taipogi, šioje darbo dalyje, pasiremiant užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų apžvalga bus pabandyta atsakyti į klausimą - ar baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas reikalingas baudžiamosios teisės sistemoje?

Kadangi pirmajame darbo skyriuje buvo nagrinėta Rusijos Federacijos baudžiamosios teisės doktrinos įtaką mūsų šalies baudžiamosios teisės formavimuisi, pirmiausia, pateikiamas šios valstybės BK. Rusijos Federacijos baudžiamasis įstatymas (rus. *Уголовный кодекс Российской Федерации, УК РФ*) įtvirtina aplinkybes lengvinančias bausmę, bet ne aplinkybes, lengvinančias atsakomybę, kas yra numatyta Lietuvos Respublikos BK. Tai galima būtų

---

¹⁷⁴ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 sausio 26 d. nutarimas, *Op cit.*: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas; [sudarytojai Kęstutis Jankauskas, Egidijus Jarašiūnas, Viktorija Staugaitytė], UAB „Baltijos kopija“, Vilnius, 2010, p. 541; *Taip pat* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2005 m. lapkričio 3 d., 2005 m. lapkričio 10 d., 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. kovo 15 d. nutarimai;

paaiškinti tuo, jog terminas „baudžiamoji atsakomybė“ yra daug platesnis už „bausmės“ terminą. Bausmė yra pagrindinis iš baudžiamosios atsakomybės elementų, jos sudėtinė dalis¹⁷⁵. Baudžiamoji atsakomybė galima neatliekant bausmės, bet negalima bausmė nesant baudžiamosios atsakomybės¹⁷⁶. Tokią įstatymo nuostatos lingvistinę konstrukciją lėmė šios šalies įstatymų leidėjo valia.

Bausmę lengvinančių aplinkybių išskirtinumas yra tai, jog jos leidžia skirti kaltininkui lengvesnę bausmę, nei už tokį patį nusikaltimą būtų nubaustas asmuo, nesant jokių lengvinančių aplinkybių. Tam tikrais atvejais šios aplinkybės taip pat gali tapti pagrindu, leidžiančiu lygtinai nuteisti kaltininką ar atleidžiant jį nuo bausmės. Teismo pripažintos bausmę lengvinančios aplinkybės turi būti motyvuojamos nuosprendyje¹⁷⁷.

Rusijos Federacijos BK 61 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad teismas, skirdamas kaltininkui bausmę, gali taikyti ne tik įstatyme konkrečiai išvardintas, tačiau ir kitokias bausmę lengvinančias aplinkybes. Be to, minimo straipsnio 3 dalis įtvirtina nuostatą, jog jei lengvinanti aplinkybė yra numatyta kodekso specialiosios dalies atitinkamame straipsnyje kaip kito nusikaltimo elementas, tada nebegali būti taikoma šiam nusikaltimui pakartotinai.

Pagal minimos šalies baudžiamojo įstatymo 61 straipsnio 1 dalį yra pripažįstamos šios bausmę lengvinančios aplinkybės:

1) nesunkaus arba apysunkio nusikaltimo padarymas dėl atsitiktinai sutapusių aplinkybių; 2) kaltas asmuo yra nepilnametis; 3) nėštumas; 4) kaltas asmuo yra atsakingas už savo mažamečius vaikus; 5) nusikaltimas padarytas dėl sunkių asmeninių ar kitokių aplinkybių sutapimo arba dėl užuojautos (gailėsčio); 6) nusikaltimas padarytas esant fizinei ar psichologinei prievartai arba dėl materialinės, tarnybinės ar kitos priklausomybės; 7) jei nusikaltimas padaromas pažeidžiant būtinąsias ginties, asmens, įvykdžiusio nusikaltimą, sulaikymo, būtinojo reikalingumo, įsakymo ar nurodymo vykdymo teisėtumo sąlygas; 8) neteisėtas ar amoralus nukentėjusiojo elgesys, kuris buvo priežastimi padaryti nusikaltimą; 9) kalto asmens prisipažinimas ar aktyvi jo pagalba tiriant nusikaltimą, ieškant kitų nusikaltimo bendrininkų, nusikaltimo metu pagrobto turto; 10) medicininės ar kitokios pagalbos nukentėjusiajam suteikimas, savanoriškas dėl nusikaltimo

¹⁷⁵ Закон сегодня, Юридический портал, Baudžiamosios atsakomybės samprata (rus. *Понятие уголовной ответственности*), [interaktyvus, žiūrėta 2013-11-04], prieiga per internetą: http://lawtoday.ru/razdel/biblio/pravoved/DOC_105.php ;

¹⁷⁶ Piesliakas V., Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys, *Jurisprudencija* 8(98), Vilnius, 2007, p. 11–12;

¹⁷⁷ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постатейными материалами и судебной практикой (angl. Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation, with an itemized materials and jurisprudence) / Под общ. ред. Ц. И. Никулина . - М.: Издательство << Менеджер >> цовместно ц издательством <<Юрайт>>, Москва, - 1184 с., 2001, p. 223;

*padarytų turtinių ar moralinių nuostolių atlyginimas bei kiti veiksmai tinkamai atlyginantys žalą nukentėjusiam*¹⁷⁸.

Latvijos Respublikos BK (lat. *Kriminālkodekss*) V skyriuje „Bausmės skyrimas“ 46 straipsnyje teigiama, „*jog teismas, skirdamas bausmę ir valstybinis kaltintojas, formuluodamas kaltinamajame akte bausmę, turi įvertinti įvykdyto nusikaltimo pobūdį ir dėl jo padarytą žalą, taip pat nusikaltėlio asmenybę bei lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes*“¹⁷⁹. Toliau, 47 straipsnyje yra išdėstytos lengvinančios aplinkybės:

*1) nusikaltimą padaręs asmuo savanoriškai pripažino savo kaltę, prisipažino ir gailėjosi dėl įvykdyto nusikaltimo; 2) savanoriškai atlygino padarytą žalą, aktyviai prisidėjo prie nusikaltimo išaiškinimo; 3) padėjimas atskleisti kito asmens padarytą nusikaltimą; 4) vengimas priežasties žalai kilti arba žalos sumažinimas; 5) nusikaltimo įvykdymas dėl rimtų asmeninių ar šeimos aplinkybių; 6) nusikaltimas įvykdytas dėl prievartos arba finansinės, arba kitokios priklausomybės; 7) nusikaltimo įvykdymas dėl neteisėto ar amoralaus nukentėjusiojo elgesio; 8) nusikaltimas, įvykdytas pažeidžiant būtinąsias ginties, būtinojo reikalingumo, nusikaltimą padariusio asmens sulaikymo, pateisinamos profesinės rizikos sąlygas, vykdant teisėtą paliepiamą ar įsakymą; 9) nusikaltimas buvo padarytas nėščios moters; 10) nusikaltimas buvo įvykdytas sumažėjusių protinių gebėjimų asmens*¹⁸⁰.

Estijos Respublikos BK (est. *Karistusseadustik*) ketvirtojo skyriaus 56 straipsnio 1 dalyje „Bausmės pagrindas“ nustatyta, kad bausmės skyrimo procese teismas turi įvertinti lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, galimybes paveikti kaltininką, kad šis ateityje nedarytų naujų nusikaltimų, viešosios tvarkos apsaugojimo interesus. BK 57 straipsnyje yra išdėstomos šios lengvinančios aplinkybės:

1) išvengimas sunkių nusikaltimo pasekmių ir pagalba nukentėjusiajam iš karto po nusikaltimo įvykdymo; 2) savanoriškas žalos atlyginimas; 3) savanoriškas prisipažinimas, nuoširdus apgailestavimas ar aktyvi pagalba išaiškinant nusikaltimą; 4) nusikaltimo įvykdymas dėl sudėtingos asmeninės situacijos; 5) nusikaltimo įvykdymas dėl prievartos, tarnybos, finansinės ar šeiminių priklausomybės santykių; 6) nusikaltimo įvykdymas dėl provokuojančio neteisėto elgesio; 7) nusikaltimas įvykdytas nėščios moters ar senyvo amžiaus asmens; 8) nusikaltimo

¹⁷⁸ Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1996 m. gegužės 24 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2012 m. gegužės 1 d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-09], prieiga per internetą:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

¹⁷⁹ Latvijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1998 m. birželio 17 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2009 m. birželio 16 d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-12], prieiga per internetą:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

¹⁸⁰ *Ibid.*,

įvykdymas peržengiant būtinąsias ginties ribas; 9) susitaikymas su auka¹⁸¹.

Apžvelgus Rusijos Federacijos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos BK įtvirtintas aplinkybes, galima pastebėti, jog daugelis šių šalių aplinkybių yra panašios, lyginant jas su įtvirtintosiomis mūsų šalies baudžiamajame įstatyme. Sutampa ir nuostatos dėl teismo diskrecijos pripažinti kitas aplinkybes, nenumatytas įstatyme, bei skiriant bausmę nebetaikyti tos aplinkybės, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis. Tai įrodo normų, reglamentuojančių atsakomybę (bausmę) lengvinančias aplinkybes, analizė¹⁸². Vertinant trijų Baltijos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintus atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutus, išvelgiame vienijančius bruožus su Rusijos Federacijos baudžiamosios teisės doktrina bei jos įtaką, rengiant įstatymų normų konstrukcijas.

Kita šiame skyriuje lyginama užsienio valstybė, turinti išskirtinį lengvinančių aplinkybių reglamentavimą, yra Vokietijos Federalinė Respublika. Ši specifika pasižymi tuo, jog pagrindinės nuostatos, numatančios bausmės lengvinimą (mažinimą), yra įtvirtintos šalies baudžiamojo įstatymo (vok. *Strafgesetzbuch (StGB)*) 49 straipsnyje (*Specialios lengvinančios aplinkybės nustatytos įstatymo*) bei 50 straipsnyje (*Kartotinumai lengvinančių aplinkybių*). Tačiau pačios aplinkybės, lengvinančios nusikaltimo pobūdį, nėra konsoliduotos vienoje kodekso vietoje.

Pirmajame iš paminėtų straipsnių, numatomos laisvės atėmimo iki gyvos galvos, terminuoto laisvės atėmimo, minimalaus įstatymu numatyto laisvės atėmimo terminų mažinimo sekos, baudos mažinimas. Jeigu teismas, remdamasis savo diskrecija, gali švelninti bausmę atsižvelgdamas į įstatymo specialiosios dalies nuostatas, kuriomis daroma nuoroda į 49 straipsnį, tokiu atveju bausmė gali būti sumažinta iki numatyto įstatymu minimumo arba paskirta bauda vietoje laisvės atėmimo. Vokietijos Federalinės Respublikos BK 50 straipsnis reglamentuoja negalėjimą lengvinančių aplinkybių taikyti keletą kartų. Tai lemia, jog esant sutapimui, kai aplinkybė, kuri viena pati arba kartu su kitomis aplinkybėmis pateisina bausmės švelninimą pagal specialiosios dalies straipsnio nuostatas ir kuri taip pat yra įstatymo numatyta lengvinančia pagal BK 49 straipsnio dalį, gali būti taikoma tik kartą. Aplinkybių nesutelktumas pasižymi tuo, kad jos yra inkorporuotos į kodekso bendrosios (pvz. „17 straipsnis – Teisės klaida, <...> 2. Jei klaidos buvo galima išvengti, tada bausmė gali būti švelninama pagal 49 (1) straipsnio dalį“¹⁸³.) ir specialiosios (pvz. „213 straipsnis – Nužudymas lengvinančiomis aplinkybėmis. Jei

¹⁸¹ Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 2001 m. birželio 6 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2007 m. kovo 15 d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-14], prieiga per internetą:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

¹⁸² Lyginti valstybių BK straipsniai: Rusijos Federacijos (61 str. 1, 2, 3 d.), Lietuvos Respublikos (59 str. 1, 2, 3 d.), Latvijos Respublikos (47 str. 1, 2, 3 d.), Estijos Respublikos (57 str. 1, 2 d., 59 str.);

¹⁸³ Vokietijos Federalinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1871 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 2009 m. spalio 2d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-09], prieiga per internetą:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

žudikas (pagal 212 straipsnį) buvo išprovokuotas blogo elgesio prieš jį ar jo giminaitį arba buvo rimtai įžeistas nukentėjusiojo ir nedelsiant prarado savitvardą ir dėl to įvykdė nusikaltimą, arba kito įvykio mažiau rimtu atveju, bausmė turi būti laisvės atėmimas nuo 1 iki 10 metų¹⁸⁴) dalies straipsnius. Juose pagal reglamentuojamus aspektus pateikiamos lengvinančios atsakomybę aplinkybės arba daroma nuoroda į 49 straipsnio dalį. Toks įstatyminio teksto formulavimas rodo įdomų ir kartu precizišką kiekvieno teisės akte įtvirtinto atvejo, kuris įstatymo leidėjo buvo priskirtas reikalingu, apipavidalinimą bendros lingvistinės sistemos kontekste.

Lyginant Vokietijos Federacinės Respublikos BK numatytas lengvinančias aplinkybes su Lietuvos Respublikos BK-o institutu, pastebėtinas ryškus skirtumas tiek išdėstymo teisės akte prasme, tiek reikšme individualizuojant bausmę. Baudžiamajame įstatyme nustačius tik įsakmius atvejus ir nenumatant teisėjo diskrecijos pripažinti kitas aplinkybes, kurios ypatingomis ar ekstraordinarinėmis situacijomis lengvintų bausmę, apsiribota baigtiniu aplinkybių sąrašu, kuris siaurina individualios atsakomybės taikymą.

Paskutine valstybių grupe, kurios šalių baudžiamuosiuose įstatymuose nagrinėsime lengvinančias aplinkybes, - pasirinktos Skandinavijos šalys. Pirmoji iš jų, Švedijos Karalystė, savo šalies BK (šved. *Strafflag*) 29 skyriaus „*Bausmės skyrimas ir atleidimas nuo jos*“ 1 straipsnyje numatė, jog bausmė kaltininkui yra parenkama neperžengiant įstatymo numatytų ribų, įvertinus nusikaltimo „*baudžiamąją vertę*“. Toks ekvivalentas nustatomas atsižvelgiant į padarytos žalos dydį arba nusikalstamos veikos pavojingumą, kuri suvokė ar turėjo suvokti kaltinamasis bei pagal jo tikslus ir motyvus. Minimo skyriaus 3 straipsnyje numatyta, jog vertinant „*baudžiamąją vertę*“ konkrečiu atveju turi būti atsižvelgiama į lengvinančias aplinkybes:

1) nusikaltimas buvo įvykdytas dėl šiurkščiai įžeidžiančio nusikalstamo kito asmens elgesio; 2) kaltinamasis dėl psichikos sutrikimo ar emocinio jaudulio, ar dėl kokių nors kitų priežasčių turėjo žymiai sumažėjusį gebėjimą kontroliuoti savo veiksmus; 3) kaltininko veiksmai buvo susiję su akivaizdžiai nepakankamu jo išsivystymu, patirtimi ar sprendimo suvokimu; 4) nusikaltimo įvykdymas buvo nulemtas didelės žmogiškosios užuojautos; 5) įvykdytas kodekso 24 skyriaus nuostatų apimamas veiksmas, nepašalinantis baudžiamosios atsakomybės (būtiniosios ginties, būtinojo reikalingumo teisėtumo ribų, policijos teisės naudoti jėgą, pažeidimas ir kt.)¹⁸⁵.

Be šių aplinkybių, to paties skyriaus 5 straipsnio 1 dalyje taip pat numatyta, jog teismas, nustatydamas atitinkamą bausmę, be nusikaltimo „*baudžiamosios vertės*“ turi pagrįstai atsižvelgti į tai:

---

¹⁸⁴ *Ibid.*,

¹⁸⁵ Švedijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1962 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 1999 m. gegužės 1 d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-14], prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

1) ar kaltinamasis patyrė sunkius kūno sužalojimus, kuriuos sukėlė nusikaltimas; 2) ar kaltinamasis savo išgalėmis bandė užkirsti kelią, pašalinti ar sumažinti neigiamas nusikaltimo pasekmes; 3) ar kaltinamas paaukojo save; 4) ar nusikaltimo padarymas būtų priešastis kaltinamojo išsiuntimui iš Karalystės ir dėl to jis patirtų žalos; 5) ar dėl nusikaltimo rezultato kaltinamasis patyrė arba yra pagrįstų priežasčių manyti, kad jis kentės, ar bus atleistas iš pareigų, ar nutraukti darbiniai santykiai, arba susidurs su bet kuria kita kliūtimi, arba išskirtiniu sunkumu jo užsiėmimui, arba verslui; 6) ar kaltinamasis dėl senyvo amžiaus arba blogos sveikatos, patirtų nepagrįstų sunkumų nustatant bausmę, remiantis nusikaltimo „baudžiamąja verte“; 7) ar atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį praėjo neįprastai ilgas laikas po jo padarymo; 8) ar egzistuoja bet kokia kita aplinkybė, kuri skatintų skirti mažesnę bausmę nei reikėtų pagal nusikaltimo „baudžiamąją vertę“.

Šių aplinkybių įvardijimas pastarajame straipsnyje leidžia teismui, esant išskirtinei situacijai, nustatyti mažiau griežtą bausmę, nei lemia pats nusikaltimo padarymas¹⁸⁶. Be to, komentuojant 5 straipsnio 1 dalies 8 punktą, teigtina, jog teismas gali remtis diskrecija bei pripažinti kitas aplinkybes, nenurodytas įstatyme.

Taigi matyti, kad tiek Švedijos Karalystės įstatymų leidėjo pasirinktas lengvinančių aplinkybių normų reglamentavimo būdas, tiek pačios aplinkybės pagal savo pobūdį yra pakankamai artimos mūsų šalies atsakomybę lengvinančių aplinkybių modeliui. Šios šalies lengvinančias aplinkybes net būtų galima suskirstyti į tokias grupes, kurios turėjo reikšmės nusikaltimo padarymui (29 skyriaus 3 straipsnis, pvz. 3 p., „kaltininko veiksmai buvo susiję su akivaizdžiai nepakankamu jo išsivystymu, patirtimi ar sprendimo suvokimu“) bei aplinkybes, kurios paskyrus bausmę gali būti reikšmingos kaltinamajam, jo padėčiai (29 skyriaus 5 straipsnis, pvz. 1 d. 6 p., „kaltinamasis dėl senyvo amžiaus arba blogos sveikatos, patirtų nepagrįstų sunkumų nustatant bausmę, remiantis nusikaltimo „baudžiamąja verte“). Teismo požiūris į pastarojo pobūdžio aplinkybių atsiradimą ateityje gali būti pagrįstas motyvas mažinti bausmę. Toks įstatymo leidėjo pareiškimas rodo socialinės - teisinės valstybės modelio įtaką, siekiant atstatomojo teisingumo, asmenų socialinės reintegracijos.

Sekanti Šiaurės Europos valstybė – Norvegijos Karalystė. Šios šalies BK (norv. *Straffeloven*) 5 skyriuje „Nuosprendžio vykdymo atidėjimas ir pagrindai sumažinti arba padidinti bausmę“ numatytos bausmę lengvinančios aplinkybės, kurioms esant teismas gali sumažinti bausmę žemiau minimumo, nustatyto už šią veiką ar paskirti švelnesnę bausmės formą. Atitinkamuose straipsniuose įtvirtintos šios aplinkybės:

---

¹⁸⁶ *Ibid.*;

- a) veiksmas įvykdytas, siekiant apsaugoti kažkieno asmenį ar turtą, bet ribos, suteikiančios teisę tai atlikti pagal 47 (būtinasis reikalingumas) ir 48 (būtinoji gintis) straipsnius buvo viršytos (kodekso 56 straipsnis);
- b) įvykdytas veiksmas yra pateisinamas dėl pykčio, prievartos ar neišvengiamo pavojaus (kodekso 56 straipsnis);
- c) veikos padarymo metu kaltinamajam pasireiškė rimta psichikos liga, kas labai sumažino asmens gebėjimą realiai įvertinti jo ryšį su aplinka (bet nebuvo psichozės remiantis 44 straipsniu) ar buvo nežymiai protiškai atsilikęs arba veikė dėl sunkaus sąmonės sutrikimo, kas nebuvo savarankiškai sukeltos intoksikacijos pasekmė (kodekso 56 straipsnis);
- d) nusikaltėlis veikė dėl nesąmoningumo būsenos, atsiradusios dėl savarankiškai sukeltos intoksikacijos, tačiau ypač lengvinančios aplinkybės patvirtina, kad bausmė būtų sumažinta (kodekso 56 straipsnis);
- e) jei veikimo metu asmuo nežinojo apie neteisėtą veiksmo pobūdį, tačiau teismas nemano, kad jis turėtų būti išteisintas dėl šios priežasties (kodekso 57 straipsnis);
- f) dviejų ar daugiau asmenų bendradarbiavimas, atliekant nusikalstamą ketinimą, buvo paremtas priklausomybės nuo bet kurio kito kalto asmens arba šis veikimas buvo mažareikšmis, palyginus su kitų veikusiųjų (kodekso 58 straipsnis);
- g) pagal 58 straipsnį, asmuo, žinantis, kad jis yra įtariamas, kiek įmanoma imasi priemonių išvengti kenksmingų atitinkamo veiksmo pasekmių ar atkuria padarytą žalą (kodekso 59 straipsnis);
- h) kaltinamasis be jokių išlygų prisipažįsta (kodekso 59 straipsnis)¹⁸⁷.

Paskutinė valstybė iš Šiaurės Europos šalių grupės - Suomijos Respublika. Šios šalies BK (suom. *Rikoslain*) 6 skyriuje „*Baudimas*“ 4 straipsnyje įtvirtintas pagrindinis principas, kuriuo remiamasi skiriant bausmę. Bausmė turi būti skiriama taip, kad atitiktų proporcingai nusikaltimo žalingumą ir pavojingumą, veiksmo motyvus bei kitą kaltininko veiksmų išraiškos kaltumą nusikaltime. Minimo skyriaus 6 straipsnyje pateikiami „*pagrindai mažinantys bausmę*“:

- a) didelis spaudimas, grėsmė ar panaši įtaka, kuri paveikė atlikti nusikaltimą;
- b) stipri empatija arba išskirtinė ir staigi pagunda, kuri privedė prie nusikaltimo, prisidedant didele dalimi šaliai, patyrusiai žalą, kas sumažino kaltininko galimybes atitikti įstatymą;
- c) susitaikymas tarp kaltininko ir nukentėjusio asmens, kiti kaltininko bandymai užkirsti kelią ar panaikinti nusikaltimo padarinius arba jo bandymas išaiškinti nusikaltimą;
- d) pagrindai, išreikšti 8 straipsnio 1 ir 3 dalyse, kurios nustato „*baudžiamojo spektro lengvinimą*“ (angl. *mitigation of the penal latitude*) .

¹⁸⁷ Norvegijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1902 m. gegužės 22d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2005 m. gruodžio 21 d., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-15], prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

Tačiau, Suomijos Respublikos BK neapsiribojama šių aplinkybių įtvirtinimu. Be to, kas pirmiau pateikta 6 skyriuje, teismo turi būti atsižvelgta ir į 7 straipsnio „*pagrindus, lengvinančius bausmę*“:

- a) *kita kaltininko nusikaltimo pasekmė ar bausmė;*
- b) *kaltininko senyvas amžius, prasta sveikata ar kitos asmeninės aplinkybės;*
- c) *labai ilgas laikotarpis, kuris praėjo nuo nusikaltimo įvykdymo, jei bausmė, kuri taikytina pagal nusistovėjusią praktiką, būtų nepagrįsta arba išimtiniais atvejais turėtų žalingą rezultatą.*

Taipogi, bausmė yra nustatoma, atsižvelgiant ir į 6 skyriaus 8 straipsnio 1 dalies „*baudžiamąjį spektrą lengvinančias aplinkybes*“, jei:

- a) *kaltinamasis įvykdė susikaltimą nebūdamas 18 metų;*
- b) *nusikaltimu buvo pasikėsinta;*
- c) *kaltininkas, nuteisiamas kaip nusikaltimo bendrininkas, taikant 5 skyriaus („Dėl pasikėsینimo ir bendrininkavimo“) 6 straipsnio nuostatas („Bendrininkavimas“), arba jo bendrininkavimas darant tą veiką yra aiškiai mažesnis nei kitų bendrininkų;*
- d) *nusikaltimas padarytas, esant aplinkybėms, kurios artimai primena tas, kurios keltų rimtą pagrindą atleisti nuo atsakomybės;*
- e) *yra ypatingų priežasčių pagal 6 („Pagrindai mažinantys bausmę“) arba 7 („Pagrindai, lengvinantys bausmę“) straipsnio nuostatas ar kitų išimtinių aplinkybių, reikšmingų skiriant bausmę¹⁸⁸.*

Paskutinės dvi paminėtos aplinkybės leidžia teigti, jog šioje valstybėje pripažįstama teisėjų veiksmų laivė pripažinti kitas aplinkybes, kurios nėra nurodytos įstatyme, lengvinančiomis bausmę.

Apžvelgus Norvegijos Karalystės ir Suomijos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas lengvinančias aplinkybes, galime pasakyti, jog abiejų valstybių lengvinančių aplinkybių išdėstymui skirti keli straipsniai, kurie skyriuose, susijusiuose su bausmės skyrimu, komponuojami ne eilės seka (Norvegijos Karalystė) arba paeiliui (Suomijos Respublika). Taipogi, skiriasi valstybių baudžiamųjų įstatymų formuluotės dėl teisėjų diskrecijos. Norvegijos Karalystėje tokios galimybės nėra, o Suomijos Respublikoje teisėjų teisė savo nuožiūra spręsti klausimą dėl lengvinančių aspektų – nustatyta.

Apibendrinant visų šiame skyriuje pateiktų valstybių baudžiamųjų įstatymų reguliavimą, teigtina, jog ***valstybės taiko įvairias lengvinančių aplinkybių formuluotes ir išdėstymą teisės aktuose. Šalių įstatymų leidėjų vertybiniai sprendimai lemia lingvistinės***

---

¹⁸⁸ Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1889 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 2008 m., [interaktyvus, žiūrėta 2013-09-11], prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;

konstrukcijos formą (aplinkybės lengvinančios atsakomybę ar bausmę), aplinkybių skaičių, pavyzdinį ar baigtinį sąrašą, teismo diskrecijos teisę pripažįstant aplinkybes bei įpareigojimą išvengti aplinkybių kartotinumą, esant straipsnių sutapimui įstatyme. Remiantis šiais požymiais pateikiame lengvinančių aplinkybių klasifikaciją pagal jų charakteristiką nagrinėtuose šalių baudžiamuosiuose teisės aktuose.

Klasifikacija:

1. Aplinkybės įtvirtintos pavyzdiniu sąrašu (Rusijos Federacijos, Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Švedijos Karalystės BK);
2. Aplinkybės įtvirtintos baigtiniu sąrašu (Vokietijos Federacinės Respublikos, Norvegijos Karalystės BK);
3. Numatyta teismo diskrecijos teisė pripažinti aplinkybes (Rusijos Federacijos, Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Švedijos Karalystės BK);
4. Įpareigojimas išvengti aplinkybių kartotinumą (Rusijos Federacijos, Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamieji kodeksai).

Be paminėtų skirtumų, akivaizdūs ir **valstybių baudžiamosios teisės institutų panašumai, kurie yra istorijos vyksmo padarinys. Prielaida tam atsirasti - teisiniai, kultūriniai, geopolitiniai veiksniai.** Baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintos nuolaidos, įgavusios lengvinančių aplinkybių formą, yra paremtos moralinėmis žmogiškosiomis vertybėmis, kurios reikšmingos skiriant, keičiant bausmes, mažinant ar didinant jų dydį, atidedant nuosprendžio vykdymą. Visuomeninių santykių permainų dinamika, baudžiamųjų įstatymų tobulinimas lemia tolesnę lengvinančių aplinkybių modernizaciją bei korektūrą baudžiamojoje teisėje¹⁸⁹.

Užsienio valstybių įstatyminio reguliavimo pavyzdžiai rodo, kad teisinės valstybės modeliu grindžiamos demokratinės santvarkos nacionalinėse baudžiamosios teisės sistemose pripažįsta atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto reikmę. Suvokiama, jog egzistuoja veikos fakto, asmens, kuris tą veiką daro, ir aplinkos, kurioje asmuo veikia, kontekstas¹⁹⁰. Šių elementų sąveika dažnai turi įtakos veikos įvykdymui, jos kvalifikavimui, atsakomybės individualizavimui bei teisingam bausmės paskyrimui. Atsakomybę lengvinančias aplinkybes galime pavadinti atsvara veikos padarymo faktui, kai teismas vertina bylos duomenų visumą – nusikalstamą veiką, kaltinamojo asmenybę, veikimo aplinką.

¹⁸⁹ Буланов А. Ю., Роль смягчающих обстоятельств при квалификации преступлений и назначении наказания: монография (angl. The role of mitigating circumstances when qualifying crimes and sentencing) / научный редактор О. С. Капинус, Москва : Камерон, 2005, p. 136;

¹⁹⁰ Liesis M., *Supra note* 163, p. 307;

VI. Kita baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė

BK-e atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmės vertinimas priklausomai nuo atitinkamų sąlygų įgauna skirtingą pobūdį. Vienais atvejais BK 59 straipsnyje numatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės lemia, jog kaltininkui skiriama švelnesnė bausmė sankcijos ribose (BK 61 straipsnis), kitais atvejais – švelnesnė, negu įstatymo numatyta, bausmė (BK 54 straipsnis 3 dalis, 62 straipsnis), o trečia galimybė - baudžiamajame įstatyme įtvirtintas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39 straipsnis). Taipogi, įstatymo leidėjo įsakmiai įtvirtinta, jog teismas neatsižvelgia į atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri yra numatyta įstatymo kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis (BK 59 straipsnis 3 dalis).

VI.I. Lengvinančios aplinkybės, lemiančios švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimą

Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai, numatyti BK 54 straipsnyje, įpareigoja, kad teismas bausmę skirtų įstatymo straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, nustatytos sankcijos ribose ir atsižvelgtų į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus, kaltininko asmenybę, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. Tik išimtiniais atvejais teismas gali skirti bausmę, nenumatytą baudžiamojo įstatymo sankcijoje. Tokie atvejai nustatyti BK 54 straipsnio 3 dalyje ir 62 straipsnyje.

Pagal BK 62 straipsnį ir jame išdėstytas nuostatas, teismas įstatymo leidėjo suteikta prerogatyva gali skirti švelnesnę, negu įstatymo nustatytą bausmę net tada, kai pati švelniausia BK straipsnio sankcijoje numatyta bausmė yra per griežta ir bausmės paskirtis gali būti pasiekta paskyrus švelnesnę bausmę. Tokia teismo teisė¹⁹¹ yra galima, pirmiausia, atsižvelgus į tokią baudžiamosios bylos aplinkybių visumą (pagrindus), kuri mažina kaltininko asmenybės pavojingumą ir (ar) padarytos veikos pavojingumą, atskleidžia veikos atsitiktinį ar situacinį pobūdį¹⁹² (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: [*„Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nuomone, apeliacinės instancijos teismas tinkamai neįvertino to, kad D. K.: nuteistas už penkis nusikaltimus, iš kurių trys yra sunkūs (BK 11 straipsnio 5 dalis), o du – apysunkiai (BK 11 straipsnio 4 dalis); minėtas nusikalstamas veikas*

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos. 62 straipsnis (Švelnesnės negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimas), Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis b. b. Nr. 2K-7-287/2009;

¹⁹² Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 349;

padarė bendrininkų grupe, iš savanaudiškų paskatų. Vadinasi, apeliacinės instancijos teismas D. K. vietoj pirmosios instancijos teismo už nepilnametės D. T. prostitucijos organizavimą bei pelnymąsi paskirtos laisvės atėmimo bausmės paskirdamas laisvės apribojimo bausmę, tinkamai neįvertino, kaip to reikalauja BK 54 straipsnio 2 dalies, 62 straipsnio 2 dalies nuostatos, visų bylos aplinkybių – jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio, laipsnio“.]¹⁹³

BK 62 straipsnyje įtvirtintos pagrindų kategorijos, kuriomis remiantis galima taikyti švelnesnę, nei įstatyme numatyta bausmę, yra numatytos 1, 2, 4 dalyse. Šios trys kategorijos gali būti taikomos, jeigu yra visos sąlygos.

BK 62 straipsnio 1 dalis apima 3 sąlygas, kurios apibūdina kaltininko elgesį:

- 1) nusikalstamą veiką padaręs asmuo savo noru atvyko ar pranešė apie nusikalstamą veiką, prisipažino ją padaręs;*
- 2) nuoširdžiai gailisi ir (ar) padeda ikiteisminiam tyrimui bei teismui išaiškinti nusikalstamą veiką;*
- 3) visiškai ar iš dalies atlygina arba pašalina padarytą turtinę žalą.*

Paminėtina, jog nuoširdus gailėjimasis ir pagalba ikiteisminiam tyrimui bei teismui išaiškinti nusikalstamą veiką yra alternatyvios pagrindo (BK 62 straipsnio 1 dalis) taikyti šio straipsnio nuostatas sąlygos, todėl esant bet kuriai iš jų išlieka galimybė taikyti straipsnio 1 dalies nuostatas ir skirti švelnesnę bausmę. Panašios nurodytoms yra atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose, tačiau jos nėra visiškai vienodos, nes BK 62 straipsniu iš asmens reikalaujama ne tik prisipažinti padarius nusikalstamą veiką, bet ir savo noru atvykti arba pranešti apie ją. Be to, pastarajame straipsnyje numatytas įpareigojimas atlyginti ar pašalinti ne apskritai žalą, o turtinę žalą, jei turtinės žalos nepadaryta, bausmė pagal minimo straipsnio 1 dalį negali būti švelninama. Pagal baudžiamąjį įstatymą taikyti BK 62 straipsnį teismas gali ne tik konstatavęs visų įstatyme numatytų būtinų sąlygų visumą, bet ir atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes¹⁹⁴ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *„BK 62 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, gali paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę, jeigu be to, kad kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi, teismas nustato ir tai, jog nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką, taip pat visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą. Vadinasi, tei smas,*

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis, *Supra note 191*;

¹⁹⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 349-352;

*vadovaudamasis BK 62 straipsnio 1 dalies nuostatomis, kaltininkui paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę gali tik nustatęs nurodytų sąlygų bei aplinkybių visumą. Baudžiamojoje byloje O. P. atžvilgiu, net nebuvo nustatyta jos atsakomybę lengvinančių aplinkybių, todėl ir šių nuostatų taikymas nebuvo galimas“.*¹⁹⁵

Imperatyvas atsižvelgti į visas bylos aplinkybes įtvirtintas BK 62 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Taikant BK 62 straipsnį privalu vadovautis BK 54 straipsnyje nustatytais bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais. Teismas, įvertinęs nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį, laipsnį, kitas byloje esančias reikšmingas aplinkybes, gali neskirti švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės, nors būtinos sąlygos yra¹⁹⁶.

Pagal 62 straipsnio 2 dalį bausmė gali būti švelninama, jeigu yra *visos* įvardintos sąlygos:

- a) yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių;
- b) bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jei ji buvo padaryta, ir:
  - 1) kaltininkas išlaiko asmenis, kurie serga sunkia liga ar yra neįgalūs ir nėra kam juos prižiūrėti, arba
  - 2) kaltininkas išlaiko mažamečius vaikus, kurių dėl paskirtos įstatyme numatytos bausmės nebūtų kam prižiūrėti, arba
  - 3) kaltininko kaip bendrininko vaidmuo darant nusikalstamą veiką buvo antraeilis, arba
  - 4) veika nutrūko rengiantis padaryti nusikaltimą ar pasikėsinant daryti nusikalstamą veiką, arba
  - 5) veika padaryta peržengiant būtinosios ginties ribas, arba
  - 6) veika padaryta pažeidus nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas.

62 straipsnio 2 dalies taikymo atveju, teismų praktikoje keliamas reikalavimas nustatyti *bent dvi* atsakomybę lengvinančias aplinkybes siejamas su visu BK 62 straipsnio 2 dalies tekstu (be 1–6 punktų), o ne vien su jame vartojamu terminu „atsakomybę lengvinančios

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis b. b. Nr. 2K-438/2008; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutartis b. b. Nr. 2K-278/2009;

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis, *Supra note* 191; *Taip pat* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2006 m. gegužės 23 d. - Nr. 2K-464/2006, 2007 m. gegužės 24 d. - Nr. 2K-444/2007, 2007 m. liepos 24 d. - Nr. 2K-625/2007, 2008 m. rugsėjo 16 d. - 2K-323/2008, 2008 m. gruodžio 22 d. - Nr. 2K-435/2008;

aplinkybės¹⁹⁷. Paminėtina, jog išskiriamos sąlygos - *bent dvi* atsakomybę lengvinančios aplinkybės - neatitinka tos lengvinančios atsakomybę aplinkybės, kurioms įstatymų leidėjas suteikė *savarankiškų sąlygų reikšmę*: veika padaryta peržengiant būtinosios ginties ribas, veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijos užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas. Minėtos sąlygos taip pat neatitinka atsakomybę lengvinančios aplinkybės, kurios įstatyme numatytos kaip *būtinasis nusikaltimo sudėties požymis*. Pažymėtina, jog teismo nustatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės visada turi parodyti mažesnę padarytos nusikalstamos veikos bei ją padariusio asmens pavojingumą ir suteikti pagrindą manyti, kad galima taikyti komentuojamo straipsnio nuostatas¹⁹⁸ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[„BK 62 straipsnio 2 dalį teismas gali taikyti tada, kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta, ir kaltininkas išlaiko asmenis, kurie serga sunkia liga ar yra neįgalūs, ir nėra kam juos prižiūrėti. Apeliacinės instancijos teismas svarstė minėto straipsnio nuostatų taikymą apelianui A. S. ir vienas iš argumentų dėl jo netaikymo yra tai, kad nustatyta tik viena atsakomybę lengvinanti aplinkybė. <...> Nuteistasis A. S. yra jauno amžiaus, apibūdinamas teigiamai, po nusikaltimo padarymo ėmėsi kurti savo verslą, kuriam 2004 m. lapkričio 23 d. paėmė 28 962 eurų kreditą, šiuo metu ruošiasi sukurti šeimą, jo draugė nėščia (13 savaičių); taigi per šį laikotarpį jis elgėsi nepriekaištingai, todėl teisėjų kolegija, įvertinusi šias bei pirmiau paminėtas aplinkybes, daro išvadą, kad dėl visų šių aplinkybių yra pagrindas taikyti jam BK 62 straipsnio 2 dalies 1 punktą, 3 dalies 3 punktą ir paskirti švelnesnę, negu numatyta straipsnio sankcijoje, bausmės rūšį – baudą. Taigi žemesnės instancijos teismų sprendimai keistini dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo (BPK 383 straipsnis, 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas)“.]*¹⁹⁹

Nustatęs visas komentuojamo straipsnio 1 arba 2 dalyje esančias sąlygas, teismas savo nuožiūra gali pasirinkti vieną iš trijų bausmės švelninimo būdų:

- 1) *paskirti mažesnę bausmę, negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką numatyta mažiausia bausmė, arba*
- 2) *mažesnę bausmę, nei nustatyta BK 56 straipsnio 2 dalyje, arba*
- 3) *švelnesnę bausmės rūšį, negu numatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką.*

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2009 m. lapkričio 24 d. - Nr. 2K-525/2009, 2013 m. birželio 18 d. - Nr. 2K-328/2013;

¹⁹⁸ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. *Supra note 3*, p. 353;

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 16 d. nutartis, *Supra note 83*;

BK 62 straipsnio 4 dalyje numatyta trečioji pagrindų kategorija, švelninti bausmę organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariams, kurie bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis. Šio straipsnio dalies taikymo *dvi pirmosios* sąlygos (*pirmoji* - asmuo, dalyvavęs tyčia nužudant, prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir *antroji* - aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą) yra *analogiškos* numatytoms BK 61 straipsnio 5 dalyje. Išskirtina yra 62 straipsnio 4 dalies *trečioji* sąlyga - nužudymas padarytas dėl grasinimo ar prievartos arba kaltininko kaip bendrininko vaidmuo nužudant buvo antraeilis, arba veika nutrūko rengiantis nužudyti ar kėsinantis nužudyti.

Be BK 62 straipsnio, įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinęs dar vieną bendrosios taisyklės (54 straipsnio 1 dalis) išimtį, kai teismas turi teisę skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę. BK 54 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* nustatytas teisingumo principo taikymas²⁰⁰. Tokia išimtis galima tik tada, kai nėra BK 62 straipsnio pagrindų paskirti švelnesnę bausmę, negu įstatymo numatyta²⁰¹ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP: [„<...>Apygardos teismas, įvertinęs bausmių skyrimo K. S. ir E. V. motyvus, <...> svarstydamas BK 54 str. 3 d. nuostatų taikymą nuteistiesiems teismas atsižvelgia ir į tai<...>, kad baudžiamojoje byloje nenustatytas pagrindas nuteistiesiems taikyti BK 62 str. nuostatas ir skirti tuo pagrindų švelnesnes negu įstatymo numatytas bausmes.

<...>E. V. nusikalstamą veiką padarė būdamas jauno amžiaus, neteistas, administracine tvarka nebaustas, dirba, studijuoja, charakterizuojamas teigiamai. E. V. nusikalstamą veiką padarė dėl K. S. įtakos, narkotinių medžiagų platinimas pasireiškė jų perdavimu K. S., duomenų, kad E. V. būtų nusikaltęs siekdamas naudoti, nėra. Kaltę dėl nusikalstamos veikos E. V. pripažino ir gailėjosi nusikaltęs.

Apygardos teismas, įvertinęs nuteistųjų asmenybes ir padarytas nusikalstamas veikas apibūdinančių aplinkybių visumą, konstatuoja, kad baudžiamojoje byloje yra išimtinės aplinkybės, sudarančios pagrindą taikyti BK 54 str. 3 d. nuostatas. Teismo vertinimu, byloje nustatytos aplinkybės liudija, kad net ir švelniausia sankcijoje numatyta bausmė, paskirta K. S. ir E. V., nebūtų teisinga. Dėl šių aplinkybių nuosprendis keistinas, K. S. ir E. V. skirtinos naujos -

²⁰⁰ Drakšas, R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Justitia, Vilnius, 2008, p. 55;

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika, Nr. 19. Vilnius, 2003; *Taip pat*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys b. b.: 2013 m. gegužės 7 d. - Nr. 2K-230/2013, 2013 m. spalio 15 d. - Nr. 2K-345/2013;

laisvės apribojimo bausmės, kuriomis, teismo manymu, bus pasiekti bausmių tikslai, numatyti BK 41 str. „J“²⁰²

Detaliau aiškinant BK 54 straipsnio 3 dalį, išskirtinos tokios situacijos, kai teismas, paskyres kad ir minimalią, sankcijoje numatytą bausmę, vis tiek, anot jo teisinės sąmonės ir vidinio įsitikinimo, prasilenkia su proporcingumu. Kitaip tariant, įstatyme kai kuriems specifiniams atvejams gali būti įtvirtinta neteisingumo galimybė, todėl teismas, naudodamasis savo nuožiūra, gali pasiekti teisingumą tik nukrypdamas nuo formalios įstatymo raidės,²⁰³ nurodydamas kokios yra išimtinės aplinkybės, jog straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas kaltininkui aiškiai prieštarautų teisingumo principui²⁰⁴. Tačiau minima išimtis ne visada aukštesnės instancijos teismų būna pripažįstama. Ne kiekvienu atveju bylos aplinkybių pobūdis, liečiantis baudžiamojo įstatymo pažeidimą, kaltininko asmenybę, kitus bylos faktinius duomenis, būna išimtinai išskirtinis. Esant *tipinėms* teismų praktikai situacijoms, *bendrai* asmenybę *charakterizuojantiems* duomenims, šis bausmės švelninimo pagrindas netaikomas, o pripažįstama, kad bendros bausmės skyrimo taisyklės yra pakankamos teisingumo principui įgyvendinti ir teisingai bausmei paskirti (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[„Motyvuodamas BK 54 straipsnio 3 dalies pritaikymą, pirmosios instancijos teismas nuosprendyje nurodė tokias aplinkybes: kaltinamasis E. S. anksčiau neteistas, dirba, charakterizuojamas teigiamai, augina nepilnametę dukrą, serga žvyneline liga, kuri šiuo metu yra dar neišgydoma. Pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad dėl šių aplinkybių BK<...> sankcijose numatytų bausmių paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, todėl, pritaikęs BK 54 straipsnio 3 dalį, už tuos nusikaltimus pirmosios instancijos teismas nuteisė E. S. baudomis.*

<...> Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad <...> pirmosios instancijos teismo nurodytos E. S. asmenybę, jo šeimyninę padėtį, sveikatos būklę apibūdinančios aplinkybės yra daugiau tipinės, nei išimtinės. Iš teismų praktikos matyti, kad už sunkių nusikaltimų padarymą gana dažnai laisvės atėmimu nuteisiami anksčiau neteisti, turintys nepilnamečių vaikų, sergantys asmenys.

Apeliacinės instancijos teismas išanalizavo duomenis apie E. S. ligą ir nustatė, kad ji nepriskiriama prie sunkių nepagydomų ligų, dėl kurių nuteistieji gali būti atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės atlikimo. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje aptarė

²⁰² Panevėžio apygardos teismo 2013 m. spalio 25 d. nuosprendis b.b. Nr. 1A-640-337/2013;

²⁰³ Būdvytis G., *Supra note* 169, p. 1166;

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b. b.: 2011 m. vasario 1 d. - Nr. 2K-10/2011, 2011 m. gruodžio 6 d. - Nr. 2K-7-371/2011, 2012 m. spalio 16 d. - Nr. 2K-430/2012; *Taip pat* Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis b. b. Nr. 1A-782-508/2011;

*ir tai, kad po nusikaltimų padarymo iki nuosprendžio priėmimo praėjo gana daug laiko. Apsvarstęs užtrukusio bylos išnagrinėjimo priežastis, teismas padarė pagrįstą išvadą, kad ir ši aplinkybė išimtinė nelaikytina“.*²⁰⁵

Teismo, kaip vykdančios teisingumą institucijos, veiksmų prerogatyva taikyti išimtis bendrųjų BK nuostatų atžvilgiu, paaiškintina valstybės institucijų bendradarbiavimu (sąveika), atsvara viena kitai.²⁰⁶ Įstatymų leidėjas negali numatyti visų gyvenimiškų situacijų, todėl teismui turi būti palikta laisvė taikyti įstatymą konkrečiam atvejui²⁰⁷. Tačiau, teismas turi pareigą švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimo institutą taikyti itin atidžiai ir atsargiai, kad nebūtų pažeisti nukentėjusio asmens, visuomenės ir valstybės interesai. ***Kiekvienu konkrečiu atveju teismo sprendimas skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę turi būti motyvuotas. Nepagrįstai ir (arba) nemotyvuotai paskyrus švelnesnę, negu įstatymo numatyta bausmę, teisingumas nebūtų įvykdytas. Tai prieštarautų teisingumui, konstituciniam teisinės valstybės principui***²⁰⁸.

Apibendrinant, paminėtina, jog šioje darbo skyriaus dalyje pateikiamų bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų išimčių taikymas yra plačiai²⁰⁹ pagrįstas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. Remiantis teisinės valstybės principu, negalimos tokios situacijos, kai teismas negalėtų pritaikyti kitokios rūšies bausmės, paskirti mažesnę, negu numatyta įstatyme, bausmę. Oficialus Konstitucijos aiškintojas yra pasisakęs, jog „*teismas, skirdamas bausmę už nusikalstamą veiką, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias bylos aplinkybes, taip pat į tas, kurios nėra expressis verbis nurodytos įstatyme, ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatytą bausmę*“.²¹⁰

VI.II. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių

BK 39 straipsnyje įtvirtinta *besąlyginė* atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis. Tokio pobūdžio atleidimas galimas tik nustatčius baudžiamajame įstatyme numatytos veikos padarymo faktą bei veiką padariusį asmenį²¹¹. Remiantis tuo, asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik esant pastarame straipsnyje nurodytai aplinkybių *visumai*: a)

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis b. b.: Nr. 2K-376/2008;

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 gegužės 9 d. nutarimas, *Op. cit.*: 174, p. 63-64;

²⁰⁷ Būdvytis G., *Supra note* 169, p. 1167;

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 birželio 10 d. nutarimas, *Op. cit.*: 174, p. 539-540;

²⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai: 1994 m. lapkričio 18 d., 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2003 m. birželio 10 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. lapkričio 10 d. ir kt., *Op. cit.*: 174, p. 537-559;

²¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 birželio 10 d. nutarimas, *Op. cit.*: 174, p. 540;

²¹¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note* 3, p. 247;

asmuo yra padaręs baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą; b) tokią nusikalstamą veiką jis padarė pirmą kartą; c) egzistuoja ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalyje; d) nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių.

Nagrinėjant asmens nusikalstamą veiką turi būti nustatytos ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nurodytos BK 59 straipsnio 1 dalyje. Baudžiamasis įstatymas įtvirtina, jog tokiu atveju galima atsižvelgti tik į nurodyto straipsnio 1 dalyje išvardytas aplinkybes. Kitos aplinkybės, nors ir pripažintos teismo atsakomybę lengvinančiomis konkrečiu atveju, reikšmės atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal 39 straipsnį neturi (žiūrėti žemiau tekste).

TP.: [„Apeliacinės instancijos teismas A. S. taikė BK 39 straipsnį ir jį nuo baudžiamosios atsakomybės atleido, pasiremdamas tuo, kad padarytas neatsargus nusikaltimas, jis padarytas pirmą kartą, pirmos instancijos teismo nustatyta atsakomybę lengvinanti aplinkybė - prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką ir nuoširdus gailėjimasis ir papildomai apeliacinės instancijos teismo nustatytos dar dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, t. y. - kad jis suteikė nukentėjusiajam asmeniui pagalbą (BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punktas) ir savo noru atlygino padarytą žalą (BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Kasatorė ginčija apeliacinės instancijos teismo nustatytas atsakomybę lengvinančias aplinkybes ir sprendimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. <...>Kolegija pažymi, kad byloje esant dviem atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms ir kitiems pagrindams, numatytiems BK 39 straipsnyje, apeliacinės instancijos teismas, atleidęs A. S. nuo baudžiamosios atsakomybės esant jo atsakomybę lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), baudžiamojo įstatymo nuostatų nepažeidė“.]²¹²

TP.: [„Pirmosios instancijos teismas nustatė tik vieną nuteistojo atsakomybę lengvinančią aplinkybę – tai, kad jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi. Skundžiamoje nutartyje apeliacinės instancijos teismas nepasisakė apie tai, kiek pagal bylos duomenis yra A. Z. atsakomybę lengvinančių aplinkybių: viena ar dvi, t. y. apeliacinio skundo argumentas, jog antrosios atsakomybę lengvinančios aplinkybės pirmosios instancijos teismas nenustatė nepagrįstai, liko neišnagrinėtas. Tai esminis argumentas, nes tik nustčius ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančias aplinkybes, galimas BK 39 straipsnio taikymas. Neatsakius į dalį esminių argumentų, apeliacinis skundas liko neišnagrinėtas, taip pažeidžiant BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimą patikrinti bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde. Tai esminis BPK reikalavimų pažeidimas, nes jis sukliudė apeliacinės instancijos teismui

---

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 5 d. nutartis b. b. Nr. 2K-437/2007;

*išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nutartį (BPK 369 straipsnio 3 dalis)“.*²¹³

Nuostata, jog neturi būti atsakomybė sunkinančių aplinkybių, reiškia situaciją, kai byloje nėra BK 60 straipsnyje išvardytų atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Nagrinėjant 39 straipsnio taikymo galimybę, teismas kitų aplinkybių, nenurodytų BK 60 straipsnio 1 dalyje, pripažinti atsakomybę sunkinančiomis negali, kadangi tokių aplinkybių sąrašas yra baigtinis²¹⁴ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[„Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nuteistojo apeliacinį skundą, atsakė tik į tam tikrus, tačiau ne į visus esminius jame esančius argumentus dėl BK 39 straipsnio taikymo. <...> Byloje konstatuoti faktai liko neįvertinti pagal vieną iš būtinų teisinių kriterijų, numatytų BK 39 straipsnio 3 punkte.*

*<...>Priimta pirmosios instancijos teismo nuosprendyje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas nebuvo aptarinėjamas ir sprendžiamas, dėl J. B. atsakomybę sunkinančių aplinkybių apskritai nepasisakyta. Apeliacinės instancijos teismas taip pat nėra konstatavęs, kad šio asmens atsakomybę sunkinančių aplinkybių nėra. Apeliacinėje nutartyje teismas, pasisakydamas klausimais, susijusiais su BK 39 straipsnio taikymo ar netaikymo galimybėmis, sunkinančias aplinkybes paminėjo tik vieną kartą, perteikdamas J. B. kaip apelianto poziciją. <...>Todėl manytina, jog BK 39 straipsnio taikymo galimybių klausimas šioje baudžiamojoje byloje iki galo nebuvo išsiaiškintas“.*²¹⁵

Teismas turėtų atsižvelgti ne tik į nurodytas aplinkybes, bet ir į visas objektyvias bei subjektyvias aplinkybes, atspindinčias padarytos veikos pavojingumą, kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tikslingumą ir pan.²¹⁶ Net ir esant sąlygų visetui, teismas gali atsisakyti atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių. Šią teisę teismui suteikė įstatymų leidėjas, nustačius, kad baudžiamajame įstatyme pareigos *ad hoc* atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės²¹⁷ (*žiūrėti žemiau tekste*).

TP.: *[„<...> Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad V. R. negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl savo polinkio daryti administracinius teisės pažeidimus dėl to, kad jo nusikalstama veika buvo polinkio pažeidinėti KET reikalavimus padarinys.*

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis b.b. Nr. 2K-88/2010;

²¹⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 248;

²¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 23 d. nutartis b.b. Nr. 2K-126/2010;

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 6 d. nutartis b.b. Nr. 2K-277/2010;

²¹⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note 3*, p. 249;

*<...> BK 39 straipsnio formuluotė įpareigoja teismą, net ir esant visuose trijuose šios normos punktuose nurodytoms sąlygoms, savo sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės motyvuoti. Tai reiškia, kad tokiam sprendimui vien tik formalių šioje normoje išvardytų sąlygų nepakanka – teismas turi išsamiai įvertinti bylos aplinkybes, apibūdinančias kaltininko asmenybę ir jo padarytą nusikalstamą veiką. Nusikalstamą veiką padariusio asmens baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principas suponuoja nuostatą, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti taikomas tik tada, kai tai neprieštarauja teisingumo įgyvendinimui. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas padarė bylos duomenimis pagrįstą išvadą, kad taikyti nuteistajam BK 39 straipsnio nuostatas neleidžia jo asmenybės ir jo padarytos veikos apibūdinimas, kad jo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės prieštarautų teisingumo ir proporcingumo principams“.*²¹⁸

Aptarus BK 39 straipsnyje nustatytas sąlygas, turinčias reikšmės atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, atkreiptinas dėmesys į hipotetinį vienos iš sąlygų („*ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalyje*“) formuluotės įstatyme koregavimą.

Pagal dabartinę baudžiamojo įstatymo redakciją kitos aplinkybės (ne pagal BK 59 straipsnio 1 dalį), nors ir pripažintos teismo atsakomybę lengvinančiomis konkrečiu atveju, reikšmės atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal 39 straipsnį neturi, nes pati sąlyga teisine prasme negalioja. Tačiau, atsižvelgiant į tokią lingvistinę konstrukciją, kyla keli klausimai: ar atsižvelgiant į teisingumo principą tikslinga byloje teismui remtis vien tik BK 59 straipsnio 1 dalies (*ne mažiau kaip dvi*) sąrašo lengvinančiomis aplinkybėmis? Ar būtų galimas ir kitų lengvinančių aplinkybių pagal BK 59 straipsnio 2 dalį pripažinimas?

Atsakant į pirmąjį klausimą, manytina, jog pagal BK 39 straipsnį teismas galėtų atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės atsižvelgęs ir į vieną aplinkybę, lengvinančią baudžiamąją atsakomybę pagal 59 straipsnio 1 dalies sąrašą. Toks *teismo vertinimas turėtų būti pagrįstas motyvacija nuosprendyje, jog vienos aplinkybės pripažinimas neprieštarauja teisingumo ir proporcingumo principams, o bylos faktiniai duomenys liudija kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tikslingumą.*

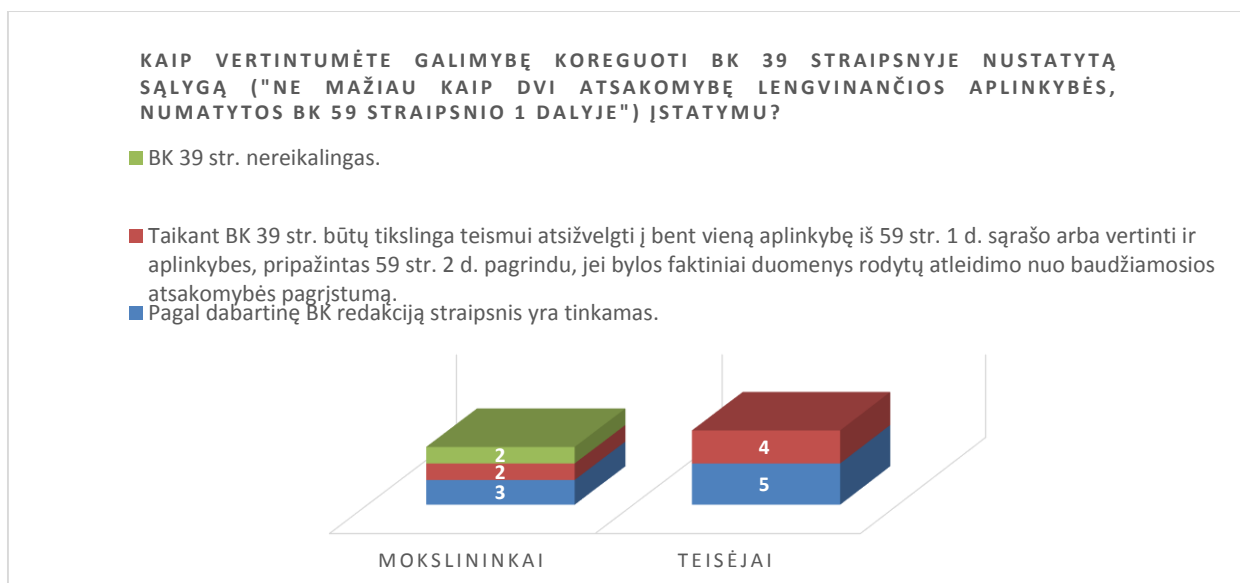
Antrasis iškeltas klausimas veda prie nuomonės, apie įstatymu koreguotiną situaciją, kai taikant 39 straipsnio sąlygą būtų galima pripažinti *vieną ar daugiau* atsakomybę lengvinančių aplinkybių ne tik pagal BK 59 straipsnio 1 dalį, bet ir pagal 2 dalį. Toks argumentas

---

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 1 d. nutartis b.b. Nr. 2K-383/2013;

kyla iš pačios baudžiamojo įstatymo 59 straipsnio konstrukcijos kilmės. Kadangi BK 59 straipsnio 1 dalis numato tik pavyzdinį aplinkybių sąrašą, o 2 dalis įtvirtina teismo teisę pripažinti ir kitas, nenurodytas 1 dalyje. Taip tarsi įtvirtinama minėto pavyzdinio sąrašo tąsa ir neužbaigtumas, nes kiekvienas bylos atvejis gali aprėpti atitinkamą faktinių duomenų kiekį, kas leidžia teismo vertinimu pripažinti aplinkybes, lengvinančiomis atsakomybę. Be to, kaip argumentas siūlomai 39 straipsnio taikymo galimybei yra nuostata, jog teismas kitų aplinkybių, nenurodytų BK 60 straipsnio 1 dalyje, pripažinti atsakomybę sunkinančiomis negali, kadangi tokių aplinkybių sąrašas yra baigtinis (įsakmus). O žvelgiant į BK 39 straipsnio formuluotės, - „ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalyje“, praplėtimo galimybę, būtų logiška pasiremti aiškinimu, jog BK 59 straipsnio 1 dalyje aplinkybių sąrašas yra pavyzdinis, kuris gali būti papildomas pagal baudžiamojo įstatymo 59 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teismo diskrecijos teisę. Juolab, kad iš konstitucinės prigimties kyla principinė nuostata, jog „teismas, skirdamas bausmę už nusikalstamą veiką, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias bylos aplinkybes, taip pat į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme“²¹⁹. Tolygi galimybė turėtų būti užtikrinama ir atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39 straipsnį.

Apie galimybę koreguoti BK 39 straipsnį buvo paklausta abiejų kategorijų respondentų. 37,5 proc. baudžiamosios justicijos specialistų pasisakė už siūlymą, 50 proc. palaikė esamą baudžiamojo įstatymo reglamentavimą, 12,5 proc. manė, jog BK 39 straipsnis nėra reikalingas. Kaip matome (*žiūrėti 9 pav.*) specialistų nuomonė yra įvairi, tačiau daugiausia pasisakyta už esamą BK 39 straipsnio redakciją.

9 pav.

²¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 birželio 10 d. nutarimas, *Op. cit.*: 174, p. 540;

Palaikydamas pastarąją poziciją Tomas Girdenis teigia, kad „dviejų aplinkybių buvimas yra būtinas. Praktikoje asmenys dažniausiai įgyvendina BK 59 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3 punktuose nustatytas aplinkybes. Įgyvendinti bent du iš šių punktų nėra sudėtinga“²²⁰. Dėl to, specialistas mano, jog BK 39 straipsnio sąlygos („ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalyje“) keisti nėra būtina. Atsižvelgiant į Tomo Girdenio ir kitų respondentų nuomonę už esamą BK 39 straipsnio redakciją, galima išvelgti kodėl iškeltas pasiūlymas dėl baudžiamojo įstatymo normos koregavimo būtų nepriimtinas. Tikėtina, jog įtvirtinus galimybę teismams atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39 straipsnį, atsižvelgus į bent vieną aplinkybę 59 straipsnio pagrindu (tiek 1, tiek 2 dalies atveju), kiltų piktnaudžiavimas teismo diskrecija. Tačiau, to galima išvengti pagrįstu teimo motyvavimu nuosprendyje, nutartyje. Reikšmingi argumentai dėl atitinkamos BK normos taikymo rodytų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrįstumą.

Todėl, įvertinus tai, kas pasakyta šioje darbo dalyje, siūlytina BK 39 straipsnio 2 sąlygos pataisa, kuri apimtų BK 59 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas – „2) yra šio kodekso 59 straipsnio pagrindu teismo pripažintos atsakomybę lengvinančios aplinkybės, jei bent vienos aplinkybės pripažinimas neprieštarauja teisingumo principui“.

VI.III. Lengvinančios aplinkybės, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai

Įstatymu leidėjas, kuriant privilegijuotas nusikalstamų veikų sudėtis, nustatė požymius, kurie mažina veikos pavojingumą ir kartu švelnina baudžiamąją atsakomybę. Tokiais požymiais dažnai būna atsakomybę lengvinančios aplinkybės (BK 130 straipsnis - nužudymas labai susijaudinus, BK 136 straipsnis – sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus ir kt.). Dėl to, skiriant bausmę teismas negali atsižvelgti į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri įstatymo numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis²²¹ (žiūrėti žemiau tekste).

TP.: [„Kasaciniame skunde nėra argumentų, nurodančių, jog teismas, skirdamas bausmes kasatoriui už atskirų nusikalstamų veikų padarymą, nesilaikė minėtų BK 59 straipsnio 3 dalies nuostatų. Kita vertus, jei tai būtų padaryta kasatoriaus byloje, tai kasatorius, pateikdamas kasaciniame skunde prašymą jo byloje laikytis BK 59 straipsnio 3 dalies nuostatų, iš esmės pats

²²⁰ Apklauso anketa 2013-12-05, Dr. Tomo Girdenio nuomonė, atsakymas į 12 anketos klausimą;

²²¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt., *Supra note* 3, p. 333;

siektų sunkinti savo padėtį. Matyt, toks prieštaravimas kyla iš neteisingai suprastos BK 59 straipsnio 3 dalies paskirties“²²².

Teismo negalėjimą atsižvelgti į atsakomybę lengvinančias aplinkybes privilegijuotų nusikalstamų veikų sudėčių atveju lemia skirtingų baudžiamosios teisės kategorijų esmė.

TP.: *[„Būtinios ginties ribų peržengimas, provokuojantis nukentėjusiojo asmens elgesys ir nužudymas labai susijaudinus numatyti skirtinguose BK straipsniuose (BK 28 straipsnio 3 dalis, 59 straipsnio 1 dalies 6 punktas, 130 straipsnis) ir yra skirtingos baudžiamosios teisės kategorijos. Vienų kategorijų nebuvimas konkrečiu atveju visiškai neeliminuoja kitų kategorijų buvimo“²²³.*

Atsižvelgti į lengvinančias aplinkybes teismas gali tik esant byloje tokioms faktinėms aplinkybėms, kurios įstatyme nėra numatytos kaip nusikaltimo sudėties privilegijuojantys požymiai, arba lengvinančiomis atsakomybę pripažindamas diskrecijos pagrindu (BK 59 straipsnio 2 dalis).

Išvados ir siūlymas

1. Galima baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąvoka - tai yra moraliai teigiamos iš teisinės pusės pateisinamos aplinkybės bei faktinės aplinkybės konkrečioje byloje. Atsitiktinis ir situacinis faktų pasireiškimo pobūdis mažina nusikalstamos veikos arba kaltininko asmenybės pavojingumą, kas leidžia teismui lengvinti asmens baudžiamąją atsakomybę.
2. Lengvinančių atsakomybę aplinkybių raidos analizė, apžvelgiant istorinius teisinio reglamentavimo pavyzdžius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, padeda suprasti minimų aplinkybių kilmę, visumą veiksnių ir priežasčių, lėmusių jų atsiradimą bei plėtotę nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.
3. Lyginant 1961 m. ir 2000 m. baudžiamųjų įstatymų redakcijas, tarp aplinkybių, lengvinančių baudžiamąją atsakomybę, institutų išvelgiama ryški sąsaja. Šis perėjimas – tai praėjusio laikotarpio palikimo patobulinimas nauja vakarietiška terminija bei praturtinto paveldo recepcija, kuria stengtasi atitikti nūdienos realijas.
4. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikavimas, suskirstant į klases (grupes) yra sąlyginis, padedantis suprasti aplinkybių etimologinę reikšmę, nustatyti jas konkrečioje byloje bei individualizuoti bausmės skyrimą.

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. nutartis b. b. Nr. 2K-449/2007;

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d. nutartis, *Supra note 90*;

5. Atlikus 134 kasacinės instancijos baudžiamųjų bylų tyrimą buvo išskirti subjektyvūs ir objektyvūs veiksniai, lemiantys BK pavyzdinio aplinkybių sąrašo (BK 59 straipsnio 1 dalies 1 – 13 punktų prasme) taikymą teismuose.
6. Atliktu bylų tyrimu pagrįsta, kad egzistuoja platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas.
7. Teismo vertinimo, kaip neišvengiamo subjektyvaus veiksnio, klaidų tikimybė lemia apeliacinės, kasacinės instancijų svarbą, kaip garanto įgyvendinant teisingumą, taikant atsakomybę lengvinančias aplinkybes bausmės skyrimo procese. Kontrolinio pobūdžio stadijų paskirtis – patikrinti nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą bei prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas.
8. Atvejai, kai teismas netaiko, netinkamai vertina baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes ar nesvarsto byloje esančių faktinių duomenų, turinčių reikšmės kaltinamojo teisinei padėčiai, teisingam bausmės skyrimui, lemia, jog nėra tinkamai įgyvendinami teisingumo ir bausmės individualizavimo principai.
9. Atlikus 7 užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų lyginamąjį tyrimą, galime pasakyti, jog šalys taiko įvairių baudžiamąją atsakomybę (bausmę) lengvinančių aplinkybių formulavimą ir išdėstymą baudžiamuosiuose kodeksuose. Remiantis šia charakteristika, pateikiama užsienio šalių lengvinančių aplinkybių klasifikacija pagal tokius kriterijus: a) aplinkybės įtvirtintos pavyzdiniu sąrašu; b) aplinkybės įtvirtintos baigtiniu sąrašu; c) numatyta teismo diskrecijos teisė pripažinti aplinkybes; d) įpareigojimas išvengti aplinkybių kartotinumą.
10. Valstybių baudžiamąją atsakomybę (bausmę) lengvinančių aplinkybių institutų panašumai ir skirtumai yra istorijos vyksmo padarinys. Prielaida tam atsirasti - teisiniai, kultūriniai, geopolitiniai veiksniai.
11. Kiekvienu konkrečiu atveju teismo sprendimas skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę turi būti motyvuotas. Nepagrįstai ir (arba) nemotyvuotai paskyrus švelnesnę, negu įstatymo numatyta bausmę, teisingumas nebūtų įvykdytas. Tai prieštarautų teisingumui, konstituciniam teisinės valstybės principui.
12. **Siūlytina** BK 39 straipsnio sąlygos pataisa, kuri apimtų BK 59 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas – „39 straipsnis. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių*
Asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą arba neatsargų nusikaltimą, teismo motyvuotu sprendimu gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu:
1) *jis pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką ir*
2) *yra šio kodekso 59 straipsnio pagrindu teismo pripažintos atsakomybę lengvinančios aplinkybės, jei bent vienos aplinkybės pripažinimas neprieštarauja teisingumo principui*

3) nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių“.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais), [aktuali redakcija – nuo 2013 m. liepos 17 d.], (Valstybės žinios, 2000 m., Nr. 89- 2741), prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453631&p_tr2=2;
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1961 m. birželio 26 d., oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1983 m. birželio 1 d., Mintis, Vilnius, 1983;
3. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 2001 m. birželio 6 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2007 m. kovo 15 d., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
4. Latvijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1998 m. birželio 17 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2009 m. birželio 16 d., prieiga per internetą <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
5. Norvegijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1902 m. gegužės 22d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2005 m. gruodžio 21 d., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
6. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1996 m. gegužės 24 d., apima pakeitimus ir papildymus iki 2012 m. gegužės 1 d., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
7. Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1889 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 2008 m., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
8. Švedijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, priimtas 1962 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 1999 m. gegužės 1d., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
9. Vokietijos Federalinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, priimtas 1871 m., apima pakeitimus ir papildymus iki 2009 m. spalio 2d., prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> ;
10. Policijos veiklos įstatymas (2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048), prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435630

11. Kriminalinės žvalgybos įstatymas (2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234), prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437554 ;
12. Prokuratūros įstatymas (2003 m. balandžio 22 d. Nr. IX-1518) prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281302 ;
13. Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas (2000 m. gegužės 11 d. Nr. VIII-1679), prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=414446 ;
14. Lietuvos medicinos norma Mn 74:2000 „Gydytojas alergologas . Teisės pareigos kompetencija ir atsakomybė“, patvirtinta Lietuvos Respublikos 2000 m. sausio 28 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. 50 , prieiga per internetą: <http://195.182.85.235/Litlex/LL.DLL?SusijeAktai=1&Id=9465&Rt=1&Zd=PRID%CBTIN%2BVERT%CB> ;
15. Lietuvos higienos normos Hn 31:2008 „Radiacinės saugos reikalavimai medicininėje rentgenodiagnostikoje“, patvirtinta Lietuvos Respublikos 2008 m. vasario 14 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-95, prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=800512B2-D508-4A83-AFC9-539C640DDFD5> ;
16. Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatai, patvirtinta Lietuvos Respublikos 2003 m. rugpjūčio 18 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr.V-499, prieiga per internetą: http://www.vtpt.lt/lt/teisine_informacija/darymo_nuostatai.html ;

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt., Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, Eugrimas, Vilnius, 2003;
2. Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai), Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2004;
3. Ažubalytė R., Jurgaitis R., Zajančauskienė J., Specifinės baudžiamojo proceso rūšys, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2011;
4. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt., Lietuvos teisės istorija, Lietuvos teisės universitetas, Justitia, Vilnius, 2002;
5. Berman J. H., Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis, iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris, Pradai, Vilnius, 1999;
6. Beccaria C., Apie nusikaltimus ir bausmes. Mintis, Vilnius, 1992;

7. Būdvytis G., Išimtinių aplinkybių anatomija arba teisingumo principo samprata ir jo įgyvendinimas bausmių skyrimo procese, *Socialinių mokslų studijos*, 4(3), Vilnius, 2012;
8. Drakšas R., Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos, *Justitia*, Vilnius, 2008;
9. Drakšas R., Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai, Kn., *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2011;
10. Dziegoraitis A., Baudžiamoji politika Lietuvoje, Lietuvos kalinių globos draugija, Vilnius, 2002;
11. Dworkin R., Teisės imperija, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2005;
12. Garnelienė L., Rimšelis E., Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese, *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 4(4), Vilnius, 2009;
13. Gelumauskienė R., Šapoka G., Lietuvos teisės istorijos chrestomatija, *Justitia*, Vilnius, 2012;
14. Gumuliauskas A., Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę, *Jurisprudencija*, 61(53), Vilnius 2004;
15. Jasiulevičiūtė G., Magistro baigiamasis darbas, „Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė bausmių skyrimui“, Vilniaus universitetas, 2009, prieiga per internetą:
http://vddb.library.lt/fedora/get/LTeLABa0001:E.02~2009~D_20101125_19064730314/D_S.005.1.01.ETD ;
16. Jovaišas K., Žmogaus teisių katekizmas, K. Jovaišo personalinė įmonė, Vilnius, 2006;
17. Jovaišas, K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. Teisės problemos 2(56), 2007;
18. Kasperavičius G., Lėtinių ligų įtaka sąmoningai valiai, *Mokslinės minties šventė 2013*, Mokslinės konferencijos pranešimai, Mykolo Romerio universitetas, 2013, Vilnius;
19. Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, *Mintis*, Vilnius, 1972;
20. Kujalis P., Būtiniojo reikalingumo nuostatų taikymo problema įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui, *Jurisprudencija*, Nr. 45(37), Vilnius, 2003;
21. Kujalis P., Prievarta – būtiniojo reikalingumo pavojaus šaltinis, *Jurisprudencija*, Nr. 60(52), Vilnius, 2004;
22. Kujalis P., Būtinasis reikalingumas eismo įvykių bylose, *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 4(4), Vilnius, 2009;
23. Kurapka V. E., Justickis V., Kolektyvinė monografija, Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2010;

24. Liakas A. Baudžiamojo proceso ir teismų santvarkos įstatymų raidos Lietuvoje 1940 - 1941 metais klausimu, *Teisė* Nr. 6, Mintis, Vilnius, 1966;
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas; [sudarytojai Kęstutis Jankauskas, Egidijus Jarašiūnas, Viktorija Staugaitytė], UAB „Baltijos kopija“, Vilnius, 2010;
26. Liesis M., Baudžiamosios atsakomybės už aktyviąją eutanaziją ir padėjimą nusižudyti reglamentavimas Lietuvos, Vokietijos ir Olandijos baudžiamuosiuose kodeksuose, *Teisė*, t. 54, Vilnius, 2005;
27. Liesis M. Eutanazija diskusijų spąstuose, *Kultūros barai*, Nr. 2011, 7/8, Kultūros barai, Vilnius, 2011, prieiga per internetą:
https://docs.google.com/viewer?url=http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id9/KB_2011_7-8_pdf.pdf ;
28. Marcinauskaitė R., Psichinės ir fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, *Jurisprudencija*, Nr. 11(113), Vilnius, 2008;
29. Meška A., Riboto pakaltinamumo sąvoka, Kn., *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys, VĮ Registrų centras, Vilnius, 2011;
30. Pakarklis P., Senasis Prūsų teisynas, *Chicagos Lietuvių Literatūros Draugija*, Čikaga, 1960;
31. Piesliakas V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. *Justitia*, Vilnius, 2008;
32. Piesliakas V., Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. (Antrasis leid.). *Justitia*, Vilnius, 2009;
33. Piesliakas V., Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys, *Jurisprudencija*, Nr. 8(98), Vilnius, 2007
34. Piesliakas V., Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, Nr. 11(113), Vilnius 2008;
35. Pradel J., *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Eugrimas, Vilnius, 2001;
36. Rienecker L., Jorgensen P. S., *Kaip rašyti mokslinį darbą, iš danų k. vertė Loreta Vaicekauskienė*, Aidai, Vilnius, 2003;
37. Stankevičius V., *Baudžiamoji teisė*. Paskaitos. Lietuvos universiteto teisių fakulteto

- leidinys, Kaunas, 1925;
38. Šlapkauskas V., Beinoravičius D., Vainiutė M. ir kt., Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos: liber amicorum Alfonsui Vaišvilai, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2012;
  39. Švedas G., Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. Teisė, t. 56, Vilnius, 2005;
  40. Tarptautinių žodžių žodynas / [redaktorių taryba: Angelė Kaulakienė ... [et al.]], Alma littera, Vilnius, 2013;
  41. Tidikis R., Pečkaitis J.S., Šedbaras S., Magistro baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas. Patvirtinta Senato 2002-12-21 nutarimu Nr. 1SN-37, Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2002;
  42. Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimų metodologija, Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2003;
  43. Valickas J., Psichologinės ekspertizės funkcijos, Jurisprudencija, 43 (35), 2003, p. 30;
  44. Vansevičius S., Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 – 1940 metais. Mokomoji priemonė, Justitia, Vilnius, 1996;
  45. Wilson W. Criminal law: doctrine and theory, Longman, London; New York, 1998;
  46. Wessels J., Baudžiamoji teisė, Bendroji dalis, Baudžiamoji veika ir jos struktūra, iš vokiečių k. vertė A. Abramavičius, G.Goda, Eugrimas, Vilnius, 2003;
  47. Буланов А. Ю., Роль смягчающих обстоятельств при квалификации преступлений и назначении наказания (The role of mitigating circumstances when qualifying crimes and sentencing): монография / научный редактор О. С. Капинус, Москва : Камерон, 2005;
  48. Велиев С. А., Принципы назначения наказания (angl. Principles of assignment of punishment), Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2004;
  49. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации с постатейными материалами и судебной практикой (angl. Commentary to the Criminal Code of the Russian Federation, with an itemized materials and jurisprudence) / Под общ. ред. Ц. И. Никулина . - М.: Издательство << Менеджер >> цовместно ц издательством <<Юрайт>>, 1184 с., Москва, 2001;
  50. Закон сегодня, Юридический портал, Понятие уголовной ответственности (angl. The concept of criminal responsibility), prieiga per internetą: http://lawtoday.ru/razdel/biblo/pravoved/DOC_105.php ;

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23., Dėl teismų

- praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis. Teismų praktika, Nr. 12. Vilnius, 1999;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Teismų praktika, Nr. 19. Vilnius, 2003;
  3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 27. Vilnius, 2007;
  4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos. Baudžiamojo įstatymo taikymo dalis, susijusi su 54 straipsniu (Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai) 59 straipsniu (Atsakomybę lengvinančios aplinkybės), 62 straipsniu (Švelnesnės negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimas);
  5. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. veiklos apžvalga, prieiga per internetą: www.apeliacinis.lt/download/47/2011%20metu%20lapt%20ataskaita.pdf ;

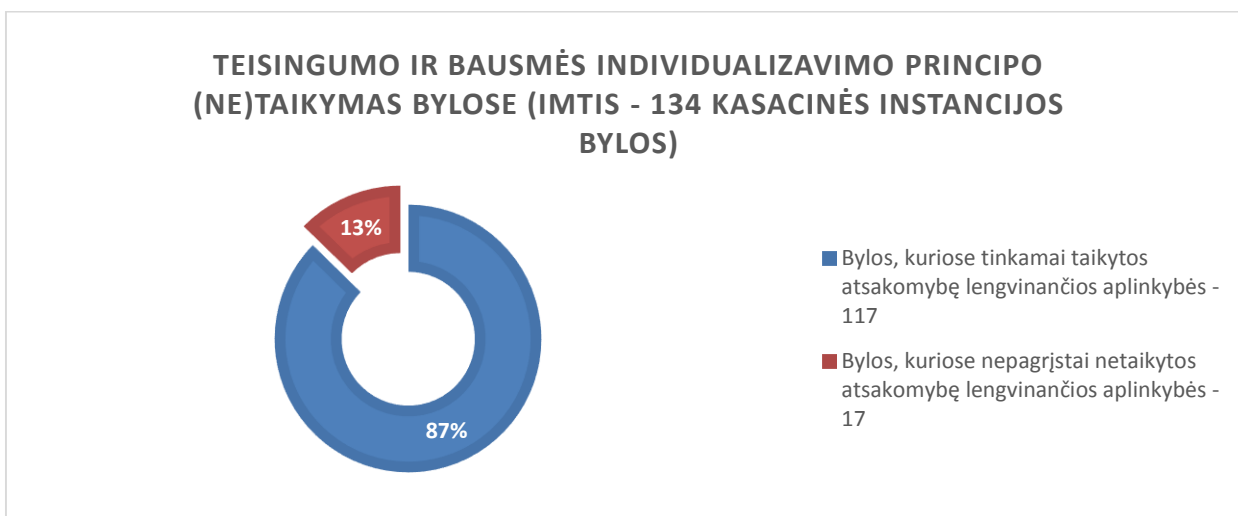
Darbo tekste cituojamos baudžiamosios bylos:

1. Baudžiamosios bylos, nagrinėtos apygardos teismuose: Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis, Nr. 1A-782-508/2011; Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis, Nr. 1A-262-417/2011; Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 21 d. nuosprendis, Nr. 1-11-107/2005; Panevėžio apygardos teismo 2012 m. spalio 18 d. nuosprendis, Nr. 1A-508-193/2012; Panevėžio apygardos teismo 2013 m. sausio 18 d. nuosprendis, Nr. 1A-36-350/2013; Panevėžio apygardos teismo 2013 m. spalio 25 d. nuosprendis, Nr. 1A-640-337/2013; Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 12 d. nuosprendis, Nr. 1-32-135/2007; Vilniaus apygardos teismo 2008 m. vasario 21 d. nuosprendis, Nr. 1-32/2008;
2. Baudžiamosios bylos, nagrinėtos Lietuvos apeliaciniame teisme: 2006 m. sausio 18 d. nuosprendis, Nr. 1A-85/2006; 2007 m. sausio 26 d. nutartis, Nr. 1A-47/2007; 2009 m. kovo 13 d. nuosprendis, Nr. 1A-139/2009; 2013 m. vasario 5 d. nutartis, Nr. 1A-48/2013;
3. Baudžiamosios bylos, nagrinėtos Lietuvos Aukščiausiam Teisme: 2003 m. sausio 7 d. nutartis, Nr. 2K-31/2003; 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis, Nr. 2K-400/2004; 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis, Nr. 2K-470/2004; 2005 m. sausio 25 d. nutartis, Nr. 2K-123/2005; 2005 m. kovo 29 d. nutartis, Nr. 2K-264/2005; 2005 m. balandžio 12 d. nutartis, Nr. 2K-284/2005; 2005 m. gegužės 10 d. nutartis, Nr. 2K-356/2005; 2005 m. birželio 28 d. nutartis, Nr. 2K-451/2005; 2005 m. rugsėjo 6 d. nutartis, Nr. 2K-502/2005; 2005 m.

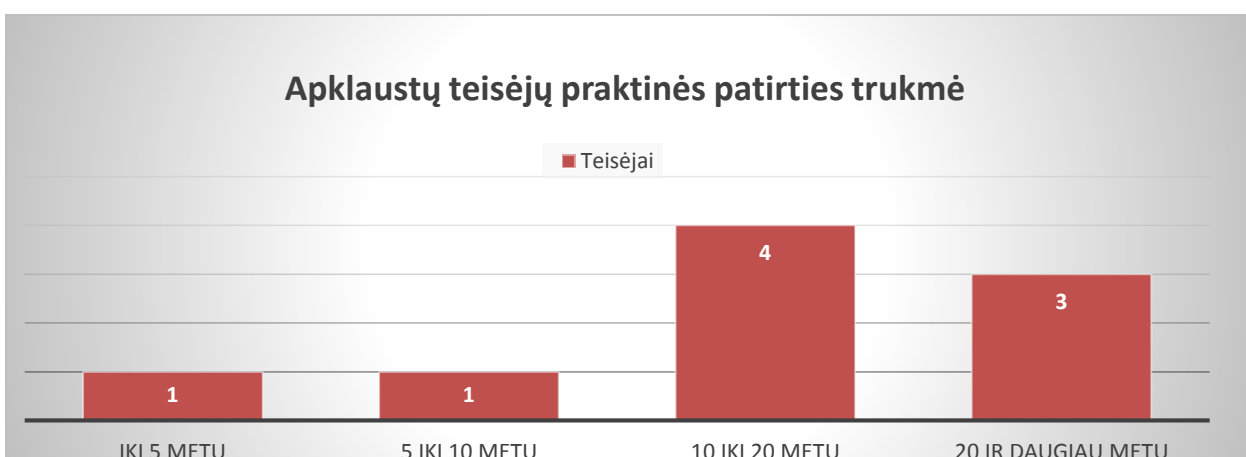
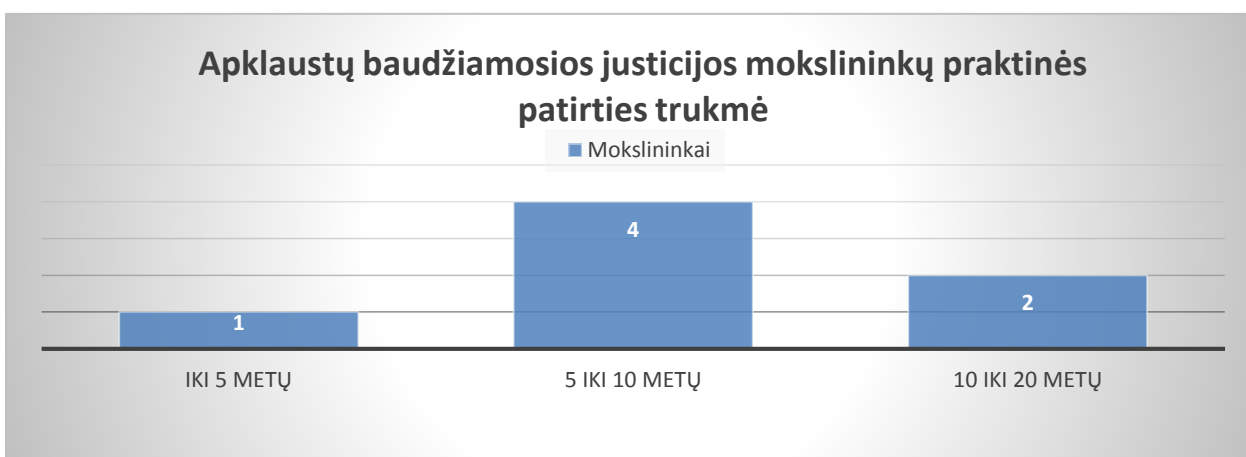
lapkričio 22 d. nutartis, Nr. 2K-726/2005; 2006 m. sausio 31 d. nutartis, Nr. 2K-61/2006; 2006 m. kovo 16 d. nutartis, Nr. 2K-260/2006; 2006 m. balandžio 4 d. nutartis, Nr. 2K-342/2006; 2006 m. balandžio 25 d. nutartis, Nr. 2K-276/2006; 2006 m. gegužės 2 d. nutartis, Nr. 2K-318/2006; 2006 m. gegužės 23 d. nutartis, Nr. 2K-464/2006; 2006 m. spalio 4 d. nutartis, Nr. 2K-420/2006; 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis, Nr. 2K-539/2006; 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis, Nr. 2K-7-576/2006; 2007 m. vasario 20 d. nutartis, Nr. 2K-201/2007; 2007 m. gegužės 24 d. nutartis, Nr. 2K-444/2007; 2007 m. birželio 5 d. nutartis, Nr. 2K-437/2007; 2007 m. birželio 28 d. nutartis, Nr. 2K-449/2007; 2007 m. liepos 17 d. nutartis, Nr. 2K-420/2007; 2007 m. liepos 24 d. nutartis, Nr. 2K 625/2007; 2008 vasario 19 d. nutartis, Nr. 2K-64/2008; 2008 m. balandžio 28 d. nutartis, Nr. 2K-142/2008; 2008 m. birželio 3 d. nutartis, Nr. 2K-270/2008; 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-323/2008; 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis, Nr. 2K-376/2008; 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis, Nr. 2K-440/2008; 2008 m. lapkričio 6 d. nutartis, 2K-334/2008; 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis, Nr. 2K-438/2008; 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis, Nr. 2K-435/2008; 2009 m. kovo 17 d. nutartis, Nr. 2K-129/2009; 2009 m. balandžio 16 d. nutartis, Nr. 2K-102/2009; 2009 m. gegužės 5 d. nutartis, Nr. 2K-174/2009; 2009 m. birželio 22 d. nutartis, byloje Nr. 2K-278/2009; 2009 m. spalio 20 d. nutartis, Nr. 2K-7-287/2009; 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis, Nr. 2K-525/2009; 2010 m. kovo 2 d. nutartis, Nr. 2K-88/ 2010; 2010 m. kovo 5 d. nutartis, Nr. 2K-94/2010; 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis, Nr. 2K-397/2010; 2010 m. vasario 23 d. nutartis, Nr. 2K-126/2009; 2010 m. gegužės 6 d. nutartis, Nr. 2K-277/2010; 2011 m. vasario 1 d. nutartis, Nr. 2K-10/2011; 2011 m. rugsėjo 19 d. nutartis, Nr. 2K-376/2011; 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis, Nr. 2K-377/2011; 2011 m. spalio 25 d. nutartis, Nr. 2K-450/2011; 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis, Nr. 2K-7-371/2011; 2012 m. kovo 27 d. nutartis, Nr. 2K-14/2012; 2012 m. spalio 16 d. nutartis, Nr. 2K-430/2012; 2013 m. gegužės 7 d. nutartis, Nr. 2K-230/2013; 2013 m. birželio 18 d. nutartis, Nr. 2K-328/2013; 2013 m. spalio 1 d. nutartis, Nr. 2K-383/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis, Nr. 2K-345/2013

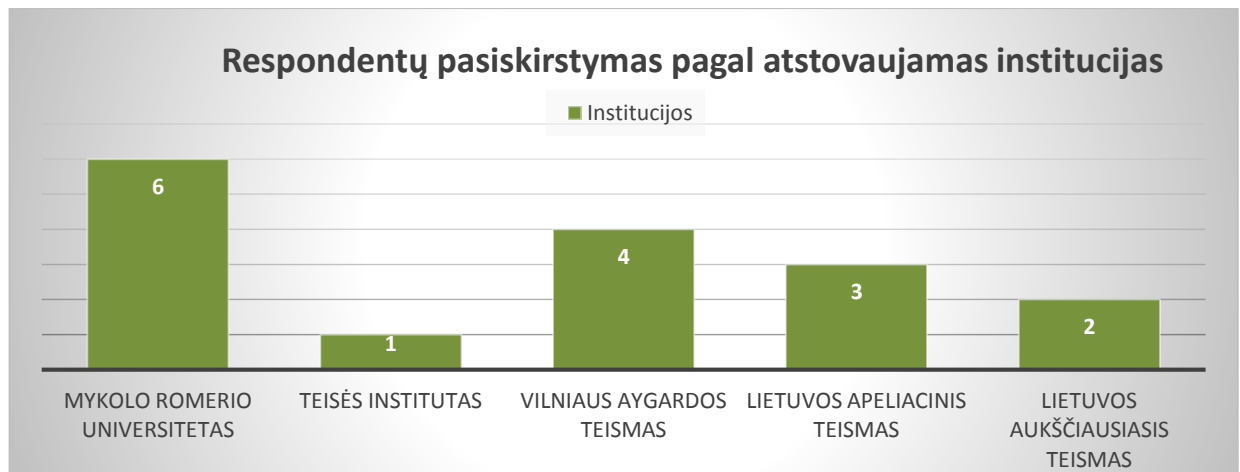
Priedai

Priedas Nr. 1

Priedas Nr. 2

Priedas Nr. 3

Apklauso rezultatų apibendrinimas

Rengiant magistrinį baigiamąjį darbą ir siekiant išsiaiškinti baudžiamosios teisės specialistų požiūrį į atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymą skiriant bausmes, buvo atliktas praktinis tyrimas - anoniminis anketavimas, kuriame dalyvavo dvi respondentų grupės: baudžiamosios justicijos mokslininkai ir teisėjai.

Atliekant tyrimą buvo siekiama patvirtinti arba paneigti magistro baigiamajame darbe iškeltą problemą ir hipotezę, kitus probleminius klausimus.

Anketa buvo skirta išnagrinėti atsakomybę lengvinančių aplinkybių turinio teorinį ir taikomąjį suvokimą praktikoje, baudžiamojo įstatymo reglamentavimo santykį su praktiniu aplinkybių taikymu teismo nagrinėjimo metu.

Planuojant tyrimą buvo parengti du klausimynai abiejų grupių respondentams, visus klausimynus sudarė dvi dalys: 1) demografiniai duomenys; 2) klausimai, susiję su tema, iškeltu tikslu, uždaviniu, padedantys patvirtinti ar paneigti iškeltą magistro baigiamojo darbo problemą ir hipotezę, probleminius klausimus.

Tyrimo dalyvavusieji respondentai buvo informuoti apie tyrimo tikslus ir anonimiškumo garantavimą. Tiriamieji į anketose pateiktus klausimus turėjo atsakyti pažymėdami jiems tinkantį atsakymo variantą arba pateikdami savo alternatyvią nuomonę atviro tipo atsakymu.

Klausimynai buvo išplatinti elektroniniu paštu arba išdalinti atspausdinti, po užpildymo surinkti bei išanalizuoti. Tyrimas vyko trimis etapais. Pirmojo etapo metu klausimynai buvo išdalinti respondentams ir jiems paaiškinta, kaip užpildyti klausimyną. Antrajame etape, surinkus

anketas, atsakymai buvo analizuojami statistiškai ir atliktas tyrimo duomenų įvertinimas. Trečiasis etapas buvo skirtas apklausos rezultatams apibendrinti.

Tyrimas buvo atliktas remiantis imčių metodu, t. y. sudaroma imtis, reprezentuojanti baudžiamosios justicijos mokslininkų ir teisėjų sektorių. Atliekant tyrimą į anketų klausimus atsakė 6 Mykolo Romerio universiteto ir 1 Teisės instituto baudžiamosios justicijos mokslininkas, 4 Vilniaus apygardos teismo, 3 Lietuvos apeliacinio teismo, 2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrių teisėjai.

Priedas Nr. 4

ANKETA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO MOKSLININKAMS

(MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO, VILNIAUS UNIVERSITETO, VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO, KT. MOKSLO ĮSTAIGA)

Vilnius, 2013 m.

Mykolo Romerio universitete rašomas magistro baigiamasis darbas tema „Atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė bausmės skyrimui“. Magistro baigiamojo darbo vadovas prof. dr. R. Drakšas.

Ši anketa yra skirta baudžiamosios teisės ir proceso mokslininkams, o jos tikslas yra atskleisti mokslo atstovų, atliekančių tiriamąjį – pedagoginį darbą aukštosiose mokyklose, požiūrį dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo ir jų reikšmės teisingam bausmės skyrimui.

Atsakant į kiekvieną klausimą pažymėkite Jūsų požiūriu tinkamiausią atsakymo variantą (us), pavyzdžiui – „1. – A., 2. – B.“, arba pateikite savo nuomonę atviru atsakymu į klausimą.

Duomenys apie respondentą:

1. Jūsų kaip akademiko darbo trukmė:

- A. Iki 5 metų;**
- B. 5 iki 10 metų;**
- C. 10 iki 20 metų;**
- D. 20 metų ir daugiau.**

2. Darbovietė:

- A. Mykolo Romerio universitetas;**

- B. Vilniaus universitetas;
- C. Vytauto Didžiojo universitetas;
- D. Kita.

Klausimai:

- 1. Kokia Jūsų nuomonė dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių įtakos skiriant bausmę?**
  - A. Moraliai teigiamų ir iš teisinės pusės pateisinamų aplinkybių bei faktinių duomenų baudžiamojoje byloje buvimas turi reikšmės nusikalstamą veiką padariusio asmens atsakomybės individualizavimui, parenkant bausmės rūšį, dydį;
  - B. Moraliai teigiamų ir iš teisinės pusės pateisinamų aplinkybių bei faktinių duomenų baudžiamojoje byloje buvimas neturi didelės reikšmės parenkant bausmės rūšį, dydį;
  - C. Kita (argumentuokite) .....
- 2. Ar Jūsų manymu atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagal savo esmę skirtingumas gali lemti, jog kai kuriais atvejais byloje teismas neturi pagrindo aplinkybės (ių) pripažinti atsakomybę lengvinančia (iomis), nes išnagrinėtų ir įvertintų bylos duomenų visuma bei situacijos išskirtinumas nepatvirtina švelninančių kriterijų buvimo?**
  - A. Taip, atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymas priklauso nuo byloje esančių atsakomybę švelninančių kriterijų buvimo;
  - B. Ne, atsakomybę lengvinančių aplinkybių skirtingas pobūdis neturi įtakos jų taikymui byloje;
  - C. Kita (argumentuokite) .....
- 3. Kokia Jūsų nuomonė, ar nusikalstamos veikos pavojingumas gali turėti įtakos aplinkybių, lengvinančių atsakomybę, taikymui byloje?**
  - A. Atsakomybę lengvinančios aplinkybės byloje konstatuotinos visada, tačiau skiriant bausmę atsižvelgiama į padarytos veikos pavojingumo laipsnį, kas turi įtakos bausmę švelninti arba griežtinti;
  - B. Nusikalstamos veikos pavojingumas turi reikšmės bausmės griežtinimui, o aplinkybių, lengvinančių baudžiamąją atsakomybę, pripažinimas priklauso nuo byloje esančių duomenų;
  - C. Kita (argumentuokite) .....
- 4. Kaip Jūs manote ar aplinkybių pasireiškimas byloje skirtingu metu turi įtakos jų taikymui?**

- A. Taip, kai kurių aplinkybių, kurios švelnintų kaltininko atsakomybę (pvz., žalos atlygimas savo noru), gali nebūti pirmosios instancijos teismui nagrinėjant bylą ir teismas jos nepripažins atsakomybę lengvinančia;
- B. Tai neturi jokios reikšmės aplinkybių taikymui byloje;
- C. Kita (argumentuokite) .....
- 5. Kaip manote ar nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, kaip išsamiai bus surinkti duomenys apie nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir tokios veikos aplinkybes, priklauso įtariamojo atsakomybę lengvinančių aplinkybių buvimas byloje?**
- A. Taip, pirminis aplinkybių ir faktų fiksavimas yra svarbus. Nuo to, kaip išsamiai bus surinkti pastarieji duomenys, priklausys įtariamojo atsakomybę lengvinančių aplinkybių buvimas byloje;
- B. Ne, įtariamojo teisinę padėtį švelninantiems duomenims ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai neturi didelės įtakos;
- C. Kita (argumentuokite) .....
- 6. Kaip esate linkę vertinti ar kaltinimo bei gynybos šalių (turinčių interesą dėl proceso baigties) veiksmai turi reikšmės tam, jog aplinkybės teismo bus pripažįstamos kaltinamojo atsakomybę lengvinančiomis ir taikomos byloje?**
- A. Taip, pvz., kaltinamojo gynėjas, prašantis teismo pripažinti atsakomybę lengvinančias aplinkybes byloje, prokuroras, nukentėjusiojo atstovas, prašantis teismo nepripažinti atsakomybę lengvinančių aplinkybių, gali inicijuoti klausimo dėl aplinkybių nagrinėjimą visų teismo instancijų lygmeniu;
- B. Ne, suinteresuotų šalių veiksmai neturi didelės reikšmės ar aplinkybės teismo bus pripažįstamos kaltinamojo atsakomybę lengvinančiomis ir taikomos byloje;
- C. Kita (argumentuokite) .....
- 7. Manytina, kad byloje tos pačios lengvinančios aplinkybės teismui skiriant bausmes gali būti traktuojamos dvejopai: arba priskiriant jas konkrečioms įstatyme numatytoms bausmės individualizavimą lemiančioms nuostatoms (BK 54 straipsnio 2 dalies punktai), arba pripažįstant jas aplinkybėmis, lengvinančiomis baudžiamąją atsakomybę (59 straipsnio atžvilgiu). Kaip manote ar pirmojo varianto pasirinkimas atitinkamu atveju prisideda prie reto BK 59 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų nuostatų taikymo praktikoje?**
- Jeigu galite, pateikite nuomonę šiuo klausimu .....
- 8. Teismų praktikoje BK 59 straipsnio 2 dalies taikymas nėra dažnas. Kaip manote ar šią praktinę situaciją būtų galima paaiškinti tuo, jog BK 54 straipsnio 2 dalies**

nuostata tam tikra dalimi apima BK 59 straipsnio 2 dalį (t. y. minėtų normų taikymas gali pasireikšti dvejopai: faktinius duomenis priskiriant įstatyme numatytoms bausmės individualizavimą lemiančioms nuostatoms (BK 54 straipsnio 2 dalies punktai) arba juos pripažįstant aplinkybėmis, lengvinančiomis baudžiamąją atsakomybę (BK 59 straipsnio 2 dalis))?

- Jeigu galite, pateikite nuomonę šiuo klausimu .....

9. Kokia Jūsų nuomonė dėl situacijos, kai pirmos ar apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nėra nurodomi motyvai, kuriais remdamasis teismas laikė tam tikras aplinkybes juridškai svarbiomis skiriant bausmę?

A. Aukštesnės instancijos teismui yra sunkiau įvertinti žemesnės instancijos teismo sprendimų (plačiąja prasme) teisingumą, kai teismas nemotyvuoja kokiu pagrindu skiria švelnesnę ar griežtesnę bausmę;

B. Žemesnių instancijų teismų motyvų nebuvimas neturi didelės reikšmės, nes aukštesnės instancijos teismas lygina savo subjektyvų supratimą su žemesnės instancijos teismo subjektyviu bausmės teisingumo supratimu;

C. Kita (argumentuokite).....

10. Ar Jūsų manymu esamas atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto reglamentavimas BK yra tinkamas?

A. Tinkamas;

B. Galimas koreguoti (nurodykite BK straipsnius, jų dalis).....

C. Kita (argumentuokite) .....

11. Koks Jūsų nuomone aplinkybių, lengvinančių atsakomybę, reglamentavimo BK būdas būtų tinkamesnis?

A. Esamas pavyzdinio sąrašo reglamentavimas BK yra tinkamas;

B. Būtų galimas įsakmaus aplinkybių sąrašo įtvirtinimas BK;

C. Kita (argumentuokite) .....

12. Kaip vertintumėte galimybę koreguoti BK 39 straipsnyje nustatytą sąlygą („ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalyje“) įstatymu?

A. Pagal dabartinę baudžiamojo įstatymo redakciją straipsnis yra tinkamas;

B. Taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal 39 straipsnį, būtų tikslinga teismui atsižvelgti į bent vieną aplinkybę iš 59 straipsnio 1 dalies sąrašo arba vertinti ir aplinkybes, pripažintas 59 straipsnio 2 dalies pagrindu, jei bylos faktiniai duomenys rodytų kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrįstumą;

- C. Kita (argumentuokite) .....
- 13. Jūsų komentarai ir pasiūlymai.....**

Priedas Nr. 5

ANKETA TEISĖJAMS

(LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO, LIETUVOS APELIACINIO TEISMO, APYGARDŲ TEISMŲ BEI APYLINKIŲ TEISMŲ), KURIEMS ĮSTATYMŲ NUSTATYTA TVARKA PAVESTA VYKDYTI TEISINGUMĄ BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE

Vilnius, 2013 m.

Mykolo Romerio universitete rašomas magistro baigiamasis darbas tema „Atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė bausmės skyrimui“. Magistro baigiamojo darbo vadovas prof. dr. R. Drakšas.

Ši anketa yra skirta teisėjams, o jos tikslas yra atskleisti teisėjų, atliekančių teisingumo vykdymo baudžiamosiose bylose funkciją, požiūrį dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo ir jų reikšmės teisingam bausmės skyrimui.

Atsakant į kiekvieną klausimą pažymėkite Jūsų požiūriu tinkamiausią atsakymo variantą (us), pavyzdžiui – „1. – A., 2. – B.“, arba pateikite savo nuomonę atviru atsakymu į klausimą.

Duomenys apie respondentą:

1. Jūsų kaip teisėjo darbo trukmė:

- A. Iki 5 metų;**
- B. 5 iki 10 metų;**
- C. 10 iki 20 metų;**
- D. 20 metų ir daugiau.**

2. Darbovietė:

- A. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ;**
- B. Lietuvos Apeliacinis teismas**
- C. Apygardos teismas;**
- D. Apylinkės teismas.**

Klausimai:

Identiški kaip ir apklausos anketoje, skirtoje baudžiamosios justicijos mokslininkams.

Santrauka

Bausmių skyrimas yra labai svarbus baudžiamosios teisės institutas, nes asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, valstybės valia suvaržomos teisės ir laisvės. Todėl, pagrindinis uždavinys, keliamas bausmės skyrimo procesui - bausmės teisingumas. Tačiau tam, kad įgyvendinti šį visuotinį siekį, negalima pamiršti vieno iš bausmės požymių – individualumo.

Įstatymu nustatyta bausmė, kaip individuali poveikio priemonė, turi būti adekvati (proporcinga) nusikalstamos veikos pavojingumui, teisingai individualizuota pagal padarytos konkrečios veikos pobūdį, asmens kaltumą, asmenybę charakterizuojančias aplinkybes. Vienos iš tokių aplinkybių, reikšmingos parenkant skirtinos bausmės dydį - atsakomybę lengvinančios aplinkybės.

Tačiau, įprastai skiriant bausmes yra taikomos tik keletas iš jų. Dėl to, darbe pagrindinis dėmesys sutelkiamas į aplinkybių, įtvirtintų Lietuvos Respublikos BK pavyzdiniu sąrašu, taikomumą praktikoje bei teismo diskreciją, lengvinančiomis pripažinti ir kitas aplinkybes, tiesiogiai neįtvirtintas BK 59 straipsnyje. Tyrimo dalyko nustatymas padėjo išskirti aplinkybių taikymo teismuose stokos priežastis. Tai objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Objektyvių veiksmų buvimą sąlygoja materialinių BK nuostatų faktoriai, kurių pasireiškimas byloje paprastai nepriklauso nuo žmogaus valios (pvz. kiekvienos bylos išskirtinumas). Subjektyvūs veiksniai kyla iš proceso subjektų valios ir yra susiję su jų atliekamais veiksmais (pvz., aplinkybių nevertinimas, teismo vengimas gilintis į šių aplinkybių taikymui reikšmingus kriterijus).

Atlikus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų tyrimą, tekste pateikti atvejai, kai žemesnių instancijų teismai netaikė, netinkamai vertino baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes ar nesvarstė byloje esančių faktinių duomenų, turinčių reikšmės kaltinamojo teisei padėčiai, teisingam bausmės skyrimui. Bylų analizė leido pagrįsti hipotezę, jog egzistuoja platesnio bei įvairiapusiškesnio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo trūkumas. Ši tendencija lemia netinkamą teisingumo ir bausmės individualizavimo principų įgyvendinimą bausmės skyrimo procese.

Taipogi, darbe pateikiama baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata (sąvoka), raidos analizė, apžvelgtas istorinis reglamentavimas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, atliktas 7 užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų lyginamasis tyrimas, kurio pagrindu pateikta užsienio šalių lengvinančių aplinkybių klasifikacija. Siekiant patvirtinti darbe iškeltą problemą, hipotezę, kitus probleminius klausimus, buvo parengtos apklausos anketos baudžiamosios justicijos mokslininkams ir teisėjams. Sociologinio tyrimo rezultatai atspindi respondentų požiūrį

dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo ir jų reikšmės teisingam baudmės skyrimui.

Galiausiai, darbo pabaigoje siūloma BK 39 straipsnio 2 sąlygos pataisa, kuri apimtų BK 59 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas – „2) yra šio kodekso 59 straipsnio pagrindu teismo pripažintos atsakomybę lengvinančios aplinkybės, jei bent vienos aplinkybės pripažinimas neprieštarauja teisingumo principui“.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, baudmės skyrimas, teisingumo principas, baudmės individualizavimo principas.

Summary

Kasperavičius G., The circumstances, which facilitate the criminal responsibility, and their significance for imposing of penalty / Master's Work in Criminal Law and Criminology. Supervisor Prof. dr. R. Drakšas. – Vilnius: Institute of Criminal law and Procedure, Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2013. – 95 p.

The work touches upon the problem of individualization of punishment under the Criminal Code of the Republic of Lithuania and court practice.

The new Criminal Code of the Republic of Lithuania establishes sufficient regulation, enabling the courts to impose just and individualized penalties. The penalty as an individual sanction should be proportional for gravity of the criminal deed and correctly customized according to the specific nature of the criminal act, guilt and the personality of the culprit. One of the most important factors, which helps to personalize the sentence are the mitigating circumstances. This institute is laid down in Article 59 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Despite that regulation, the problem, on this aspect, arises in application of the law.

In this work was committed a study of 134 cases of the Supreme Court of Lithuania. In 17 cases the court of cassation found that the lower courts did not apply the mitigating circumstances, properly evaluate or consider facts. It is shown that actions of the lower tribunal institutions were essential for the defendant's legal situation and affected the just imposition of punishment. Case analysis based the hypothesis that there is a lack of application of the mitigating circumstances. This trend is due to the improper implementation of the principles of justice and punishment individualization, when courts have been imposed penalties.

For cause to explain this case study, the author was identified subjective and objective factors that determine the application of the mitigating circumstances under Article 59 of the Criminal Code in the courts.

Also, the work presents the concept of mitigating circumstances, the analysis of their development and shows the historical regulation of the criminal laws of Lithuania. What is more, the author exercised a research of the criminal laws in foreign countries therefore this motion leads to submit a classification about the mitigating circumstances on comparative level. In order, to confirm the problem raised by the work, the hypothesis, other problematic issues have been created questionnaires for the criminal justice scholars and judges. This survey research reflects the viewpoint of respondents on the mitigating circumstances, and their significance of the fair punishment.

Finally, the author suggests the Amendment of Criminal Code of the Republic of Lithuania. It should be applied on the second provision of Article 39: - „2) *the court recognized at least one mitigating circumstance by the basis of Article 59 of the Code, if it provided that the context of recognition is in compliance with the principle of justice*“.

Keywords: the mitigating circumstances, the imposition of punishment, the principle of justice, the individualization of punishment.